

Rapport 2006:16 R

Utvärdering av grund- och
forskarutbildning i kulturgeografi
och grundutbildning i geografi
vid svenska universitet och
högskolor

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Utvärdering av grund- och forskarutbildning i kulturgeografi och grundutbildning i geografi vid svenska universitet och högskolor

Utgiven av Högskoleverket 2006

Högskoleverkets rapportserie 2006:16 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utvärderingsavdelningen, **Tommy Dahlén**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Högskoleverkets vaktmästeri, Stockholm, mars 2006

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Sammanfattning	5
Högskoleverkets beslut	7
Högskoleverkets reflektioner	9
Utgångspunkter och tillvägagångssätt	13
 BEDÖMARGRUPPENS RAPPORT	
Missiv	17
Utvärdering av kulturgeografi/samhällsgeografi och geografi	17
1. Uppdrag och genomförande	19
Utgångspunkter och tillvägagångssätt	19
Rapportens struktur	20
2. Geografi och kulturgeografi – utveckling och karaktär	21
Historisk utveckling	21
Karaktär	25
Kulturgeografiska teman	27
Det integrerade geografifämnet	28
3. Utbildningens organisation	29
Institutioner och avdelningar	29
Ekonomi	29
Lärarna	30
4. Grundutbildning	35
Utbildningens volym	35
Rekrytering och genomströmning	37
Tematiska ämnesområden och perspektiv	38
Undervisning	40
5. Forskarutbildning	43
Volym och finansiering	43
Rekrytering	44
Avhandlingsöversikt 1970–2004	45
Forskarstuderandenas arbetssituation	46
De nationella forskarkurserna	47
6. Grundutbildning och forskarutbildning i geografi	49
Organisation, administration och volym	49
Innehåll, integration, utbildning och lärare	51
7. Lärosäten med grund- och forskarutbildning: beskrivning, bedömning och rekommendationer	55
Goteborgs universitet: kulturgeografi/samhällsgeografi och ekonomisk geografi	55
Karlstads universitet: kulturgeografi	62
Lunds universitet: samhällsgeografi	68

Stockholms universitet: kulturgeografi och geografi	75
Umeå universitet: kulturgeografi och geografi	82
Uppsala universitet: samhällsgeografi/kulturgeografi	88
Örebro universitet: kulturgeografi	96
8. Lärosäten med grundutbildning: beskrivning, bedömning och rekommendationer	103
Högskolan Dalarna: kulturgeografi och geografi	103
Högskolan på Gotland: samhällsgeografi	108
Högskolan i Kalmar: kulturgeografi och geografi	112
Högskolan Kristianstad: geografi	116
Mittuniversitetet: kulturgeografi	120
Södertörns högskola: geografi	124
Växjö universitet: samhällsgeografi och geografi	129
9. Sammanfattande synpunkter och rekommendationer	135
Om utbildning	135
Grundutbildning	135
Forskarutbildning	140
Internationalisering	141
Rekommendationer	142
Bilaga I: Kvalitetsaspekter	145

Sammanfattning

Denna rapport redovisar resultaten av den kvalitetsgranskning av grund- och forskarutbildning i kulturgeografi och grundutbildning i geografi vid universitet och högskolor som Höskoleverket genomfört under 2005.

För uppdraget har Höskoleverket anlitat sex externa sakkunniga från Sverige, Danmark och Tyskland samt två forskarstuderande och två studerande. Denna bedömaregrupp har gjort platsbesök vid fjorton lärosäten mellan april och oktober 2005. Vid platsbesöken har Tommy Dahlén och Jan-Erik Pettersson från Höskoleverket varit gruppens sekreterare.

Rapporten består av två delar. Den första delen består av Höskoleverkets beslut och reflektioner som baserar sig på bedömaregruppens utlåtande. Den andra delen, bedömaregruppens rapport, består av generella intryck, rekommendationer och ämnesbeskrivning, samt lärosätesspecifika beskrivningar, intryck och rekommendationer. Bedömaregruppen svarar själv för innehållet i sin del.

Förutom vid ett lärosäte så uppfyller de utvärderade utbildningarna kvalitetskraven för högre utbildning. Vid Högskolan Kristianstad ifrågasätter Höskoleverket examensrätten för kandidatexamen i geografi på landskapsvetarprogrammet.

Bedömaregruppen konstaterar att vid de övriga lärosätena är kvalitetskraven uppfyllda både när det gäller grund- och forskarutbildningens innehåll och den undervisning som ges. Ämnenas huvudgrenar är i allmänhet väl representerade i kursuppläggingarna. När det gäller kursernas innehåll anknyter de i regel väl till det aktuella forskningsläget. Dessutom verkar lärarna bedriva undervisningen med stort engagemang samtidigt som de följer utvecklingen i sina ämnen och i varierande utsträckning bedriver egen forskning. Utbildningen har på så sätt en tillfredsställande forskningsanknytning.

Bedömaregruppen konstaterar dock att det finns problem varav en del är tillräckligt allvarliga för att på sikt hota uppfyllandet av kravet på högre utbildning. De mest påfallande svagheter i utbildningen som helhet gäller undervisningens omfattning och lärarnas ofta pressade arbetssituation. Iögonfallande är också den skeva könsfördelningen bland lärarna. Dessutom är många av utbildningsmiljöerna små både för grund- och forskarutbildningen. Denna småskalighet kan medföra att kvaliteten i utbildningarna riskerar att urholkas.

Högskoleverkets beslut

Rektorer vid berörda lärosäten

Utvärderingsavdelningen

Tommy Dahlén

BESLUT

2006-03-28

Reg.nr 643-3886-03

Utvärdering av grund och forskarutbildning i kulturgeografi och grundutbildning i geografi

Grundutbildningarna i ämnena kulturgeografi och geografi uppfyller kraven för högre utbildning, och Högskoleverket ser ingen anledning att ifrågasätta examensrätterna vid Göteborgs universitet, Högskolan på Gotland, Högskolan Dalarna, Högskolan i Kalmar, Högskolan Kristianstad, Karlstads universitet, Lunds universitet, Mittuniversitetet, Stockholms universitet, Södertörns högskola, Umeå universitet, Uppsala universitet, Växjö universitet och Örebro universitet.

Likasa uppfyller forskarutbildningarna i ämnet kulturgeografi kraven för högre utbildning vid Göteborgs universitet, Karlstads universitet, Lunds universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet, Uppsala universitet och Örebro universitet.

För dessa lärosäten kommer en uppföljning av utvärderingen att göras om tre år.

Högskoleverket finner däremot anledning att ifrågasätta examensrätten för kandidatexamen i geografi på landskapsvetarprogrammet vid Högskolan Kristianstad. En tematisk breddning och fördjupning av geografiutbildningen behöver göras. Likasa behöver bredd och fördjupning av metod- och teoriutbildningen göras. Litteraturens omfang behöver ökas och den vetenskapliga nivån höjas. Dessutom behöver lärarkåren förstärkas med minst en disputerad lärare i kulturgeografi. Högskoleverket avser att göra en uppföljning inom ett år, då Högskolan Kristianstad ska redogöra för de åtgärder som vidtagits. Därefter kommer Högskoleverket att ta ställning till om det finns anledning att återkalla examensrätten.

Beslut i detta ärende har fattats av universitetskansler Sigbrit Franke efter föredragning av projektansvarig Tommy Dahlén i närvaro av avdelningschef Clas-Uno Frykholm och kanslichef Lennart Ståhle.

Sigbrit Franke

Tommy Dahlén

Kopia:

Utbildnings- och kulturdepartementet

Bedömargruppen

Högskoleverkets reflektioner

Högskoleverket tackar bedömargruppen för ett väl genomfört arbete. Bedömargruppens rapport utgör en god analys av grund- och forskarutbildningen i ämnet kulturgeografi och grundutbildningen i ämnet geografi i Sverige. Det är verkets förhoppning att denna analys kommer att vara till nytta för de berörda institutionernas fortsatta kvalitetsutveckling.

Bedömargruppen har funnit att utbildningarna i ämnena kulturgeografi och geografi uppfyller kraven på högre utbildning, förutom grundutbildningen i geografi på landskapsvetarprogrammet vid Högskolan Kristianstad. Här varnar Högskoleverket för indragen examensrätt.

I de följande reflektionerna vill Högskoleverket fästa särskild uppmärksamhet vid några av bedömargruppens iakttagelser.

Små studiemiljöer

På de lägsta nivåerna (A och B) är tillströmningen av studerande god i ämnet kulturgeografi. De flesta studerande läser dock bara en eller högst två terminer. Detta medför att utbildningsmiljöerna på de högre nivåerna i grundutbildningen (C och D) är mycket små. Detta gäller i ännu högre grad för forskarutbildningen. Alltför små ämnesmiljöer är i värsta fall ogynnsamma med alltför många lärarlösa kurser, bristfällig eller ingen seminariekultur samt brist på kritisk och kreativ miljö.

Ämnets sårbarhet framkommer i tabell 3.1 där fem av de fjorton lärosätena som utvärderats har mindre än fem tillsvidareanställda lärare, och i vissa fall är dessutom naturgeografer medräknade. Vid Mittuniversitetet är situationen särskilt anmärkningsvärd med mycket få tillsvidareanställda lärare, vilket bl.a. påverkar forskningsanknytningen. Bedömargruppen menade att det är få fördjupande inslag i utbildningen och att metodmomenten kommer sent i utbildningen. De ansåg också att ämnesintroduktionen bör förbättras och att de vetenskapsteoretiska inslagen bör förstärkas, samt att antalet exkursioner och fältkurser bör ökas. Vi noterar med tillförsikt att situationen håller på att förbättras med tillsättning av en professur i kulturgeografi under höstterminen 2006 och att en docent i kulturgeografi anställts på 50 procent sedan vårterminen 2006. Högskoleverket instämmer i bedömargruppens oro för att de små utbildningsmiljöerna kan medföra att kvaliteten i utbildningarna urholkas.

Samverkan och samarbete mellan ämnesmiljöerna vid olika lärosäten är viktigt. Med hänsyn till de små miljöerna stödjer därför Högskoleverket bedömargruppens rekommendation att lärosätenas befintliga samarbete inom forskarutbildningen med bl.a. de nationella forskarkurserna underhålls och utvecklas. Samarbete i fråga om forskarutbildningskurser och seminarier kan ge värdefulla fördelar som större kritisk och kreativ miljö men också ekono-

miska fördelar. Höskoleverket förordar också detsamma för de högre nivåerna inom grundutbildningen.

Könsfördelningen

De flesta tillsvidareanställda lärare är män. Som framgår av tabell 3.1 i bedömargruppens rapport så finns det år 2005 24 kvinnor bland de 95 disputerade tillsvidareanställda lärarna. Åtta av dessa har docentkompetens. Tabellen visar också att det finns sammanlagt 27 professorer varav en är kvinna. Landets enda kvinnliga professor i ämnet finns vid Stockholms universitet.

Vid ett flertal lärosäten är andelen kvinnor bland de disputerade tillsvidareanställda lärarna mycket liten. Av de 14 institutioner/motsvarande som ingår i utvärderingen uppvisar näst intill hälften av dem mindre än 20 procent kvinnor bland de tillsvidareanställda lärarna. Vid Mittuniversitetet och Växjö universitet är situationen särskilt anmärkningsvärd då det inte finns några kvinnliga tillsvidareanställda lärare alls. Enligt regeringens och riksdagens intentioner är det önskvärt med en jämn könsfördelning.

Ser man till andelen kvinnor bland de forskarstuderandena är könsfördelningen jämnare. Drygt hälften av dem är kvinnor. Här avviker dock Lunds universitet med 33 procent kvinnliga forskarstuderanden. En stor majoritet av handledarna på forskarutbildningarna är män. Höskoleverket konstaterar att det finns ett stort kvinnligt rekryteringsunderlag och vill därför uppmana institutionerna att vidta kraftfulla åtgärder för att fler kvinnliga professorer och lärare anställs.

Könsfördelningen bland studenterna uppvisar kvinnlig majoritet. Här avviker dock Lunds universitet med mansdominans på B-kursen och uppåt.

Lärarnas arbetssituation

Höskoleverket konstaterar att lärarnas arbetssituation är ansträngd och att forskningsutrymmet och tid till egen kompetensutveckling varierar kraftigt. Vid Karlstads universitet, Mittuniversitetet och Växjö universitet har lärarna inget utrymme alls i tjänsten för egen forskning. De är istället helt beroende av externa medel. Vid Göteborgs universitet är nedsättningen endast 12,5 procent och vid Höskolan på Gotland har man svårt att få vikarier som kan täcka upp för tjänstenedsättningen.

Höskoleverket anser att det är viktigt att alla lärare har möjlighet till forskning inom sin tjänst. Det är framför allt viktigt för forskningsanknytningen i utbildningen.

Kursvärderingar

I 1 kap 14 § höskoleförordningen föreskrivs att det är lärosätenas uppgift att sammanställa kursvärderingarna och informera om resultaten. Resultaten ska dessutom hållas tillgängliga för studenterna. Vid ett flertal institutioner/motsvarande fungerar detta otillfredsställande. Höskoleverket instämmer med

bedömargruppen att kursvärderingar behöver tas på allvar och utvecklas så att de får den funktion de är ämnade att ha.

Geografiämnet

För geografiutbildningen är situationen särskilt problematisk. Geografiämnet är uppdelat i hälften naturgeografi och hälften kulturgeografi vilket gör att ämnet är fakultetsövergripande. Detta medför organisatoriska problem. Vid de flesta lärosäten har geografiämnet en splittrad organisation och vid flera högskolor vilar undervisningen på en lärare i vardera ämnesdelen. Egen tid för forskning och kompetensutveckling är minimal.

Studenttillströmningen är låg, och tillväxten inom lärarkåren liten. Regeringens beslut i februari 2005 om att geografi ska vara kvar som eget ämne på gymnasiet och ha ett utvidgat utrymme där kan medföra ett ökat intresse för ämnet och därmed öka studenttillströmningen och tillväxten inom lärarkåren.

Högskoleverket delar bedömargruppens farhågor att fakulteter och institutionsledning vid flera lärosäten ger lite uppmärksamhet åt geografiämnets speciella situation, något som också påtalades av den bedömargrupp som utvärderade geovetenskap där geografiämnets naturvetenskapliga innehåll bedömdes (Rapport 2004: 13 R).

Utgångspunkter och tillvägagångssätt

Sedan januari 2001 arbetar Högskoleverket med det regeringsuppdrag, som innebär att samtliga utbildningar för generella examina och yrkesexamina ska utvärderas inom en sexårsperiod och omfatta såväl grund- som forskarutbildning. När det gäller generella examina utvärderas huvudämnet, dvs. utbildningar som ges t.o.m. C- och D-nivå.

Utbildningarnas kvalitet står i fokus i utvärderingarna och syftet är huvudsakligen

- att främja kvaliteten och kvalitetsutvecklingen vid institutionerna
- att granska om utbildningen svarar mot mål och bestämmelser i högskolelag och högskoleförordning
- att ge information till både studerande och potentiella studerande samt till allmänheten. Syftet är också att ge information till regeringen som underlag för olika beslut

Utvärderingsmodellen består av tre delar: en självvärdering som institutionerna/motsvarande genomför, extern bedömning inklusive platsbesök av en bedömaregrupp samt uppföljning.

Högskoleverket granskar utbildningarnas kvalitet i ett helhetsperspektiv när det gäller förutsättningar, process och resultat. Högskolelagen och högskoleförordningen samt högskolornas egna mål med utbildningen är utgångspunkter för utvärderingarna. De kvalitetsaspekter som ingår i Högskoleverkets utvärderingar är framtagna i samarbete med lärosätena utifrån en tolkning av högskolelagen och högskoleförordningen. Kvalitetsaspekterna är: student-/doktorandgruppens rekrytering och sammansättning, lärarkompetens och möjligheter till kompetensutveckling, jämställdhet, studentinflytande, internationellt perspektiv, utbildningens mål, innehåll och organisation, bibliotek och övrig informationsförsörjning, lokaler och utrustning, kritisk och kreativ miljö för utbildningen, undervisningsmetoder, lärarnas arbetssituation, utbildningens uppläggning, samverkan och internationalisering, examinationsformer, examensarbeten/ uppsatser, övergångsmöjligheter till forskarutbildningen, utvärdering och kvalitetsarbete, genomströmning samt uppföljning. Kvalitetsaspekterna presenteras närmare i bilaga 1. Den externa bedömaregruppen är ämnesexperter vilket innebär att deras referensram och värdegrund också utgör en viktig utgångspunkt i bedömningen.

Utvärderingens underlag utgörs av dels den information som lärosätena presenterat i sina självvärderingsrapporter inklusive kursplaner och litteraturlistor samt ifrån samtalen under platsbesöken. Antalet och urvalet av personer som bedömaregruppen träffar under platsbesök är dock med nödvändighet begränsade. De kvantitativa data som redovisats i självvärderingar har beräknats och

sammanställts. De presenteras på olika sätt i rapporten, dels i samband med redovisningen av respektive lärosäte, dels i jämförande tabeller.

Bedömagruppen består av tio sakkunniga varav två forskarstuderande och två studerande. Professor emeritus Bo Lenntorp Stockholms universitet har varit bedömagruppens ordförande. Övriga bedömare är professor Kirsten Simonsen, Roskilde Universitetscenter, professor Dietrich Soye, Kölns universitet, docent Solveig Mårtensson, Lunds universitet, docent Brita Hermelin, Stockholms universitet, lektor Stefan Anderberg, Köpenhamns universitet, forskarstuderande Emma Lundholm, Umeå universitet, forskarstuderande Patrik Ström, Göteborgs universitet, studerande Simon Falck, Uppsala universitet, samt studerande Erika Sigvardsdotter, Uppsala universitet. Medlem i bedömagruppen som är knuten till ett lärosäte har inte deltagit i platsbesöket eller vid bedömningen av lärosätet. Sekretariatet utgörs av projektansvarige Tommy Dahlén och utredaren Jan-Erik Pettersson.

BEDÖMARGRUPPENS RAPPORT

Missiv

Till Högskoleverket

Bedömargruppen för utvärdering
av kulturgeografi/samhällsgeografi
och geografi

MISSIVBREV

2006-02-23

Reg.nr 643-3886-03

Utvärdering av kulturgeografi/samhällsgeografi och geografi

Högskoleverket initierade under november 2004 en utvärdering av grundutbildning och forskarutbildning i kulturgeografi samt av grundutbildning i geografi med kulturgeografisk inriktning.

För bedömningen anlätades en bedömargrupp:

Professor emeritus Bo Lenntorp (ordförande), Stockholms universitet

Professor Kirsten Simonsen, Roskilde Universitetscenter

Professor Dietrich Soye, Kölns universitet

Docent Solveig Mårtensson, Lunds universitet

Docent Brita Hermelin, Stockholms universitet

Lektor Stefan Anderberg, Köpenhamns universitet

Forskarstuderande Emma Lundholm, Umeå universitet

Forskarstuderande Patrik Ström, Göteborgs universitet

Studerande Simon Falck, Uppsala universitet

Studerande Erika Sigvardsdotter, Uppsala universitet

Vi grundar vår bedömning på vår referensram som ämnesexperter. Utgångspunkt för bedömning av utbildningarna har varit de kvalitetsaspekter Högskoleverket tillämpar vid de nationella ämnesutvärderingarna. Underlag för bedömningen har vi fått genom institutionernas självvärderingar och vid platsbesöken. Vid dessa har vi samtalat med ämnens ledning, lärare, handledare, forskarstuderande, studerande samt med berörd fakultets- eller högskoleledning. Vårt sekretariat har utgjorts av Högskoleverkets projektansvarige Tommy Dahlén och utredaren Jan-Erik Pettersson. Härmed överlämnas vårt yttrande till Högskoleverket.

Lund i februari 2006

För bedömargruppen

Bo Lenntorp, ordförande

I. Uppdrag och genomförande

Utgångspunkter och tillvägagångssätt

Uppdraget för denna utvärdering är att granska utbildning i kulturgeografi som huvudämne inom filosofie kandidatexamen, magister- och doktorsexamen. Granskningen handlar i första hand om perioden från 2003 till och med vårterminen 2005 (självvärderingarna inlämnades i mars). Bedömargruppen har granskat utbildning i kulturgeografi inom kurser med benämningar som kulturgeografi, samhällsgeografi och geografi samt inom forskarutbildning med benämning kulturgeografi och geografi. Vid två av de granskade högskolorna finns inte kulturgeografi som ämne men däremot geografi. Detta är vid Södertörns högskola och Högskolan Kristianstad. Vi har valt att ge en sammanhållen översikt över utbildningen i geografi, med särskild hänsyn till kulturgeografiska ämnesinslag.

Kulturgeografi kan läsas vid fler högskolor än vad som här varit aktuella för utvärdering, men inte i en omfattning som innebär en kandidatexamen i ämnet. Kulturgeografer och geografer verkar också vid universitet och högskolor inom andra ämnen eller inriktningar inom vilka det geografiska inslaget kan vara bärande.

Uppdraget har härigenom omfattat utbildningen vid 14 lärosäten, varav 7 med forskarutbildning. Det betyder att uppdraget inte omfattar granskning av utbildning inom ekonomisk geografi om denna är kortare än tre terminer (exempelvis Handelshögskolan i Stockholm och Internationella handelshögskolan i Jönköping) eller håller på att byggas upp (exempelvis Linköpings universitet).

Geografi består av två huvudområden, nämligen det kulturgeografiska och det naturgeografiska. Terminologin kommer ursprungligen från Tyskland. På engelska översätts ofta kulturgeografi med Human Geography eller, mer begränsat, med Social Geography. Cultural Geography bör idag närmast översättas med kulturell geografi och ses som ett av många delområden inom kulturgeografi. Ekonomisk geografi har utgjort ett självständigt ämne vid handelshögskolorna. Då några av dessa högskolor gått samman med universitet kan kulturgeografi och ekonomisk geografi samtidigt ingå i institutionens namn (t.ex. Lund). I Göteborg är det möjligt att avlägga grund- och doktorsexamen i ekonomisk geografi.

Forskarutbildningen genomgick en genomgripande förändring 1998 som i princip innebar att forskarstuderande som antas till forskarutbildningen ska vara fullt finansierade under fyra år. Nu står grund- och forskarutbildningen inför en ny stor förändring då den s.k. Bolognamodellen kommer att implementeras. Vi är medvetna om att flera av våra rekommendationer är riktade mot nuvarande system, men också att flera har relevans även inom ett nytt system.

Underlag för våra bedömningar utgörs främst av lärosätenas självvärderingar samt gruppens platsbesök vid vilka vi träffade företrädare för studerande på grund- och forskarutbildningsnivå, lärare, utbildningsansvariga och fakultets- eller högskoleledning. Självvärderingarna innehåller ett visst gemensamt material, vilket vi bl.a. använt för att göra jämförelser mellan lärosätena. Vid platsbesöken hade gruppen möjligheter att i första hand fördjupa sin förståelse av det som redovisas i självvärderingarna samt att inhämta kompletterande information. Vid besöken fördes utförliga anteckningar och dessa har tillsammans med självvärderingarna utgjort grunden för både vår beskrivning och bedömning av lärosätena. Vår bedömning innefattar rekommendationer av vad vi anser är angeläget att förändra. Rekommendationerna riktar sig både till institutioner/avdelningar och till fakultets-/högskoleledning.

Vid de 14 lärosätesbesöken har gruppen bestått av en ordförande, tre seniora ledamöter samt en studeranderepresentant för grundutbildningen. Vid lärosäten med forskarutbildning har tillkommit en representant för de forskarstuderande. En tjänsteman från Högskoleverket har deltagit i mötena främst som sekreterare.

Våren 2005 genomfördes fem besök och de resterande under hösten. Bedömargruppen har varit samlad på internat vid fyra tillfällen och en arbetsgrupp har träffats ytterligare en gång.

Rapportens struktur

Vi ger inledningsvis en beskrivning av ämnets historiska utveckling och dess karaktär (kapitel 2). Därefter ger vi en översikt över utbildningarna i kulturgeografi och geografi vid de fjorton lärosätena avseende organisation och läraruppsättning (kapitel 3). Grundutbildningens uppläggning och genomförande presenteras i kapitel 4 samt forskarutbildningens volym, innehåll och forskarstuderandenas situation i kapitel 5. Geografiutbildningen behandlas för sig i kapitel 6. På så vis tror vi att denna rapport utgör ett värdefullt komplement till utvärderingen i geovetenskap, som innehöll en bedömning av geografi med särskild hänsyn till de naturgeografiska ämnesinlagen (Rapport 2004:13 R).

I kapitel 7 och 8 följer sedan de separata lärosätetestexterna som innehåller en beskrivning och vår bedömning med rekommendationer. Först behandlas lärosäten med både grund- och forskarutbildning och därefter de med endast grundutbildning.

Avslutningsvis sammanfattar vi vår bedömning och ger generella rekommendationer till avdelningar, institutioner, fakulteter och högskoleledningar (kapitel 9).

2. Geografi och kulturgeografi – utveckling och karaktär

Historisk utveckling

Historiskt förknippas geografi ofta med resor för att lära känna främmande områden. Redan grekerna (och folk före dem) kartlade sin omgivning för att med färder till lands och sjöss öka sin handel och sin makt. Grekerna beskrev också klimat och indelade den då kända världen i zoner efter karaktäristika. Även under denna förkristna tid utvecklas ett första gradnät med bredd- och längdgrader för att förbättra bestämningen av positioner och beräkning av avstånd. Grekerna skattade också jordens omkrets med relativt god precision. Att geografi behandlar för människan fundamentala förhållanden styrks av att greken Strabon redan vid vår tideräknings början publicerade ett mammutverk i sjutton band kallat Geographica, som beskrev de då kända delarna av kontinenterna.

Grekernas geografiska bild som innefattade både jord och rymd stelnade och föll mer eller mindre i glömska. Det romerska rikets inriktning på herravälde över sitt ständigt växande territorium medförde att geografi inriktades mot vad militären och administrationen behövde. Beskrivning av vägar och beräkning av avstånd blev länge helt centralt.

Senare blev geografins elementa åter aktuella i samband med alla upptäcktsfärder till lands och till sjöss. Sjöfarare som Columbus svarade för att den geografiska världsbilden vidgades. De stora kontinenterna blev kartlagda – i början åtminstone till sina kustlinjer, men över tiden blev de inre vita fläckarna allt mindre och mindre. Haven var mer lättframkomliga än kontinenterna, vilket förklarar hur vår världsbild vuxit fram.

Den vetenskapliga revolutionen och de allt större möjligheterna att utnyttja naturresurser skapade ett stort intresse hos de framväxande nationalstaterna att kartlägga och utnyttja ett lands resurser (t.ex. i Sverige genom Carl von Linnés resor). Kartorna blev ett allt viktigare instrument för staternas verksamhet och då inte enbart av militära skäl.

Geografiska sällskap bildades under första delen av 1800-talet i först Frankrike (1822), sedan i Tyskland och England. Antalet sällskap växte snabbt. Världens utforskande stod överst på deras program. Något efter sällskapens framväxt och med deras stöd etablerades geografi som ett universitetsämne.

Kunskapen om världen växte hastigt under 1800-talet och detta stoff krävde systematisk behandling och specialisering. Antalet ämnen vid universiteten ökade och fortplantningens motor var specialisering – att studera vissa grupper av fenomen eller företeelser. Bland dem som betytt mycket för geografins utveckling kan nämnas Alexander von Humboldt och Carl Ritter (som överträffade Strabons sjuttonvolymutgåva med fyra i sitt verk om Europa, Asien

och Afrika), vilka båda utifrån skilda utgångspunkter betonade studiet av det som var nära eller i modernt språkbruk kontexten framför det isolerade objektet. Föregångarna i ämnet har inte alltid kallats geografer, och geografer har ofta framställt stoff som idag skulle betecknas som långt utanför disciplinens gränser. Detta gäller även andra ämnen innan de disciplinerats i universitetens organisatoriska ramverk.

Det geografiska stoffet har under lång tid varit betydelsefullt i skolan. Redan på 1500-talet förekom geografi på schemat och då först med en kartografisk inriktning knuten till matematik och fysik för att sedan kompletteras med en regional dimension. Långt fram i tiden dominerade naturgeografi med namnkunskap.

På läroverksnivå levde geografi och historia tillsammans under i stort sett hela 1800-talet. Därefter utvecklades geografiämnet snarast parallellt med universitetsdisciplinen. Det blev ett självständigt ämne i början av 1900-talet samtidigt som professurer i geografi etablerades vid universiteten. Efter mönster från universiteten delades ämnet i mitten av 1900-talet på gymnasiet i en kultur- och en naturgeografisk del. De två delarna slukades av samhällskunskap respektive naturkunskap. Geografi återkom som ämne på gymnasiet 1994.

Det är möjligt att urskilja tre faser i geografiämnets nationella utveckling. Den första är etableringsfasen, då universiteten fick sina första professurer och att dessa senare kompletterades. Den andra fasen karaktäriseras av ämnets delning i kulturgeografi och naturgeografi och dess fortsatta tillväxt inom kulturgeografi. Den tredje och sista fasen karaktäriseras av spridning – de nya universiteten fick sina professurer och högskolorna utvecklades.

Ett ämnes utveckling hängde tidigare intimt samman med tillkomsten av professurer. I och med att sådana inrättades tillkom examensrättigheter i ämnet och som organisatorisk ram vanligen också en institution. Historien om geografin blir därför inledningsvis en historia om professurers tillkomst och inriktning.

Geografi etablerades relativt sent i Sverige jämfört med på kontinenten. Liksom där hade etableringen föregåtts av att ett geografiskt sällskap (Svenska sällskapet för antropologi och geografi) etablerats i mitten av 1870-talet. Sverige hade 1892 fått sin första filosofie doktor i geografi – Sven Hedin – dock vid ett tyskt universitet.

Lunds universitet var först i Sverige med examensrättigheter i ämnet redan 1892 och med etablerandet av en professur 1897. Strax efter, år 1901, fick Göteborg och Uppsala professurer i ämnet. Tjänsterna tillsattes 1905 respektive 1904, så Uppsala blev med liten marginal andra universitet att få en professor i geografi.

I Stockholm tillträdde den första professuren 1909 vid Handelshögskolan. Denna var den första med inriktningen ekonomisk geografi. Under 20-talet tillkom också i Göteborg vid Handelshögskolan en professur med denna inriktning (1923). Stockholms universitet (då privat) fick sin första professur 1929, men hade haft examensrättigheter sedan 1912.

Åren 1938 och 1945 tillkom två nya professurer vid handelshögskolor i ekonomisk geografi, den första i Göteborg och den andra i Stockholm. I och med detta så fanns totalt sju professurer i Sverige, varav fyra i geografi och tre i ekonomisk geografi. På fyra orter var det möjligt att studera geografi.

Redan då ämnet etablerades vid universiteten var det svårt att placera det i den framväxande strukturen med åtskillnad mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap/humaniora. Kring förra sekelskiftet härskade en vurm för att ”var sak har sin plats” och evolutionstanken på att i princip varje objekt hade sin egen, isolerade utveckling. Andra perspektiv, som hyllade närhet och sammanhang, vann endast sporadiskt framsteg och då gärna utanför akademierna. Geografins plats var inte given och kravet på att professorerna skulle ha dubbel kompetens med meritering i både naturgeografi och kulturgeografi var på sitt sätt unikt. Detta sägs också ha gett ämnets fokus på landskap, och detta blev också det mest betydelsefulla begreppet inom såväl natur- som kulturgeografi.

Andra världskriget blev ett genombrott på bred front för vetenskapen. Detta skapade en stor tilltro till forskning. I Sverige förordade den vid krigsslutet tillsatta forskningsberedningen en mycket kraftig satsning på forskning och utbildning. I potten låg en uppdelning av geografiämnet i två delar – en naturvetenskaplig och en samhällsvetenskaplig. Trots att det integrerade geografiämnet omhulldats och förespråkats av ämnesföreträdarna kunde de inte låta bli att svälja betet – antalet professurer dubblades.

I Lund och Uppsala skedde en delning 1950 efter beslut redan 1947. Stockholm följde efter fem år senare och Göteborg avslutade ämnesdelningen 1961. Processens eftersläpning berodde på lokala omständigheter. Vanligen innebar delningen att det tillkom en ny professor med kulturgeografisk inriktning. Detta innebar att Uppsala universitet fick sin första kvinnliga professor överhuvudtaget.

Delningen innebar en snabb utveckling av antal professurer och tillväxten fortsatte. I Lund tillkom en professur i ekonomisk geografi 1963 i samband med att ekonomutbildningen etablerades där. Året efter etablerades geografi vid det nya universitetet i Umeå. Ett par år senare kom ytterligare en professur i ekonomisk geografi vid Handelshögskolan i Stockholm, som därefter hade tre professurer i ämnet, - förvisso under en kort period. (En motsvarande utveckling skedde på den naturgeografiska sidan, men den behandlas inte i detalj här.)

Det skulle nu dröja länge innan en ny fast professur bildades. Noterbart är bl.a. att kulturgeografiska institutionen bildades 1971 i Göteborg som en sammanslagning av personal från universitetet och handelshögskolan. Handelshögskolan bildades på nytt 1984 och då inte enbart med ekonomisk geografi utan även inkluderande kulturgeografi.

Det fanns 1980 fem professorer i kulturgeografi och fyra i ekonomisk geografi och sju i naturgeografi. Dessutom fanns en personlig forskningsprofes-

sur för Torsten Hägerstrand vid Humanstiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.

Under 20 år hände intet nytt på professurfronten, men med den kraftigt expanderande utbildningen växte de kulturgeografiska institutionerna snabbt, vilket främst avsatte sig i en stor lektorskår. Utrymmet för docenter blev relativt sett allt snävare. I mitten av 1980-talet erhöll en kulturgeograf vid Karlstads högskola professors namn. Detta bildade grunden för en senare omvandling till en fast professur. Staffan Helmfrids engagemang utanför institutionen, bl.a. som rektor avsatte sig i en ny personlig professur och skapade utrymme för två professorer i Stockholm (1988).

I mitten av 90-talet inrättades en professur i internationell ekonomisk geografi i Göteborg. (En sådan benämning hade också en professur vid Handelshögskolan i Stockholm från 60- till 80-tal.) 1996 tillkom nya professorer i både Uppsala och Umeå, och därmed hade alla universitet minst två professorer i kulturgeografi/ekonomisk geografi. Kort därefter får Stockholms universitet en nyinrättad professur med inriktning mot samhällsplanering. Det är värt att notera att detta innebar att ett interregnum på ca 30 år utan kvinnlig professor i ämnet därmed fick sitt slut.

Kulturgeografi/geografi växte sig allt starkare vid de nytilkomna universitetet och högskolorna. Det blir allt vanligare att professorer knyts till ämnet. Några av dessa är också kopplade till forskningsenheter, t.ex. i Kalmar (2002) och Södertörn (2001). Örebro universitet fick 2003 sin första professur i ämnet och Högskolan Dalarna 2004.

Ett ämnes historia var tidigare som sagt mycket dess professorers. Så är emellertid inte fallet idag, då antalet professorer är stort och det dessutom tillkommer befordring till professor, vilket gör att vi nu räknar till 27 professorer som är knutna till kulturgeografiska institutioner eller avdelningar, vilka ger utbildning till minst kandidatnivå. Dessutom finns ett antal professorer med kulturgeografisk bakgrund som är placerade vid andra organisatoriska enheter.

Geografiämnet lever också vid de flesta universitet och högskolor och kan läsas inte bara i samband med lärarutbildning utan också som fristående kurs. Organisatoriskt har ämnet olika hemvister, men innehållsmässigt är kunskapsstoffet både kultur- och naturgeografiskt.

Kulturgeografi har en viktig roll att spela i dagens samhälle, för det första tack vare dess genuina ansats. Den kännetecknas av att i tid och rum hålla samman och se relationer mellan det som andra ämnen studerar var för sig: ekonomiska, politiska, sociala, kulturella och miljömässiga förhållanden. För det andra fångar ämnets perspektiv sammanhang inom och mellan skilda rumsliga skalor, som lokalt, regionalt, nationellt och globalt. Dessa aspekter är synnerligen viktiga för att hantera problem i dagens samhälle, som kännetecknas av ett intrikat och komplext samspel mellan lokal och global utveckling. Vi menar att geografiskt utbildade personer utgör en värdefull tillgång

på arbetsmarknaden, då de både kan tillföra kunskap inom ett tema och bidra med övergripande perspektiv.

Karaktär

Geografi betecknar i grunden ett allmänt kunskapsområde omfattande ett vitt och diversifierat kunskapsstoff. Kunskapen om nära och fjärran landområden har för alla samhällen och i alla tider haft fundamental betydelse. Det har gällt att ha kunskap om ett områdes resurser, att ha underlag för att bedöma avstånd och landområdets storlek, att kunna bedöma möjligheter och risker för handel och konflikter och att förstå främmande kulturer. Geografin har bidragit med beskrivningar av territorier både i kartform och i verbal form. Från att ha varit deskriptivt inriktad har geografi utvecklats mot analys och tolkning av företeelser och fenomen och har därigenom utvecklats från sin grundbetydelse (jordbeskrivning) till en disciplin med betoning på analys och tolkning.

Geografi och karta hänger intimt samman. Kartans utveckling är parallell med geografins. Från att representera enkla verklighetsbilder på pergament och papper har kartan blivit ett högt utvecklat vetenskapligt verktyg med kraft att behandla mångdimensionell geografisk information i datoriserade system (GIS). Utvecklingen har möjliggjort en konkretisering och en hanterbarhet av den grundläggande geografiska tankemodellen som populärt uttryckt bygger på det fysiska rummet som ordnande dimension. Detta karaktäristikum ger geografin dess särmarke – att inte särskilt betrakta vissa objekt eller klasser av fenomen, utan istället närhet och relationer mellan dessa i rummet. Denna öppenhet mot människan, samhällen, natur, teknik utgör på samma gång ämnets styrka som dess svaghet – dess vaghet.

Geografi är således av "naturen" flervetenskapligt, men sammanhållet av strävan att analysera relationer i tid och i rum. Denna för andra discipliner kanske alltför vidlyftiga karaktäristik av ett ämne kan dock specificeras på många sätt. För oss är rumsliggörandet ett betecknande drag och bygger på frågor om rum och tid som inneboende och oskiljaktiga dimensioner i all förändring och inte minst för all mänsklig verksamhet. Det tid-rumsliga kan ses som en sfär inom vilken objekt och företeelser samexisterar och konkurrerar. Utmaningen är att utveckla resonemang och teorier som explicit omfattar tid-rumsligheten i analyser och att i vår utbildning förmedla detta geografiska synsätt. Mot denna bakgrund väljer vi att karaktärisera geografi, oavsett vilka objekt, vilka företeelser och fenomen vi studerar, som "vetenskapen om det kontextuella".

Efter geografifämnets delning på 1950-talet genomgick kulturgeografi en snabb utveckling som i stort inneburit en förändring från en regional beskrivande mot en samhällsvetenskaplig disciplin. Det första betydande steget var utvecklingen av kvantitativa analysmetoder baserade på en modellerande vetenskap. Motsvarande utveckling kunde noteras inom andra samhällsveten-

skaper. För kulturgeografins del ledde det till studier av exempelvis rumsliga modeller för stadssystem, rörelsemönster, innovationsspridning.

På 1970-talet växades fokus från metod till teori, och kulturgeografer tog till sig idéer från marxismen, sedan från struktureringsteori och poststrukturalism. Ekonomiska och sociala aspekter på den rumsliga utvecklingen i studier av ekonomisk lokalisering och urbana, regionala och globala olikheter blev centrala forskningsteman.

Under senare tid har ännu ett teoretiskt perspektiv utvecklats (eller återuppväckts) vilket kallas "den kulturella vändningen" inom ämnet kulturgeografi. Den fokuserar på socio-kulturella element och rumsliga aspekter av de kulturella olikheter som har sin grund i klass, kön, sexualitet, ras, etnicitet och skiftande livsstilar. Den nya strömningen har haft ett brett inflytande och har t.ex. för den ekonomiska geografin inneburit frågor om betydelsen av lokala kulturer och nätverk; landskapsforskningen har uppmärksammat på vilket sätt landskap är representationer av samhälleliga förhållanden och för landskapets roll som identitetsskapare. Kulturella gränsdragningar och lokala, regionala och nationella identiteter har i allt högre grad studerats. Utvecklingen har varit spännande då den gett upphov till reflexioner och epistemologiska överväganden för ämnet i relation till sin roll att framställa rumsliga representationer. Samtidigt har det funnits ett stigande intresse för rumsliga analyser inom andra human- och samhällsvetenskapliga discipliner. Kulturgeografen har i detta sammanhang inte bara mottagit impulser från andra ämnen utan i stor utsträckning också exporterat teoretiska perspektiv och förhållningssätt.

Svensk geografi (kulturgeografi) har internationellt sett haft ett särmerke genom sin tidiga koppling till utredningsväsende och planering. Detta gav den svenska geografin en samhällsvetenskaplig anknytning långt tidigare än i andra länder och skapade samtidigt en arbetsmarknad för geografer. Den tillämpade forskningen har fått ett stort inflytande på kulturgeografins utveckling. Den tillämpade och den grundläggande forskningen kunde dock vara olika sidor av samma mynt. Tidsgeografen, som utgör ett av svensk geografis viktigaste bidrag, utvecklades som en human-ekologisk grundmodell och har utnyttjats i bl.a. studier av livsbetingelser och tillgänglighet i skilda regioner.

Inom kulturgeografi sker utvecklingen av mer generella samhällsteorier parallellt med ett stort intresse för det specifika och empirisk forskning. En central fråga handlar om att förstå specifika fenomen i sitt sammanhang. Vilka är relationerna till olika strukturer på olika abstraktions- och geografiska skalnivåer? Hur är relationerna mellan olika processer på en plats? Det är denna typ av frågor som gjort att vi väljer att karaktärisera geografi och kulturgeografi som vetenskapen om det kontextuella. För utbildningen innebär detta att exkursioner och fältarbeten fyller en grundläggande funktion för att förmedla och utveckla detta synsätt.

Traditionen av tillämpning och empiriska studier innebär att kulturgeografer deltar i samhällsdebatten och att deras studier är av intresse för media. En översikt över i vilka sammanhang kulturgeografer uttalar sig eller blir om-

nämnda i nyheter och dagspress under de senaste två åren visar att man är synlig i en rad olika sammanhang. De kan omfatta ekonomisk tillväxt, regional utveckling och regionalisering, turismens utveckling, urban tillväxtplanering, demografiska frågor och flyttningar, etniska segregationsfrågor, utvecklingsfrågor i fattiga länder, kulturmiljöfrågor.

Kulturgeografiska teman

I vår framställning betonar vi vårt ämnes säregna bredd till följd av att det historiskt griper över naturvetenskapliga, humanistiska, samhällsvetenskapliga och tekniska områden. Det betyder också att vi måste vara generösa i vår uppfattning om vilka företeelser, teman och metodologi som tillhör ämnets kärna. Parallellt är det viktigt att också kontinuerligt problematisera ämnet i en ständigt förändrad omvärld. Internationellt sett är den svenska diskussionen mer kopplad till kulturgeografins utveckling än geografins, vilket beror på den förhärskande uppdelningen av geografi i natur- och kulturgeografi i Sverige.

Kulturgeografi är ett relativt litet ämne i det svenska universitetssystemet och som sådant är det alltid problematiskt att underhålla och utveckla teman och att hålla dessa aktuella och levande. Över tiden skiftar intresset bland kulturgeografer liksom också samhällets behov av forskningsinsatser, vilket inte minst på senare tid har blivit allt mer styrande. I grundutbildningen finns alltid en strävan att täcka in ämnets kunskapsstoff relativt brett.

Vi är fullt medvetna om att geografins studiefält kan klassificeras på ett otal sätt, mer eller mindre detaljerat. Här väljer vi att redovisa de inriktningar som vi senare använder vid en klassificering av litteratur och kurser på grundutbildningen i kulturgeografi:

- Befolkning och migration
- Disciplinhistoria
- Ekonomisk geografi
- Genusgeografi
- Geografiska informationssystem (GIS)
- Geografiska metoder
- Historisk geografi/kulturlandskap
- Kartografi
- Kulturell geografi
- Miljö- och resursgeografi
- Politisk geografi
- Samhällsplanering
- Social geografi
- Transportgeografi och mobilitet
- Urban geografi (stadsgeografi)
- Utvecklingsgeografi
- Vetenskapsteori

Temat överlappar varandra mer eller mindre, men uppräkningsen byggd på objekt eller företeelser tjänar företrädesvis syftet att visa idag aktuella områden. En tidigare viktig inriktning behandlade diffusion, men den spelar idag en liten roll nationellt. Medicinsk geografi är ett annat område, som internationellt är relativt stort, men som för närvarande för en undanskymd, men gryende tillvaro inom svensk geografi. Regionalgeografi ägnas stor uppmärksamhet inom geografi, men inte inom kulturgeografien. Tidsgeografi, som inte fokuserar på särskilda objekt eller företeelser, faller exempelvis inte på plats i den presenterade indelningen, eftersom den utgör en ansats eller ett perspektiv. Indelningen speglar inte heller grad av teoretiskt och metodiskt innehåll, men fyller ett syfte som mall, ej rättesnöre, för karaktärisering av grundutbildningens innehåll.

Det integrerade geografiämnet

Det unika med geografiämnet är att innehållet i lika mån hämtas från vardera ämnesdelen naturgeografi respektive kulturgeografi. Det krävs grundläggande kunskaper från vardera ämnesdelen. Det innebär också att det måste ges utrymme för behandling av de övergripande frågor och problem som rör samspelet mellan människa och miljö med både natur- som samhällsrelaterade aspekter. Det är däri som ämnets styrka finns. En filosofie kandidatexamen i geografi ska i betydande omfattning innehålla studier av detta samspel i lokal, nationell och global skala.

En geografiutbildning är betydligt mer än summan av kurser i natur- och kulturgeografi. En god utbildning i geografi kräver att man på lärosätena tar tillvara tvärvetenskapligheten och utvecklar en integrering mellan naturgeografiska och kulturgeografiska kursmoment och skapar läroplaner från de två ämnesdelarna.

Geografiska studier i olika rumsliga skalor ger insikter om och förståelse för landskapsbildning och landskapsförändring, resursanvändning och utvecklingsfrågor och andra aspekter av samspelet mellan människa och miljö.

3. Utbildningens organisation

Institutioner och avdelningar

Den organisatoriska ramen för utbildning och forskning inom kulturgeografi varierar framförallt mellan de äldre universiteten och de nya universiteten och högskolorna. Vid de äldre universiteten, Göteborg, Lund, Stockholm, Umeå och Uppsala, sker verksamheten inom självständiga institutioner. Fakultetstillhörighet är den samhällsvetenskapliga i Lund, Stockholm, Umeå och Uppsala, samt Handelshögskolan i Göteborg. Vid de nyare universiteten, Karlstad, Växjö, Örebro och Mittuniversitetet, samt vid högskolorna Dalarna, Kristianstad, Södertörn och Visby så bedrivs undervisning och forskning inom kulturgeografi, samhällsgeografi och geografi vid avdelningar inom flerämnesinstitutioner. Dessa kan omfatta upp till 16 ämnen som i Kalmar och inkluderar vanligen endast ämnen inom det samhällsvetenskapliga området, men några undantag finns. I Kalmar och på Gotland finns kulturgeografi inom institutioner för samhällsvetenskap och kultur. Vid Södertörn tillhör geografi en naturvetenskaplig institution.

Geografi är ett integrerat ämne och ansvaret för organisation och ledning kan finnas vid kulturgeografiska institutioner/avdelningar alternativt geovetenskapliga institutioner (se vidare kapitel 6).

Vid Uppsala universitet och högskolorna Dalarna, Södertörn och Kalmar har en del lärare och forskare inom kulturgeografi flera organisatoriska förankringar. Lärare, forskare och forskarstuderande i kulturgeografi vid institutet för urban- och bostadsforskning (IBF) lokaliserat i Gävle är också formellt knutna till kulturgeografiska institutionen i Uppsala. Vid högskolan Dalarna ges utbildning i kulturgeografi i Borlänge och i geografi i Falun. Professorn i kulturgeografi vid Södertörns högskola är anställd vid forskarskolan Baltic and East European Graduate School (BEEGS) och har mindre delar av sin tjänst vid avdelningen för geografi. I Kalmar finns det lärare och forskare i kulturgeografi dels vid Baltic Business School (BBS), dels på avdelningen för kulturgeografi. Det finns formella och informella samarbeten mellan dem för utbildning och forskning.

Ekonomi

De kulturgeografiska institutionernas eller avdelningarnas intäkter består av medel från fakultet eller motsvarande organ på högskolorna för att driva grund- och forskarutbildning samt av externa medel, till stor del från forskningsråd, till doktorandutbildning och forskning.

Medelstilldelning för grundutbildning bygger på helårsstuderande (HÅS) och helårsprestationer (HÅP). Dessa värderas olika och skiljer sig åt mellan lärosätena. Uppräkningen av medel har inte följt kostnadsutvecklingen för

utbildningen för vilken löner utgör den dominerande kostnadsposten. Kompetenshöjningen, t.ex. genom professorsbefordran och utnämning till docent, har inte heller kompenseras. Vidare innebär nyare arbetstidsavtal utvecklings-tid vilket ytterligare ökar påfrestningarna på utbildningens budget. Detta gäller över lag för samhällsvetenskapliga ämnen, men ju mindre institutionella enheter eller avdelningar, desto större blir den ekonomiska belastningen.

Den starka traditionen inom svensk kulturgeografi att vända sig till andra finansörer både inom forskning och inom samhället i övrigt betyder att en stor andel av intäkterna kommer från forskningsråd och andra organisationer. För forskning och forskarutbildning är detta av avgörande betydelse.

Det är svårt att få ett samlat och jämförbart grepp om institutionernas ekonomi, då förhållandena varierar så kraftigt mellan lärosätena i fråga om t.ex. tilldelning och avgifter till fakultet, universitet eller högskola. Geografi får en högre tilldelning än kulturgeografi, och ibland erhåller vissa kurser medel i paritet med tekniska och naturvetenskapliga ämnen. I vissa fall utgår speciella anslag för exkursioner och fältkurser. Följande beskrivning av lärar- och studerandesituationen ger dock en god bild av storleksförhållandena mellan lärosätena.

Lärarna

När det gäller antalet lärare så urskiljer sig de största lärosätena markant, med i stort sett 10–20 lärare (se tabell 3.1). Alla statistiska uppgifter får tolkas med en viss försiktighet då många geografilärare är knutna till naturvetenskaplig fakultet och därför inte ingår i vårt underlag. Södertörns högskola är ett undantag. Här tillhör ämnet den naturvetenskapliga institutionen, men har ungefär lika många kultur- som naturgeografer. Jämförbarheten är därför ibland haltande och då i synnerhet mellan högskolorna, medan de äldre universiteten är mera homogena.

Kulturgeografiämnets karaktär som litet ämne framgår klart av tabell 3.1. Även de stora institutionerna är små inom sina samhällsvetenskapliga fakulteter. Ämnets sårbarhet på många lärosäten framkommer tydligt, och inte mindre än fem lärosäten har fast anställd personal understigande fem personer. I några fall är dessutom naturgeografer medräknade.

Könsfördelningen inom lärarkåren är ytterst sned. Den största andelen kvinnor är en tredjedel och det nås vid fyra lärosäten, varav tre är mycket små. Snedfördelningen är om möjligt ännu mer uttalad om kompetensen inom lärarkåren betraktas. Bland 27 professorer finns endast en kvinna. (Det finns dock disputerade kvinnor inom ämnet som är professorer på andra platser än de studerade lärosätena.) Av 26 docentkompetenta lärare är 8 kvinnor, och samma förhållande gäller för disputerade lektorer där andelen kvinnor är cirka en tredjedel. Adjunktgruppen är till övervägande del män.

Andelen disputerade lärare inom ämnet är stor. Den utgör nämligen 78 procent mot genomsnittet för universitet och högskolor i Sverige som är 52

procent. (Andelen blir mindre om också forskarstuderande med undervisning beaktas.) Vid sex lärosäten är antalet disputerade lärare mindre än fem. Det förekommer disputerade adjunkter såväl som odisputerade lektorer. Disputerade lärare är viktiga för bland annat utbildningens forskningsanknytning.

Tabell 3.1 Tillsvidareanställda lärare 2005

(Tabellens värden anger antal individer och inte anställningens omfattning. Lärosätena är ordnade efter storlek)

Lärosäte	Prof		Lektor- Docent		Lekt.		Adj.		Tot. ant.	Köns-förd. (kv. %)
	man	kvinn	man	kvinn	man	kvinn	man	kvinn		
Göteborg	3	0	4	2	4	3	1	0	17	29
Lund	5	0	4	2	2	0	1	0	14	14
Stockholm	2	1	0	2	5	1	1	0	12	33
Umeå	3	0	2	1	2	1	3	0	12	17
Karlstad	3	0	2	0	3	2	1	0	11	18
Södertörn	2	0	1	0	3	3	2	0	11	27
Uppsala	4	0	2	0	1	1	1	0	9	11
Dalarna	1	0	1	0	2	1	3	1	9	22
Kalmar	1	0	0	0	1	2	2	0	6	33
Kristianstad	0	0	0	0	0	1	3	0	4	25
Växjö	1	0	1	0	1	0	1	0	4	0
Gotland	0	0	1	0	1	0	0	1	3	33
Örebro	1	0	0	1	1	0	0	0	3	33
Mittuniv	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
Alla	26	1	18	8	27	14	19	3	116	22

Anm.: Södertörn omfattar 6 kulturgeografer och 5 naturgeografer; Kristianstad har också enbart personal med kultur- eller naturgeografisk utbildning; i Kalmar ingår en naturgeograf; i Växjö ingår en naturgeograf och en adj. prof (ej kulturgeograf); Mittuniv. professur är utlyst, ej medräknad.

Sedan 1996, då en liknande sammanställning gjordes i samband med Humanistiskt-samhällsvetenskapliga rådets utvärdering av kulturgeografi, har antalet lärare ökat med 43 procent. Andelen professorer har fördubblats sedan dess. (Inte fullt så mycket om de då åtta adjungerade professorer medtas i kalkylen.) Docentkompetenta lärare är lika många vid båda tidpunkterna. Undersökningen omfattade personer vid de kulturgeografiska institutionerna.

Lärarnas arbetsuppgifter kan delas in i grundutbildning, forskarutbildning, forskning och administration. Grundutbildning omfattar vanligen mindre än 50 procent av tjänstgöringen hos disputerade tillsvidareanställda lärare (se tabell 3.2). Undantaget från detta är Göteborg där sex lärare inom denna kategori har 50 procent eller mer av heltid inom grundutbildningen. I lärarnas tjänstgöring ingår i olika omfattning nedsättning av undervisning för kompetensutveckling. Detta verkar mer konsekvent genomfört på vissa lärosäten än på andra. Där nedsättningen är tydligt formaliserad varierar denna från 20 till 30 procent.

Tabell 3.2 Antal tillsvidareanställda, disputerade lärare med 50 procent eller mer inom grundutbildning

Lärosäte	Antal
Göteborg	6
Dalarna	3
Karlstad	3
Gotland	2
Kalmar	2
Stockholm	2
Södertörn	2
Umeå	2
Lund	1
Uppsala	1
Växjö	1
Kristianstad	0
Mittuniversitetet	0
Örebro	0
Alla	25

Anm.: Endast lärare i kulturgeografi.

Den tillsvidareanställda personalen utgör ofta kärnan vid en institution. Personer som också skapar miljön för undervisning, utveckling och forskning utgörs av t.ex. forskare, forskarassistenter, vikarier, systemerare. Vi har gjort en översikt över all akademisk personal vid institutionerna och avdelningarna, undantaget forskarstuderande, och tagit hänsyn till omfattningen av deras anställningar, vilket ger en annorlunda bild. Stockholm med 12 fast anställda personer har nu 19,4 heltidsekvivalenter (innebär åtskilligt fler individer) om övriga akademiker inräknas (se tabell 3.3). Institutionen är med detta beräkningssätt störst och följs av de övriga äldre universiteten. Högskolorna i Södertörn och Dalarna följer därefter. Sju av de fjorton undersökta lärosätena har mindre än totalt tio heltidsekvivalenter. I Kalmar är delar av personalen vid forskningsorganisationen BBS medräknade. Samma förhållande gäller för Södertörn avseende forskningsorganisationen Östersjöcentrum. Däremot avspeglas inte i Örebro den kulturgeografiska avdelningens koppling till Centrum för regional och urban utveckling eftersom organisationen där är annorlunda. Mittuniversitetets situation är extrem med avsaknad av disputerade lärare.

Andelen kvinnor stiger mot nästan 30 procent. Det är en uppgift som kanske bättre beskriver miljön vid lärosätena.

Tabell 3.3 Anställda akademiker redovisade efter anställningens omfattning.
(Värdena anger heltidsekvivalenter inom resp. kategori. Lärosätena är ordnade efter storlek.)

Lärosäte	Prof man	Prof kvinna	Doc man	Docent kvinna	Fil.dr man	Fil.dr kvinna	Övriga man	Övriga kvinna	Tot. ant.	Andel kvin. %
Stockholm	2,0	1,0	0,0	2,9	5,5	4,0	3,6	0,4	19,4	42,8
Göteborg	2,2	0,0	3,1	2,0	3,0	2,8	1,9	0,6	15,6	34,6
Lund	5,0	0,0	3,1	1,5	2,0	0,5	1,0	0,0	13,1	15,3
Umeå	3,0	0,0	2,0	1,0	2,5	2,0	2,5	0,0	13,0	23,1
Uppsala	4,1	0,0	2,0	0,6	3,2	2,0	1,0	0,0	12,9	20,2
Karlstad	2,0	0,0	2,5	0,0	3,5	2,8	1,0	0,0	11,8	23,7
Dalarna	1,0	0,0	1,0	0,0	2,0	2,0	3,0	2,0	11,0	36,4
Södertörn	0,8	0,0	1,0	0,0	2,5	3,0	1,6	0,0	8,9	33,7
Kalmar	1,0	0,0	0,0	0,0	1,0	2,0	3,0	0,0	7,0	28,6
Kristianstad	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	1,3	3,3	0,0	4,9	26,5
Växjö	0,2	0,0	1,0	0,0	1,0	0,0	1,0	0,0	3,2	0,0
Gotland	0,0	0,0	1,0	0,0	1,0	0,0	0,0	1,0	3,0	33,3
Örebro	1,0	0,0	0,0	1,0	1,0	0,0	0,0	0,0	3,0	33,3
Mittuniv	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	1,0	0,0
Alla	22,3	1,0	16,7	9,0	28,5	22,4	23,9	4,0	127,8	28,5

Anm.: Forskarstuderande är inte medräknade. Södertörn har 4,7 i kulturgeografi, Kalmar inkluderar BBS 3,0; Kristianstad har endast kultur- och naturgeografi; Mittuniversitetets professur är utlyst, ej medräknad.

Det formella kravet på pedagogisk utbildning gäller i stigande grad både för lärare och för forskarstuderande. Det visar sig att en betydande andel har genomgått pedagogiska kurser, vilka vanligen ges lokalt vid lärosätena. Det finns starkt pedagogiskt intresse och ambitioner vid flera av lärosätena. Det finns flera intressanta exempel på pedagogiska projekt och engagemang, men också lärosäten, där en levande pedagogisk diskussion och engagemang tycks saknas (se vidare lärosätetexterna).

4. Grundutbildning

Kulturgeografi har stor tematisk bredd. Vid institutioner och avdelningar finns kurser och utbildningar också inom mer tvärvetenskapliga fält där kulturgeografilärare spelar en viktig roll, men de ingår inte direkt i denna utvärdering. Exempelvis kan nämnas turism som tema, i vilket det finns kurser och utbildningar i Umeå, Karlstad, Dalarna, Kalmar, Södertörn och vid Mittuniversitetet. I Stockholm finns kurser inom samhällsplanering, som inte heller utvärderas här; vid Lunds universitet på campus Helsingborg finns Service Management; i Göteborg finns Graduate Business School. I Göteborg har man utvecklat vad man kallar ”olika stegar” med inriktning mot t.ex. - turism och samhällsplanering. Då dessa stegar alla har benämningen kulturgeografi och leder till kandidatexamen i kulturgeografi ingår dessa i föreliggande utvärdering. I Dalarna har turismvetenskapen lagts utanför kulturgeografen. Avgränsningen för vad som behandlas är sålunda delvis mer formell än substantiell.

Utbildningens volym

Kulturgeografins volym inom grundutbildningen (i vissa fall är geografi också inräknat) redovisas i tabell 4.1. Måttenheten är antalet helårsstudenter (HÅS). Tabellen visar att de äldre universitetet inte oväntat placerar sig överst. Värdena för A- och B-nivån i Stockholm är överskattade, då hela grundblocket i samhällsplanering är medräknat (då det tekniskt registreras som en kurs i kulturgeografi). Dessa båda lärosäten har överlägset störst volym.

Sammansättningen av de studerande ser emellertid olika ut. Det mest anmärkningsvärda för kulturgeografi är dominansen på A- och B-nivå med fyra av fem helårsstudenter. Bland universitetet är Stockholm i detta avseende ett anmärkningsvärt undantag och trots att samhällsplanering inräknas på A- och B-nivån, så utgör C- och D-nivån mer än en tredjedel av årsplatserna.

En kvantitativ analys av undervisningsinsatsen inom ämnet visar att denna uppgår till mer än 60 heltidsinsatser (se tabell 4.2). Av denna utförs tre fjärdedelar av fast anställd personal (kan ej utläsas av tabell 4.2). Mest undervisning ges i Göteborg med en insats överstigande åtta heltidsanställda mot minst i Örebro med knappt en och en halv årsinsats. Vid Mittuniversitetet sker undervisningen till mindre än hälften av fast personal. Högst värden härvidlag har högskolan i Dalarna där 84 procent av undervisningen utförs av fast anställd personal. Knappt 13 procent av undervisningen ges av professorer och docentkompetenta lärare.

Forskarstuderande svarar för mindre än tio procent av undervisningen i ämnet. Det är dock dubbelt så mycket som vad professorerna i ämnet svarar för på grundutbildningen. I Umeå, Lund och Karlstad motsvarar forskarstuderandenas sammantagna undervisning mer än en full tid.

Den sneda könsfördelningen bland den fasta personalen (22 procent kvinnor) utjämnas något när undervisningsinsatserna totalt studeras (32 procent).

Tabell 4.1 Helårsstuderande 2004 efter nivå
(Lärosätena ordnade efter antal HÅS.)

Lärosäte	A-och B-nivå	C-och D-nivå	Totalt	A- och B-nivå andel (%)
Stockholm	221	126	347	64
Göteborg	273	32	305	90
Uppsala	203	28	231	88
Umeå	154	32	186	83
Lund	128	18	146	88
Karlstad	110	14	124	89
Örebro	92	5	97	95
Södertörn	29	32	61	48
Kalmar	46	14	60	77
Dalarna	45	10	55	82
Gotland	47	2	49	96
Kristianstad	24	9	33	73
Mittuniversitetet	30	2	32	94
Växjö	9	0	9	100
Alla	1 411	324	1 735	81

Anm.: Jämförbarheten haltar. I Stockholm inberäknas samhällsplanerarlinjen på tre terminer vilka alla klassas som A-nivå, flera ämnen ingår. Geografi ingår ibland beroende på tilldelningsförfarande vid olika lärosäten.

Tabell 4.2 Undervisningsinsats i tid

(Lärosätena är ordnade efter total undervisningsinsats. Observera att även undervisning av inte tillsvidareförordnad personal är medräknad, t.ex. framgår doktorandundervisning, se kolumn Fs (forskarstuderande).)

Lärosäte	Prof man	Prof kvin.	Lektor Docent man	Lektor Docent kvinna	Lekt. övr. man	Lekt. övr. kvin.	Adj. man	Adj. kvin.	Övr man	Övr kvin.	Fs man	Fs kvin.	Tot. mängd	And. kvin. %
Göteborg	0,3	0	1,5	0,9	2,3	1,2	0	0	1,8	0	0,3	0,1	8,4	26
Umeå	0,4	0	0,4	0,2	0,6	0,2	1,1	0	0,2	0,5	0,8	2,4	6,8	49
Stockholm	0,3	0,1	0	0,6	2,7	0	1	0	0,6	0,6	0,2	0,4	6,5	26
Dalarna	0,3	0	0,7	0	1	0	1,5	1,7	0	1	0	0	6,2	44
Lund	0,8	0	1	0,7	1	0	0,5	0	0	0,4	1	0,3	5,7	25
Uppsala	0,7	0	0,7	0,1	1,4	0,2	0	0	0,8	0,9	0,5	0,2	5,5	25
Karlstad	0,6	0	0	0	0,9	0,8	0,6	0	0,5	0,1	0,4	0,8	4,7	36
Södertörn	0,4	0	0	0	1,4	0,9	0,9	0,9	0	0	0	0	4,5	40
Kalmar	0,1	0	0	0	0,5	1,1	0,8	0	0,9	0	0	0,2	3,6	36
Växjö	0,1	0	0,9	0	0,9	0	0,9	0	0	0	0	0	2,8	0
Kristianstad	0	0	0	0	0	0	1,7	0	0,5	0,2	0	0	2,4	8
Gotland	0	0	0,7	0	0,7	0	0	0,8	0	0	0	0	2,2	36
Mittuniv	0	0	0	0	0,8	0	0	0	0,3	0	0	0,6	1,7	35
Örebro	0,2	0	0	0,2	0,4	0	0	0	0	0	0,2	0,4	1,4	43
Alla	4,2	0,1	5,9	2,7	14,6	4,4	9	3,4	5,6	3,7	3,4	5,4	62,4	32

Anm.: För gruppen övriga är kompetensen inte specificerad. Doktorandinsats behöver inte innebära enbart undervisning. Endast personal med kulturgeografisk eller naturgeografisk utbildning är inräknade.

Rekrytering och genomströmning

En generell bild är att rekryteringen av studerande till grundutbildning i kulturgeografi i hög grad är beroende av utbildningsprogram. Dessa har sannolikt störst betydelse vid högskolorna och de nya universiteten. Men även vid de äldre universiteten sker en viktig del av rekryteringen via program. I Göteborg ansvarar institutionen för första terminen på civilekonomprogrammet vid Handelshögskolan; i Stockholm är kulturgeografiska institutionen värdinstitution för samhällsplanerarlinjen. Utbildningen i Lund är det enda exemplet på att programkoppling saknas för en filosofie kandidatexamen i kulturgeografi.

Det finns en stor mängd utbildningsprogram och linjer där kulturgeografi ingår. Några exempel på inriktningar för program och linjer där kulturgeografi är ett obligatoriskt eller möjligt tillval är ekonomi, turism, samhällsplanering, samhällsvetarområdet, kulturarvsområdet och pol. mag. Särskilt turismutbildning kännetecknas av hård konkurrens mellan institutioner eller avdelningar inom ämnet, då ett turismprogram finns vid åtta lärosäten.

Genomströmningen (kvoten mellan antal helårsprestationer och antal helårsstuderande) är på några lärosäten mycket hög, dvs. över 90 procent, som exempelvis i Karlstad, medan den är betydligt lägre i Umeå, Lund och Göteborg (kring 75 procent). Flera faktorer kan ligga bakom ett visst utfall. Exempelvis kan en låg kvot, dvs. dålig genomströmning, bero på tidiga avhopp då andra möjligheter öppnades för den studerande eller på att denne endast varit intresserad av ett delmoment eller av att följa kursen av intresse utan tanke på att avlägga betyg (som t.ex. är vanligt för kvällskurser). I dessa fall är det inte möjligt att utläsa ett direkt missnöje med ämnet, utbildningen eller ett dåligt studieresultat. Genomströmningens mått är därför svårt att tolka. En hög genomströmning kan bero såväl på högpresterande studerande som på låga krav vid examination.

Tabell 4.3 Kandidat- och magisteruppsatser 2003 och 2004
(Lärosätena ordnade efter antal uppsatser.)

Lärosäte	Antal kandidatuppsatser	Antal magisteruppsatser	Totalt
Stockholm	83	36	119
Karlstad	54	20	74
Göteborg	51	21	72
Uppsala	41	25	66
Umeå	44	14	58
Lund	33	16	49
Kalmar	43	4	47
Södertörn	31	13	44
Dalarna	23	3	26
Gotland	16	4	20
Mittuniversitetet	13	1	14
Örebro	13	1	14
Kristianstad	12	0	12
Växjö	2	0	2
Alla	456	153	609

Anm.: Värderna för Kalmar och Dalarna avser kulturgeografi och geografi; för Kristianstad geografi och för Södertörn kulturgeografi åren 2004 och 2005.

Antalet examinerade kandidat- och magisteruppsatser är ett mått på produktion på C- och D-nivå. Tabell 4.3 redovisar denna med samlad uppgift för 2003 och 2004. Ungefär tre fjärdedelar av uppsatserna är på kandidatnivå. Stockholm uppvisar de i särklass högsta värdena. Karlstad visar en större produktion än lärosäten med självständiga kulturgeografainstitutioner. Undantaget Karlstad är det endast vid de stora, självständiga institutionerna som man haft ett substantiellt antal magisteruppsatser under perioden.

Tematiska ämnesområden och perspektiv

Utbildningens tematiska och perspektivmässiga innehåll har varit en väsentlig fråga. I en tid då traditionella uppdelningar inom discipliner och mellan discipliner blir ifrågasatta och delvis upplösta är detta också en mångfasetterad fråga som är svår att enkelt besvara.

Vår utgångspunkt är att det inte finns ett enkelt samband mellan å ena sidan en större tematisk och perspektivmässig bredd och å andra sidan högre kvalitet. Samtidigt menar vi dock att om utbildningen utelämnar ett större antal grundläggande teman inom kulturgeografiämnet så bör detta problematiseras.

Vårt tillvägagångssätt för att kunna beskriva tematisk och perspektivmässig bredd vid lärosätena har varit att identifiera ett antal teman och perspektiv, som vi menar utgör grundläggande områden för kulturgeografiämnet. Vi har analyserat kursplaner och litteraturlistor och intryck från platsbesöken för att identifiera teman och deras omfattning (baserat på antal sidor, se nedan). I tabell 4.4 är raderna för olika teman och perspektiv sorterade utifrån de som är mest frekvent behandlade till de som är mest sällan behandlade. Översikten avser grundutbildning upp till kandidatnivå.

Lärosätena i tabellens kolumner är sorterade beroende på antalet ”hål”, dvs. hur många teman/perspektiv som inte behandlas. Vid några institutioner förekommer möjligheten till alternativa fördjupningar på högre nivåer i utbildningen. Dessa har inte fått helt utslag i tabellen, då vi har ett studerandeperspektiv och vad en enskild studerande får för utbildning, och alltså inte den sammantagna bilden av vad en institution erbjuder inom grundutbildning i kulturgeografi. Göteborg avviker från övriga lärosäten, då man erbjuder tre olika utbildningsvägar inom kulturgeografi. Under de två första terminerna, 1–40 poäng, är dessa helt avskilda från varandra. Under tredje terminen, 41–60 poäng, förekommer delvis samläsning. Vårt perspektiv för att undersöka tematisk bredd inom kulturgeografiutbildningen ”per studerande” har därmed inneburit att Göteborg redovisas med tre kolumner i tabell 4.4.

Det finns många komplicerade avvägningar bakom konstruktionen av tabellen, och den måste därför läsas med stor försiktighet. Samtidigt hävdar vi att det är reella skillnader i grundutbildningens bredd från Umeå, Lund och Kalmar som framstår att ha de mest heltäckande utbildningarna, till smalare tematiska utbildningar i Göteborg. Det är också viktigt att betona att många

institutioner och avdelningar också ger tematiska kurser som kan beröra turism, globala frågor, GIS, planering. I dessa fall kan man ha valt att tona ner sådana teman inom kulturgeografiutbildningen.

Kolumnerna längst till höger i tabellen visar att framförallt ekonomisk geografi utgör ett tungt inslag. De enda undantagen är Kalmar, Gotland, Karlstad samt samhällsgeografirinriktningen i Göteborg. Tre teman finns med i grundutbildningen vid samtliga lärosäten. Dessa är vid sidan av ekonomisk geografi även samhällsplanering och "disciplinkaraktäristika". I andra delen av skalan finns genusgeografi med ett relativt substantiellt inslag endast i Lund, Stockholm, Örebro och Gotland. I Stockholm är genusgeografi ett valbart kursmoment om 5 poäng på C-nivån. Också kulturell geografi och vetenskapsteori är mindre inslag inom utbildningarna i landet. Av de äldre universiteterna är det endast Lund som utvecklat betydande inslag inom kulturell geografi. Antal sidor är inget lämpligt mått för GIS och här har istället kursbeskrivningar och information från platsbesöken utgjort huvudsakliga underlag. Vidare överlappar ju GIS med kartografi och det är inte alltid entydigt var momenten ska bäst placeras. Politisk geografi och socialgeografi är anmärkningsvärt lite behandlat i grundutbildningarna. Samtidigt är det så att socialgeografiska perspektiv och frågor ofta finns behandlade inom urbanegeografiska texter. Kategoriseringen för tablan hade kunnat göras på många sätt, och t.ex. kunde en rad ha skapats för tidsgeografi, som är ett human-ekologiskt synsätt/perspektiv, vilket präglar flera kursmoment framförallt i Örebro.

Tabell 4.4 Kulturgeografiutbildningens tematiska och perspektivmässiga innehåll
(Matrisens uppbyggnad kommenteras i texten.)

Tema	Institution													Sum poäng	Sum. hål
	Umeå	Lund	Kalmar	Stockholm	Örebro	Mittuniv.	Uppsala	Gotland	Göteborg/Sh	Karlstad	Dalarna	Göteborg/EG	Göteborg/Turism		
Ekonomisk geografi	3	3	2	3	3	3	3	2	2	1	3	3	3	34	0
Samhällsplanering	3	2	1	1	2	2	3	2	3	3	2	1	1	26	0
Disciplin def. och disciplin-historia	1	1	2	1	3	2	2	3	2	3	1	3	2	26	0
Metod	2	3	3	3	2	3	2		2	2	1	2	2	27	1
Utvecklingsfrågor globalt	2	3	2	2	2	2	1	3	3	2	1	3		26	1
Miljöfrågor/resursfrågor	1	1	2	2	1	1	1	1	1	3	2	2		18	1
Befolkning/migration	3	2	2	2	2		2	1	1		3	1		19	3
Stadsgeografi/urbangeografi	1	3	2	3	2	2	2	2	2					19	4
Kartografi	2	1	1	2		1		1	1	1	2			12	4
Politisk geografi	3			2	3	1	3	3		1		1		16	5
Vetenskapsteori	1		2		2		1		1	2		1	1	11	5
Kulturlandskap/historisk geografi	2	2	1	2			2			3	2			14	6
Social geografi		1	1		2	2	2	3					1	12	6
GIS	3	1	1	2		2					3			12	7
Mobilitet/transport	1					3		1	3		2		1	11	7
Kulturell geografi		1	1		1	2				3				8	8
Genus		1		1	2			1						5	9
Summa	24	22	21	23	24	19	24	21	18	20	17	17	10	296	67
Summa hål	3	3	3	4	4	4	5	5	6	6	6	8	10	67	

3 = 5 poäng eller mer; 601 sidor eller mer
2 = 3 – 4 poäng; 301 – 600 sidor
1 = 1 – 2 poäng; 100 – 300 sidor

Anm.: Avser grundutbildning till och med kandidatnivå i kulturgeografi. Södertörn ger utbildning i geografi; Växjö har inte aktuella, fastställda litteraturlistor till kandidatnivå beroende på omläggning av utbildningen.

Undervisning

Vi har undersökt undervisningsinsatsen i relation till antal helårsstuderande genom att beräkna hur många helårsstuderande (tabell 4.1) det går på ett fiktivt lärarmanår (tabell 4.2). Värdena är högst vid de äldre universiteten. Det höga värdet för Örebro tyder på en mycket liten undervisningsinsats per studerande, vilket beror på problembaserat lärande. Det låga värdet för speciellt Växjö är en följd av mycket få studerande. Spännvidden mellan maximum (70,4) och minimum (3,1) är förvånansvärt stor. Skillnaderna beror bland annat på att undervisningstiden per kurspoäng faktiskt varierar starkt. Uppgifterna måste dock tolkas med stor försiktighet. Osäkerhet i registrering av helårsstuderande och i undervisningstid har diskuterats tidigare och har självfallet relevans även här. Skillnaderna mellan värdena ger emellertid bilden av mycket olika förhållanden för ämnet vid lärosätena.

Tabell 4.5 Undervisningsinsats per helårsstuderande
(Lärosätena är ordnade efter antal HÅS per undervisningsinsats heltid.)

Lärosäte	Antal helårsstuderande (HÅS) (tab 4.1)	Heltid inom undervisning (tab 4.2)	Antal HÅS/heltid
Örebro	97	1,4	70,4
Stockholm	347	6,5	53,4
Uppsala	231	5,5	42,0
Göteborg	300	8,4	35,7
Umeå	186	6,8	27,4
Karlstad	124	4,7	26,6
Lund	146	5,7	25,6
Gotland	49	2,2	22,3
Mittuniversitetet	32	1,7	18,9
Kalmar	60	3,6	16,7
Kristanstad	33	2,4	13,8
Södertörn	61	4,5	13,4
Dalarna	55	6,2	8,8
Växjö	9	2,8	3,1
Alla	1 729	62,4	27,7

Anm: Se kommentarer till tabellerna 4.1 och 4.2 ang. osäkerhet i uppgifterna.

Lärlarledd undervisning (omfattande föreläsning, gruppundervisning, seminarier, uppsatshandledning, exkursioner, studiebesök och fältkurser) varierar kraftigt mellan lärosätena. En indikator på detta erhålls om man summerar den lärlarledda undervisningen under de tre första studietiderna. Dalarna får det överlägset högsta värdet (se tabell 4.6, som delvis är en konkretisering och spegelbild av tabell 4.5), vilket sannolikt speglar den högre ersättningen man där har på många av sina kursmoment. På anmärkningsvärt låga nivåer ligger både större och mindre lärosäten. Här finns högskolor och nyare universitet med Örebro, Karlstad och Växjö och äldre universitetsinstitutioner som Umeå, Lund och Stockholm. Dessa siffror ger trots alla osäkerheter dock ett underlag för att förstå ett uttryckt missnöje från studerande vid vissa lärosäten med många projektarbeten och inlämningsuppgifter, som inte kommenteras av lärarna i önskvärd omfattning.

Orsakerna bakom de betydande skillnaderna i undervisning per vecka är mångskiftande. Några möjliga faktorer kan nämnas, som storlek på studentgrupper, variationer i ersättning, nedsättning av undervisningstid för lärares utvecklingstid, tilldelning i tid för annan verksamhet inom utbildningen som utveckling, administration och examination. Skillnaderna beror också på att mindre lärosäten ofta periodiserar utbildningen, genom att inte ge en kurs varje termin. Från studentsynpunkt och från kvalitetssynpunkt är frågan om undervisningens omfattning central.

Tabell 4.6 Undervisningstimmar per vecka 2004
(Lärosätena ordnade efter insats på A- till D-nivå.)

Lärosäte	A-nivå	B-nivå	C-nivå	D-nivå	Summa A-D
Dalarna	27	27	27	27	108
Gotland	12	11	10	8	41
Göteborg	9	9	11	11	40
Kalmar	10	10	7	6	33
Uppsala	9	8	7	5	29
Mittuniversitetet	7	7	7	7	28
Södertörn	9	7	7	4	27
Stockholm	5	8	4	5	22
Lund	6	6	5	5	22
Umeå	6	4	7	4	21
Kristianstad	10	10	0	0	20
Karlstad	6	5	4	4	18
Växjö	7	10	0	0	17
Örebro	5	4	3	0	12
Genomsnitt	9	9	7	6	31

Anm.: Avser geografi i Kristianstad.

5. Forskarutbildning

Forskarutbildning i kulturgeografi bedrivs vid sju universitet i landet. Dessutom är det möjligt att avlägga doktorsexamen i ekonomisk geografi vid Göteborgs universitet och kulturgeografi/ekonomisk geografi vid Lunds universitet. I Stockholm ger forskarutbildningen examen med benämningen geografi med kulturgeografisk inriktning. I övriga fall är benämningen kulturgeografi.

Volym och finansiering

Trots att ämnet vid de flesta universitet och högskolor är ganska litet finns en relativt stor verksamhet inom forskarutbildningen. Totalt finns 109 forskarstuderande registrerade i mars 2005. Sedan reformen 1998, med krav på full finansiering, har antalet reducerats avsevärt. År 1996 (se tidigare nämnda undersökning) fanns 156 registrerade. Då hade Göteborg flest forskarstuderande: 59 mot dagens 14.

Andelen kvinnor har ökat mycket snabbt under de senaste tio åren och är nu 56 procent. I Stockholm och Umeå är andelen särskilt hög; 78 respektive 76 procent. Lund och Uppsala har lägst andelar; 35 respektive 44 procent (se vidare tabell 5.1). Endast tre universitet faller utanför ramen och har 40–60 procent för något kön. Nationellt gäller att om alla ämnen beaktas så är andelen kvinnor i det närmsta 50 procent. Samtidigt är en stor majoritet av forskarhandledarna fortfarande män. Vid de kulturgeografiska institutionerna med forskarutbildning är fyra av fem handledare (dvs. professorer och docenter) män.

Örebro har nyligen antagit forskarstuderande. Växjö saknar forskarstuderande. Mittuniversitetet har tre forskarstuderande som handleds vid andra institutioner, men undervisar vid lärosätet, och Södertörn har forskarstuderande som knutits till utbildningen vid Stockholms universitet.

Idag är 36 procent av forskarstuderandena finansierade via anslag från fakulteten, medan resten har extern försörjning på ett eller annat sätt (se tabell 5.2). Detta är jämfört med andra samhällsvetenskapliga ämnen en hög grad av extern finansiering, som visar på den goda forskningskvaliteten inom ämnet, men också dess beroende av externa källor. I Uppsala är antalet forskarstuderande störst, vilket har samband med kopplingen till institutet för bostads- och urbanforskning (IBF) med sex forskarstuderande. I Örebro finns två forskarstuderande inom ämnet som är knutna till en forskarskola. I Stockholm och Lund med 18 respektive 17 forskarstuderande är endast fyra finansierade via fakulteten, och de institutionerna får i extremt hög grad förlita sig på externa anslag för att vidmakthålla nivån (se tabell 5.2). Finansieringsformen har inte endast betydelse för ekonomin utan också för utbildningens organisation,

kvalitet och forskarstuderandenas arbetsituation. Extern finansiering innebär hinder att byta handledare.

Vid de äldre universiteten ligger antalet disputerade anställda och forskarstuderande på mellan 26 och 33 personer, vilket skapar ett bra underlag för högre seminarier m.m.

Tabell 5.1 Forskarstuderande 2005
(Lärosätena ordnade efter antal forskarstuderande.)

Universitet	Manliga	Kvinnliga	Totalt	Andel kvinnor %
Uppsala	14	11	25	44
Stockholm	4	14	18	78
Lund	11	6	17	35
Umeå	4	13	17	76
Göteborg	6	8	14	57
Karlstad	6	6	12	50
Örebro	2	3	5	60
Mittuniversitetet	0	0	0	0
Växjö	0	0	0	0
Alla	47	61	108	56

Tabell 5.2 Finansiering av forskarstuderande
(Lärosätena ordnade efter antal forskarstuderande.)

Universitet	Fakultet	Forskningsråd	Annan	Egen	Totalt
Uppsala	8	8	9	0	25
Stockholm	4	9	4	1	18
Lund	4	4	7	2	17
Umeå	7	6	4	0	17
Göteborg	6	3	2	3	14
Karlstad	7	0	5	0	12
Örebro	3	2	0	0	5
Mittuniversitetet	0	0	0	0	0
Växjö	0	0	0	0	0
Alla	39	32	31	6	108

Anm.: Sex forskarstuderande vid IBF i Uppsala kategoriseras som annan finansiering.

Rekrytering

Rekrytering till forskarutbildning sker med olika periodicitet. Man rekryterar en gång varje år (t.ex. Uppsala) eller vartannat år (t.ex. Göteborg) eller vanligen då finansieringsmöjlighet existerar. I Lund, Göteborg och Stockholm rekryterar man även till licentiatexamen, medan det på andra orter i praktiken är uteslutet. Oftast sker rekryteringen lokalt med undantag för Lund.

Utbildningens innehåll – avhandling och kurser

Avhandlingen motsvarar 100 poäng med undantag för Umeå, där avhandlingen motsvarar 90 poäng. Kursdelen är då 60, respektive 70 poäng. Kurserna kan antingen syfta till att ge forskarstuderande en allmän kompetens eller specialistkunskaper kopplat till avhandlingsämnet. Kurser för forskarutbildningen organiseras antingen inom respektive institution, inom fakulteten eller nationellt i samarbete mellan flera av landets kulturgeografiska institutioner.

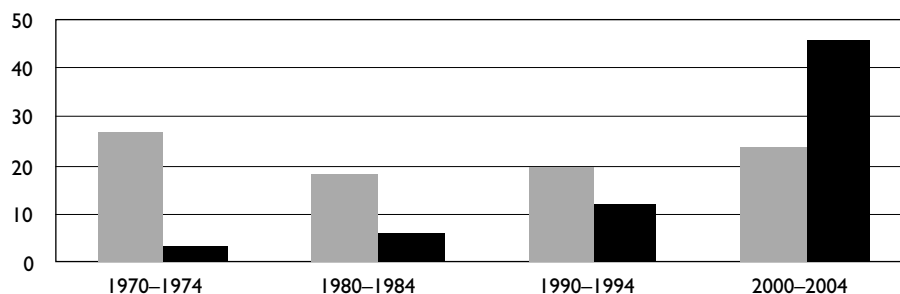
Vidare finns det kurser internationellt eller nationellt som forskarstuderande kan följa.

Det varierar kraftigt mellan lärosätena om forskarstuderandena får poäng för exempelvis seminarieverksamhet, pedagogisk utbildning, deltagande på internationella konferenser.

Avhandlingsöversikt 1970–2004

Vi har gjort en mindre delstudie över utvecklingen på avhandlingsområdet främst med avseende på författarnas kön, avhandlingarnas språk och vilka regioner som studeras. Någon möjlighet att tematiskt klassificera har vi inte haft då enbart titlar funnits tillgängliga. Vi har studerat avhandlingarna de fem första åren under de senaste fyra decennierna främst för att få jämförbarhet med den senast observerade perioden 2000 till 2004. Även om inte undersökningen är djupgående så visar sig vissa trender med stor tydlighet.

Under de studerade perioderna har sammanlagt 155 avhandlingar producerats, vid de fem äldre universiteten och vid Karlstad universitet under den senaste perioden. Den stora ökningen har främst skett under den senaste perioden då totalt 69 avhandlingar färdigställdes, jämfört med 30, 24 och 32 för de tre andra perioderna. Bland författarna har andelen kvinnor ständigt stigit och är i majoritet (67 procent) under den sista perioden. Åren 1970–1974 utgjorde de kvinnliga författarna endast 10 procent. Antalet manliga författare har i stort sett varit stabilt (se figur 5.1).

Figur 5.1 Antal avhandlingsförfattare över fyra femårsperioder fördelade på man (vänster stapel) och kvinna (höger stapel).

Avhandlingar på annat språk än svenska följer samma uppåtgående trend som kvinnliga författare om än med en mindre uttalad ökning under den senaste perioden. Andelen avhandlingar på svenska har sjunkit från 77 procent (1970–74) till 51 procent (2000–2004). Sammantaget för alla perioder är andelen avhandlingar på svenska fortfarande i majoritet med 57 procent (se tabell 5.3).

Samma mönster som ovan finns också för vilka regioner avhandlingarna behandlar. Svenska förhållanden går från 93 procent till 49 procent från första till sista period. Icke-svenska förhållanden har utvecklingen 7 procent, 17 procent, 31 procent och senast 35 procent. Ett antal avhandlingar (17 st.) har

inte kunnat klassificeras i någon av dessa kategorier; eftersom de behandlat allmänna geografiska problem (se tabell 5.3).

Sammanläggningsavhandlingar fanns redan på 1970-talet om än i mycket liten omfattning. Underlaget har inte möjliggjort en klassificering vad avser om avhandlingarna har varit sammanläggningar eller monografier. De senare dominerar, men under den senaste perioden, åren 2000 till 2004 utgör sammanläggningsavhandlingarna nästan 20 procent.

Tabell 5.3 Procentuell fördelning av avhandlingarna efter kön, språk, avhandlad region under fyra femårsperioder.

Period	Kön		Språk		Region		
	Man	Kvinna	Svenska	Övr.	Sverige	Övr.reg	Obest
1970–74	90	10	77	23	93	7	0
1980–84	75	25	54	46	75	17	8
1990–94	63	38	53	47	56	31	13
2000–04	35	67	51	49	49	35	16
Totalt	57	43	57	43	63	26	11

Den ovan kommenterade tendensen är genomgående för alla lärosäten. Uppsala och Lund svarar tillsammans för mer än hälften av avhandlingarna. Sett över alla perioderna har Uppsala fler kvinnliga än manliga författare. Totalt råder som framgått en dominans för avhandlingar på svenska. Umeå har till skillnad från andra dock flest avhandlingar på icke-svenska sett över hela perioden anmärkningsvärt nog trots att avhandlingarna i stor majoritet handlar om svenska förhållanden. Se vidare tabell 5.4 som utgör en sammanställning avseende alla perioder med den relativa fördelningen beräknad för varje lärosäte.

Tabell 5.4 Den absoluta fördelningen av totala antalet avhandlingar samt den relativa fördelningen på kön, språk och region för varje lärosäte under perioderna 1970–74, 1980–84, 1990–94 och 2000–2004.

Lärosäte	Antal	Kön		Språk		Region		
	Absolut	Man	Kvinna	Svenska	Övr.	Sverige	Övr.reg.	Obest.
Uppsala	42	48	52	62	38	64	24	12
Lund	37	61	39	66	32	61	24	13
Stockholm	29	59	41	55	45	59	38	3
Göteborg	23	65	35	57	43	48	35	17
Umeå	20	70	30	30	70	85	5	10
Karlstad	4	0	100	50	50	25	25	50
Alla	155	57	43	57	43	63	26	11

Forskarstuderandenas arbetsituation

Forskarstuderandenas institutionstjänstgöring varierar i omfattning och kan också skifta till sitt innehåll. Dock är undervisning en dominerande arbetsuppgift. Från 2003 gäller att forskarstuderande som undervisar inom grundutbildningen måste ha genomgått en inledande högskolepedagogisk utbildning eller på annat sätt förvärvat motsvarande kunskap.

Grad och innehåll av forskarstuderandenas institutionstjänstgöring varierar kraftigt. I Göteborg avstår många forskarstuderande från denna och koncen-

trerar sig på sina studier. I Karlstad är reglerna klara och forskarstuderandena undervisar, men man försöker att hålla första och sista studieåret fritt. I Lund har några tackat nej och i Stockholm är det relativt få som är involverade i institutionstjänstgöring. I Umeå ingår vanligtvis forskarstuderandena i lärarlag. I Örebro deltar inte de forskarstuderande som är knutna till en forskarskola.

Att forskarutbildningen har problem med resurser visar sig på olika sätt. I Uppsala, Lund och Örebro väljer man att använda sig av möjligheten till utbildningsbidrag för det första respektive de två första åren. Uppsala låter i de flesta fall den avslutande studietiden finansieras externt via anslag sökta av handledare och doktorand. I Umeå sker finansieringen ofta externt i inledningen. Göteborg, Karlstad, Stockholm och Umeå använder endast doktorandanställningar.

De nationella forskarkurserna

De kulturgeografiska institutionerna är relativt små, men har förhållandevis många forskarstuderande inom ett brett ämnesområde. Dessa förhållanden medför att det är besvärligt att arrangera forskarutbildningskurser lokalt och inom ett snävt ämnesområde med en hög kvalitet och med internationella inslag. Med hänsyn till detta startades 1997 en nationell kursverksamhet som riktar sig till alla forskarstuderande inom ämnet med syftet att

- bredda kursutbudet
- ge kurser med hög kvalitet och internationellt deltagande
- öka möjligheterna för forskarstuderande och lärare att utveckla nätverk
- ge möjligheter till besparingar
- vara ett komplement till lokal forskarutbildning.

Kurserna i det nationella programmet är upplagda så att forskarstuderandena träffas två, högst tre gånger under kursens gång. Kursmötena sker oftast på olika platser, då programmet bygger på samarbete mellan institutioner inom varje kurs. Dessemellan arbetar forskarstuderandena vid den egna institutionen. Resor och uppehälle betalas av respektive doktorands institution. Även större, internationella exkursioner samordnas inom programmet.

Sju lärosäten deltar i det nationella programmet, vilket medger ett utbud på cirka tre till fyra kurser per läsår. En nationell koordinator tillsammans med en styrgrupp ansvarar för programmet. Sedan några år tillbaka betalar varje deltagande institution för en tvåårsperiod. Varje kurs får ungefär 30 000 kronor i stöd. Nedan följer exempel på kurser under de senaste åren med arrangerande universitet inom parentes.

- Samhällsplaneringens förutsättningar och praktiker – kontextualisering på lokal och regional nivå (Stockholm, Karlstad)
- Kvalitativ metodik för rumsliga analyser (Uppsala, Umeå)
- Mobilitet i tid och rum (Göteborg, Umeå)

- Forskningsfronter i nutida ekonomisk geografi (Lund, Göteborg, Uppsala)
- Landskap: sceneri eller praktik? (Stockholm, Lund, Uppsala (arkeologi), SLU-Alnarp)
- Urban livelihood regimes in times of globalisation (Stockholm, Örebro)
- Kulturgeografins geografier (Karlstad, Kalmar)

6. Grundutbildning och forskarutbildning i geografi

Organisation, administration och volym

I slutet av 1990-talet gavs fristående kurser i geografi upp till filosofie kandidatexamen på alla universitet och de flesta högskolor. En betydande del av de geografistuderande genomgick lärarutbildning eller läste ämnet för att på annat sätt bli lärare eller bredda sin lärarkompetens. På en del av lärosätena administrerades de fristående geografikurserna av en naturgeografisk institution, på andra, t.ex. i Lund, av en kulturgeografisk institution och på mindre lärosäten ingick hela geografiämnet i en institution tillsammans med åtskilliga andra ämnen. Geografikurser inom lärarutbildningen genomfördes vanligen på uppdrag av lärare från naturgeografiska och kulturgeografiska institutioner.

Sedan dess har betydande förändringar genomförts för lärarutbildning och ämnesorganisation, vilka i flera avseenden haft negativa konsekvenser för geografiutbildningen. Den aktuella organisatoriska situationen vad gäller utbudet av geografikurser redovisas i tabell 6.1.

För närvarande finns möjligheter att studera till kandidatexamen i geografi vid elva lärosäten. Vid tio av dem ges kurser i ämnet geografi, i Lund kan fristående kurser i naturgeografi och kulturgeografi räknas samman för den som önskar en examen i ämnet geografi.

Den nya lärarutbildningen som påbörjades under 2000-talets första år, men på några orter ännu inte är helt genomförd, har blivit tydligt yrkesanknuten. Utbildningen i t.ex. geografi innehåller också verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Det innebär vanligen att en 60-poängskurs i ämnet omfattar 40 (möjligen några fler) poäng ämnesteorier. Komplettering krävs därför för att en sådan ämnesutbildning ska ge en kandidatexamen i geografi. Denna förändring har medfört att avsevärt färre blivande lärare numera söker sig till fristående grundkurser i geografi och att sådana kurser därför hotas av nedläggning.

Vidare har samläsning mellan fristående kurs i geografi och lärarutbildning i ämnet försvårats, eftersom VFU-poängen vanligen ligger insprängda under flera terminers ämnesstudier. På de orter, där man trots detta bibehållit samläsning (se tabell 6.1), har studerande på fristående kurs speciella moment eller projekt under den tid då lärarkandidater har VFU. På så sätt har man kunnat ”rädda” fristående kurser i geografi, vilka annars inte skulle kunna erbjudas p.g.a. för litet studerandeunderlag. Kopplingen till lärarutbildningen innebär dock inte självklart att en utveckling av en integrerad geografiutbildning av god kvalitet säkrats, eftersom det också är en fråga om tillgänglig lärarkompetens. (Se nedan.)

Tabell 6. 1. Geografiutbildningen vid de utvärderade lärosätena

Observation	Lärosäten													
	Dalarna	Gotland	Göteborg	Kalmar	Karlstad	Kristianstad	Lund	Mittuniversitetet	Stockholm	Södertörn	Umeå	Uppsala	Växjö	Örebro
Kandidatexamen i geografi	X	--	X	X	X	X	X	--	X	X	X	X	X	--
Huvudsakligen samläsning med lärarprogram	X	--	X	X	X	X	--	--	--	--	X	X	X	--
Ansvar	Ggr	--	GV	Ggr	GV	Ggr	--	--	NG	Ggr	KG	GV	Ggr	--
Naturgeografi-delen utvärderad år	--	--	03	--	03	--	03	--	03	--	03	03	--	--

Ggr = geografiämnesgrupp på storinstitution
 GV = ingår i geovetenskaplig storinstitution
 KG = kulturgeografisk institution
 NG = naturgeografisk institution

Vid högskolan på Gotland försvann dock geografikurserna för några år sedan då lärarutbildningen inte längre innehåller utbildning i geografi.

Administrativt har ämnet geografi länge haft speciella problem till följd av att de två ämnesdelarna tillhör olika fakulteter. Ansvaret för geografikurserna har antingen legat på naturgeografi eller kulturgeografi. Problemen har skärpts under senare år som en följd av att storinstitutioner bildats främst inom naturvetenskap. Naturgeografi har på flera universitet inordnats i storinstitutioner i geovetenskap eller motsvarande. Ämnet geografi har därmed blivit ett mycket litet ämne, disparat och svåradministrerat (t.ex. i Uppsala och Göteborg). Hotet mot ämnets framtid och kvalitet har därför ökat i besparingstider, något som påtalades i Uppsala.

År 2004 försvann geografi från Linköpings universitet, år 2005 även från Örebro och Mittuniversitetet. Detta är en följd av bristande resurser i naturgeografi.

På fem lärosäten (se tabell 6.1) finns hela ämnesgruppen i geografi inom en storinstitution (samhällsvetenskaplig) som vanligen också ansvarar för lärarprogrammen. Det är en lösning som ger goda möjligheter att utveckla en väl integrerad utbildning i geografi, givet att det finns en tillräckligt bred lärar-kompetens parad med pedagogiskt intresse.

Geografiprogram finns vid Umeå universitet, Södertörns högskola och Stockholms universitet. Sinsemellan skiljer de sig avsevärt i uppläggning. Geografiprogrammet i Umeå inleds med ett basblock om tre terminer (administrerat av en naturvetenskaplig institution), varav två i geografi och en i GIS. Därpå finns möjligheter att läsa naturgeografi för examen i geografi eller kulturgeografi med tre fördjupningsalternativ för examen i kulturgeografi. Det nya geografiprogrammet på Södertörns högskola omfattar först två terminer geografi, därefter två terminer andra ämnen för profilering och slutligen två

terminers geografisk fördjupning för examen i geografi. I Stockholm, där naturgeografi är värdinstitution, omfattar programmet fristående obligatoriska geografikurser upp till 60 poäng och jämte kurser i andra ämnen ytterligare 20 respektive 40 poäng valfria geografikurser för examen i geografi. De studerande kan välja från ett brett kursutbud på de två geografiska institutionerna.

Sammanfattningsvis noterar vi att de flesta som studerar geografi gör det antingen inom lärarutbildningen eller på geografiprogrammen vid Stockholms universitet, Umeå universitet och Södertörns högskola. Antalet studerande på fristående kurser i geografi är vanligen ringa. Geografiprogrammens betydelse är framför allt stor på B-, C- och D-nivåerna.

Forskarutbildning i det odelade ämnet geografi finns inte längre i Sverige. Forskarutbildning i geografi med kulturgeografisk inriktning ges vid Göteborgs universitet, Lunds universitet och Stockholms universitet. Endast i Göteborg skiljer den sig från forskarutbildning i kulturgeografi, då den där kräver naturgeografikurser om minst 5 poäng. En kandidatexamen i geografi ger vanligtvis efter komplettering tillträde till forskarutbildning. Motsvarande gäller för forskarutbildning i naturgeografi. Men då tillkommer krav motsvarande naturvetarprogrammet på gymnasiet. Detta är dock något som de flesta geografistuderande saknar.

Det kan noteras att värdet av en kandidatexamen i geografi som grund för en forskarutbildning varierar mellan universiteten. 60 poäng räcker formellt i Göteborg och Örebro (om C-uppsatsen har kulturgeografisk inriktning). Vid övriga lärosäten krävs minst 60 poäng i kulturgeografi, d.v.s. minst 80–90 poäng i geografi. Universiteten i Lund och Uppsala rekommenderar 80 poäng i kulturgeografi vid ansökan, vilket motsvarar 100–110 poäng i geografi.

Innehåll, integration, utbildning och lärare

Geografins styrka är dess bredd över naturvetenskap och samhällsvetenskap. Men bredden är också problematisk. På grundkursen måste de studerande inhämta grundkunskaper och metoder från båda ämnesdelarna och därtill få insikter och träning i analyser av samband. Kunskaperna i respektive ämnesdel kan därför inte bli lika omfattande och djupa som på motsvarande nivå i ämnet naturgeografi eller ämnet kulturgeografi. Den problematiken följer geografin upp till forskarutbildningsnivån.

”Stoffträngseln” kräver prioritering vad gäller nödvändiga grundkunskaper och genomtänkta val av integrerande moment. Ämnesdelar måste utelämnas eller behandlas mycket ytligt. Vad gäller de naturgeografiska inslagen diskuterades detta i Högskoleverkets utvärdering av geovetenskap (Rapport 2004: 13R). För kulturgeografins del har vi funnit stora ”hål” på några orter; exempelvis brister i ekonomisk geografi eller avsaknad av social geografi. Trängseln inverkar givetvis också på metodutbildningen. Det är dock glädjande att kartografin på de flesta lärosäten bibehållit ett gott utrymme. Omfattande träning i GIS-användning förekommer på en del orter, främst på högskolan i Dalarna,

men det finns beklagligtvis också orter där geografistuderande inte alls kommer i kontakt med GIS. Det kan förklaras av resursbrist (minskad lärartid, otillräcklig lärarkompetens, brister i infrastrukturen). Övriga metodinslag i geografiutbildningen berör vanligen naturgeografiska mätmetoder. Inslagen av samhällsgeografiska metoder är ringa eller obefintliga.

Konsekvenserna av stoffträngseln är svårast att hantera på de lärosäten där geografin ges som fristående kurs och inom lärarprogram. Majoriteten läser där ämnet endast på A-nivå och det är grannlaga att finna det bästa innehållet för en isolerad 20-poängskurs i geografi. Där det finns geografiprogram och de studerande stannar inom ämnet i tre terminer finns helt andra utrymmen att foga samman olika geografidelar.

Orter med ett fåtal geografistuderande på högre nivå, framför allt på C-nivå, har också ringa utrymme för träning i självständigt, vetenskapligt tänkande och kritisk analys, eftersom uppsattsseminarierna är få och inträffar slumpmässigt, uppsattsämnena disparata och resursutrymmet för litet för andra seminarier.

Den nya kursplanen i geografi på Södertörns högskola anger att övergripande frågor och sambandsanalyser ska ingå på alla delkurser, men det avspeglas inte i litteraturlistan. Motsvarande kan noteras på andra lärosäten. Utifrån sett är det svårt att avgöra i vilken utsträckning ämnesintegrerande moment ingår i geografikurserna. Verksamheterna i föreläsnings-, seminarie- och övningssalar och på exkursioner kan i hög grad beröra ämnesövergripande förhållanden medan litteraturlistorna anger litteratur som ger de ämneskunskaper som krävs för att kunna arbeta med övergripande analyser.

Vid intervjuer säger lärarna att de fokuserar på samband, medan de studerande ställer sig undrande, kanske därför att de inte gjorts uppmärksamma på gränsdragningen mellan natur- och kulturgeografiskt ämnesstoff.

Spännvidden är stor mellan lärosätena i detta avseende. På några orter har de flesta delkurser övergripande teman. På andra överväger delkurser inom respektive ämnesdel, kompletterade med en övergripande regional översikt-kurs. Det kan även finnas en introduktionskurs i kartografi och på högre nivåer en integrerad/tematisk delkurs.

Den mest omfattande, gedigna och väl integrerade geografiutbildningen ges vid Stockholms universitet. Där finns också ett särskilt geografifråd.

Medelstilledningen per studerande är vanligen högre i naturgeografi än i kulturgeografi. Integrerade kurser i geografi förfogar därför över mer medel än kurser i enbart kulturgeografi med motsvarande omfång. Det ger större utrymme för fältarbete, övningar och exkursioner på A-nivån. På högre nivåer, vid lärosäten med enbart fristående kurser, har det inte samma betydelse, eftersom det ringa studerandeantalet medför att resurserna inte räcker till för att ge en önskvärd fördjupning av utbildningen. Däremot kan det ha betydelse för t.ex. möjligheter till fältarbete och exkursioner inom geografiprogram.

Ämnets bredd gör att det är en fördel om lärarna själva läst geografi i sin utbildning. Lärarkåren i geografi har länge varit stabil, men nu pågår ett ge-

nerationsskifte. I utvärderingen 2003 av naturgeografin inom geografämnet framhölls att det numera är svårt att finna ”breda” geografilärare, eftersom så få geografer disputerat under de senaste årtiondena. Motsvarande gäller för lärare i ämnets kulturgeografiska delar.

På geografiprogrammen finns resurser att anlita flera lärare inom både naturgeografi och kulturgeografi på de olika delkurserna och skapa lärarlag. På orter med små studerandegrupper finns vanligen en enda lärare i vart och ett av de två ämnesdelarna, och de två har hand om det allra mesta av utbildningen på A-, B- och C-nivåerna. Sårbarheten är hög; en ensam lärare får inte bli sjuk och ska helst inte ha ledighet för forskning.

Stoffträngseln i ämnet medför problem att finna bra kurslitteratur. Hela den grundläggande litteraturen på en A-kurs i naturgeografi och en A-kurs i kulturgeografi får ju inte plats tillsammans på en A-kurs i geografi. Många internationella handböcker i geografi har för stort omfång och är skrivna för en annan kursstruktur än den svenska. Det medför att det finns få alternativ. Två till tre grundläggande läroböcker på engelska om vardera 500 – 600 sidor används på nästan alla lärosäten. De kompletteras på olika sätt för att visa på svenska förhållanden och/eller för att visa alternativa angreppssätt. Skräddarsydda kompendier är vanliga.

Progression i kurslitteraturen från A-nivån till C- och D-nivåerna borde vara självklar, men så är inte fallet överallt. Tidskriftsartiklar med anknytning till aktuell forskning och ämnesdebatt finns på några orter men saknas mestadels. Populärvetenskapliga skrifter, utredningar och annat material, skrivet för andra syften än att vara akademisk kurslitteratur är tyvärr alltför vanliga.

Eftersom undervisnings- och tentamensformerna skiljer sig åt mellan kurser och lärosäten varierar också sätten att använda kurslitteraturen, och det medför att litteraturomfånget kan variera kraftigt. Det genomsnittliga omfånget för en 5-poängskurs på A-B-nivåerna kan variera från omkring 500 sidor till 1 000–1 200 sidor. Under senare år har den generella tendensen varit att schemalagd verksamhet fått mindre utrymme. Samtidigt borde det ha avspeglats i mer utrymme för litteraturstudier, men så förefaller inte vara fallet. Litteraturomfånget tycks vara detsamma som för några årtionden sedan och 2 000 sidor är numera alldeles för lite för en hel termins studier

7. Lärosäten med grund- och forskarutbildning: beskrivning, bedömning och rekommendationer

Göteborgs universitet: kulturgeografi/ samhällsgeografi och ekonomisk geografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 5 kv, 12 m
varav professorer: 3 m
varav docentkompetenta lektorer: 2 kv, 4 m
varav övriga disputerade lektorer: 2 kv, 3 m
varav övriga lektorer (fil.lic.): 1 kv, 1 m
varav systemman: 1 m
Forskarassistenter: 2 kv
Forskarstuderande* VT 2005: 8 kv, 6 m
Helårsstuderande på A/B-nivå 2004: 273
Helårsstuderande på C/D-nivå 2004: 32
HPR/HST på A/B-nivå 2004: 0,79
HPR/HST på C/D-nivå 2004: 0,78
Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 30
Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 8

* Tillkommer sex forskarstuderande med en aktivitetsgrad under 50 %.

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Kulturgeografiska institutionen tillkom 1966 när geografiska institutionen vid Göteborgs universitet delades i en samhällsvetenskaplig och en naturvetenskaplig institution (kultur- respektive naturgeografi). År 1971 sammanslogs kulturgeografiska institutionen vid Göteborgs universitet och institutionen för ekonomisk geografi vid Handelshögskolan. Den är nu en självständig institution inom Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

Vid kulturgeografiska institutionen ges utbildningar till kandidat- och magisterexamen i ekonomisk geografi, samhällsgeografi, kulturgeografi med inriktning mot turism, och geografi. Ämnet geografi administreras av institutionen för geovetenskaper. Forskarutbildningen leder till doktorsexamen i kulturgeografi, ekonomisk geografi eller geografi med kulturgeografisk inriktning.

Vid platsbesöket framgick att studerandetillströmningen avtog i samband med omläggning av utbildningssystemet från program till fristående kurser under 1990-talet. Denna situation har förändrats och institutionen medverkar återigen inom flera utbildningsprogram. Detta omfattar kursansvar för den första terminen och för olika kurser på civilekonomprogrammet och logistikprogrammet samt programansvar inom masterutbildningen på GBS (Göteborg Business School) vid Handelshögskolan, men också ett betydande deltagande inom fakultetsövergripande program: samhällsvetenskapliga mil-

jövetarprogrammet (SMIL), europaprogrammet och lärarprogrammet med inriktning mot geografi.

Under senare tid har antalet studerande vid institutionen ökat, och i självvärderingen skriver man att detta utöver deltagande i program är resultat av inrättandet av miljövetarprogrammet med kulturgeografi som valbar inriktning, omstrukturering av kurser med start två gånger per läsår och aktiv studeranderekrytering. Resurstilldelningen till grundutbildningen minskade under omstruktureringen.

Flertalet lärare har doktors- och docentkompetens och övriga lärare har formellt licentiatkompetens. Dessutom deltar i mindre utsträckning professorer och forskarstuderande i undervisningen. På grund av resursbrist har inte professuren i ekonomisk geografi återbesatts. Vid platsbesöket framkom att pensionsavgångarna är fler och att institutionen arbetar med en generationsväxling. För kompetensutveckling är avsatt 12,5 procent av heltid för forskning och pedagogisk vidareutbildning.

När det gäller könsfördelningen så är fem av sjutton tillsvidareanställda lärare kvinnor och av de forskarstuderandena är åtta av fjorton kvinnor. På grundkursnivå är andelen kvinnliga studerande 64 procent. Obalansen är störst på kurserna i kulturgeografi med inriktning mot turism där 84 procent av grund- och 88 procent av de fortsättningsstuderande var kvinnor höstterminen 2004. Lägst andel kvinnor finns på kurserna inom logistikprogrammet.

Studievägledaren gjorde en undersökning av arbetsmarknaden för studerande med examen i kulturgeografi med inriktning mot turism, samhällsgeografi och ekonomisk geografi. Den genomfördes våren 2004 och följde upp studerande som avslutat sina studier på institutionens fördjupningskurser under åren 1993 till 1999. Undersökningen visade att mindre än hälften hade arbeten med direkt anknytning till kunskaper i kulturgeografi. I självvärderingen uttrycks en ambition att fortsätta arbetet med att skaffa kunskaper om arbetsmarknaden för att utveckla ett mer medvetet förhållningssätt i hur man lägger upp sin utbildning.

Enligt självvärderingen utvärderas samtliga kurser, en del både skriftligt och muntligt, och diskuteras i lärarlaget och med studerandegruppen. Vid platsbesöket framkom det att uppföljning av kursvärderingarna sker vid behov.

Handelshögskolans fakultetsnämnd fördelar medel för grundutbildning utifrån en genomsnittlig genomströmning på 78 procent. Det är också den genomsnittliga genomströmningen vid institutionen, men den uppges sjunka med växande studerandegrupper.

Vid platsbesöket informerades om att ett nytt centrum för rumslig/regional analys vid Handelshögskolan utreds och att en sådan centrubildning skulle stärka resurserna vid kulturgeografiska institutionen.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Grundutbildningen omfattar ett stort utbud av kurser, såväl fristående som inom olika program. Utbudet utgår från fyra valbara ”stegar” till magisternivå: ekonomisk geografi; samhällsgeografi; kulturgeografi med inriktning mot turism; geografi. Med utgångspunkt i dessa stegar ges kurser inom flera av universitetets utbildningsprogram. Till detta kommer ett antal kortare fristående kurser som t.ex. GIS; Risk och sårbarhet; Erasmus-kurser.

Inom kurserna arbetar man framförallt med 5-poängsblock med delkursansvariga lärare. Kursansvarig och delkursansvariga lärare bildar tillsammans arbetslag för kursen. Institutionellt leds grundutbildningen av studierektor och en grundutbildningskommitté (GUK) med samtliga kursansvariga lärare, institutionssekreterare och studievägledare.

På A- och B-kurser är det fler föreläsningar än seminarier, men på C- och D-kurser är det tvärtom. Det finns inslag av exkursioner och fältkurser på alla fyra stegar. Exkursion till Ruhrområdet förekommer inom ekonomisk geografi.

Examination sker genom skriftliga salstentor, seminarier där pm presenteras, projektarbeten, uppsatser och hemtentamen. Det är få studerande som blir klara inom avsatt tid med uppsatserna på fördjupningsnivåerna. Vid platsbesöket förklarades detta med att studerande underskattar arbetsinsatsen och att uppsatserna blir för omfattande. För att motverka detta har man en rad åtgärder som tidig introduktion av uppsatsarbetet, handledningsgrupper, återkommande schemalagda handledningsseminarier och slutseminarier. På C- och D-nivå ges 20 klocktimmar handledning per uppsats.

Enligt självvärderingen har integrationen mellan forskning och grundutbildning stärkts och blivit tydligare i kursutbudet. Flertalet lärare som medverkar i grundutbildningen är aktiva forskare.

Forskarutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Vid kulturgeografiska institutionen bedrivs forskarutbildning med doktors-examen i kulturgeografi, ekonomisk geografi och geografi med kulturgeografisk inriktning. Licentiatexamen med tillhörande licentiatuppsats kan avläggas som etappmål efter halva utbildningstiden.

Verksamheten finansieras dels av Göteborgs universitet och Handelshögskolans fakultetsnämnd, dels av externa forskningsanslag från forskningsorgan och myndigheter, huvudsakligen i form av medel till doktorandanställningar.

Forskarutbildningen omfattar för närvarande 14 doktorander. Ungefär hälften av dessa finansieras med medel från fakulteten och hälften via forskningsråd, annan extern eller egen finansiering.

Forskarutbildningen leds av en forskarutbildningskommitté (FUK) och en huvudansvarig studierektor. FUK består av institutionens professorer och docenter. Dessutom ingår forskarassistenter och en forskarstuderanderepresentant. FUK ansvarar för forskarutbildningens innehåll och uppläggning,

budget, antagning och uppföljning av forskarstuderande. De rangordnar och föreslår innehavare av doktorandanställning till institutionens styrelse samt följer utbildningens resultat.

Grunden för antagning till forskarutbildningen är krav på formell behörighet, finansiering under hela utbildningstiden samt bedömd förmåga att genomföra en forskarutbildning. Även studier till licentiatexamen accepteras.

Antagning sker då interna eller externa medel finns tillgängliga. Söktrycket till forskarutbildningen är stort och konkurrensen om utbildningsplatserna innebär att det i praktiken krävs att den sökande har 80 poäng i kulturgeografi, ekonomisk geografi eller geografi i sin grundexamen (även om det formella minimikravet är 60 poäng).

Den ekonomiska situationen och önskan om att få en grupp av forskarstuderande vid varje antagningstillfälle har medfört att den tidigare antagningen varje år under senare år skett vartannat år. Numera är majoriteten forskarstuderande kvinnor. Vid platsbesöket hösten 2005 var antalet aktiva forskarstuderande 17 då tre nya antagits sedan självvärderingen gjordes.

Varje forskarstuderande ska ha en huvudhandledare och en biträdande handledare. Den senare kan komma från annan institution. Huvudhandledare och forskarstuderande utarbetar tillsammans en individuell studieplan.

Kursdelen av forskarutbildningen består dels av 20 poäng obligatoriska kurser, dels av fritt valda kurser och egna litteraturstudier om tillsammans 40 poäng. En doktorsavhandling motsvarar 100 poäng, en licentiatuppsats 40 poäng. Licentiatexamen ses som ett bra etappmål även om den inte är obligatorisk. Monografin dominerar helt, och hittills har ingen sammanläggningsavhandling lagts fram på doktorsnivå. Institutionen är dock i färd med att utforma riktlinjer för utformning av sammanläggningsavhandling för att tydliggöra denna möjlighet.

Forskarstuderandenas forskning är tematiskt starkt förankrad i institutionens profilområden: miljö- och resursgeografi, geografisk mobilitet, ekonomisk geografi, utvecklingsgeografi, regional utveckling och planering samt tidsgeografi. Enligt självvärderingen har dock en viss försvagning skett av forskningen om svensk samhällsplanering och om regional och urban utveckling. En pågående och kommande generationsväxling bland lärarna är ett kritiskt moment i denna process.

Genomströmningen har kraftigt förbättrats under senare år. Medianen för studietidens längd har minskat från drygt tio år före år 2000 till fem år under 2004. Bakom detta ligger ett omfattande utvecklings- och kvalitetssäkringsarbete av forskarutbildningen genom bl.a. ordnad finansiering, tydligare handledning, bättre organisation av kurser samt årliga uppföljningar. Den ökade genomströmningen har enligt självvärderingen delvis vunnits genom att forskarstuderandena hårdare fokuserar på avhandlingsarbetet, till priset av att de minskat sitt deltagande i institutionstjänstgöring. Enligt självvärderingen ägnar endast tre doktorander 5–20 procent av sin tid till institutionstjänstgöring.

Den ökande examinationsfrekvensen under senare år har inte helt kompensats av en ökad nyantagning, till stor del beroende på att fakultetsmedlen successivt urholkats. Extern finansiering av doktorandanställningar har därför blivit allt nödvändigare.

En uppföljning har genomförts beträffande arbetsmarknadssituationen för de femtiotal personer som disputerat vid institutionen sedan 1970. En fjärdedel har blivit professorer, nära hälften är verksamma som lektorer eller docenter, 20 procent är kvalificerade utredare nationellt och internationellt och 10 procent är lärare på gymnasiet.

Bedömargruppens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Grundutbildning

Institutionen för kulturgeografi vid Göteborgs universitet framstår som en välorganiserad och välfungerande arbetsplats. Trots fluktuationer de senaste åren är studerandetillströmningen god och stabil.

Den ekonomisk-geografiska utbildningen har en stark internationell prägel, vilket inte minst återspeglas i litteraturen. Vid vårt besök menade de studerande att litteraturen är intressant, utmanande och "akademisk".

De menade också att arbetsinsatsen på utbildningen i samhällsgeografi är mindre än motsvarande på ekonomisk geografi. Lärarna framhåller att det är svårt att få alla studerande att ta till sig litteratur på engelska. Samhällsgeografi har av tradition varit samhällsplanerarinriktad och fokuserad på svenska förhållanden. Nu har den dock blivit mer inriktad mot EU.

Kurserna i kulturgeografi med inriktning mot turism relaterar endast till ett fåtal temaområden inom ämnet, och litteraturlistan innehåller ett mindre antal kulturgeografiska skrifter. Utifrån detta menar vi att det finns anledning att diskutera benämningen "kulturgeografi" med inriktning mot turism och att dessa kurser kan leda till kandidat- och magisterexamen i kulturgeografi. Vid platsbesöket framkom att turism tillhör ett område som Handelshögskolan satsar strategiskt på, trots att utbudet av turismutbildningar i Sverige är rikligt.

Utifrån kursplaner och litteraturlistor är inte teman och perspektiv inom socialgeografi, kulturell geografi, landskapsgeografi och genusgeografi möjliga att identifiera i nämnvärd omfattning inom någon av institutionens tre stegar: ekonomisk geografi, samhällsgeografi och kulturgeografi med inriktning mot turism. Vi menar att dessa temaområden och perspektiv har en motiverad plats på en eller flera av stegarna. GIS finns inte heller som större inslag inom dessa stegar utan erbjuds istället som enstaka kurs.

Vidare menar vi att nivåkraven kan skärpas i samhällsgeografi och vi efterlyser mer generellt en tydligare progression av vetenskapligt avancerade texter. Med nuvarande uppläggnings framstår det som att kursinnehållet inom grundutbildningens olika stegar innebär en ytterligare breddning snarare än en fördjupning.

Enligt självvärderingen har integrationen mellan forskar- och grundutbildning stärkts och blivit tydligare i kursutbudet. Det är därför extra angeläget att uppnå en mer avancerad nivå inom teori- och metodkurserna på grundutbildningen, då forskarhandledarna hänvisar till dessa kurser som relevanta även för forskarutbildningen.

En svaghet med uppdelningen av grundutbildningen i ”stegar” är att institutionens resurser blir starkt uppdelade, och detta förhindrar synergimöjligheter av lärarnas kompetens. Här ser vi med tillförsikt på det utvecklingsarbete som nyligen har startats kring pedagogiska frågor och samarbete mellan ”stegarna”. Sedan en tid tillbaka läser studerande från olika stegar delvis tillsammans från och med tredje terminen.

Vid platsbesöket var vårt intryck att det pedagogiska utvecklingsarbetet generellt är något eftersatt. Undervisningsformerna framstår som relativt traditionella och föreläsningar är ett tungt inslag och följer också med på högre nivåer. Vi menar också att det är angeläget att öka genomströmningen på uppsatsmomenten.

Inom samtliga inriktningar uttryckte de studerande att de uppskattade inslagen av självständiga projektarbeten, exkursioner och studiebesök. Exkursionsinslagen är dock inte så omfattande. Från fakulteten kände man inte till att institutionen framfört önskemål om extra medel för exkursioner och fältkurser. I likhet med andra kulturgeografiska institutioner kan detta vara en väg att få medel för denna väsentliga verksamhet.

Samtliga kurser utvärderas, en del både skriftligt och muntligt, och diskuteras i lärarlaget och i samband med större förändringar också med studerandegruppen. Vi bedömer dock att institutionen bör lägga större vikt vid återkoppling till de studerande.

Institutionen befinner sig mitt i en generationsväxling vilket inneburit vissa ekonomiska och praktiska problem, men som också ger en möjlighet till förnyelse. Vårt intryck från platsbesöket är att denna generationsväxling i hög grad sker internt snarare än genom extern rekrytering. Vi vill understryka värdet av extern rekrytering.

Forskarutbildning

Forskarutbildningen är välorganiserad och målinriktad. Institutionens arbetsmiljö framstår som intressant att verka vid för såväl lärare som forskarstuderande. Till detta bidrar organiseringen i mindre grupper som samlar forskare och forskarstuderande med gemensamma intressen, vilket delvis har gått ut över det gemensamma högre seminariet. Forskarutbildningen i Göteborg bedömer vi som en fokuserad och ”spetsig” utbildning snarare än en bred.

Forskarstuderandena vid kulturgeografiska institutionen i Göteborg har möjlighet att välja om man önskar delta i institutionstjänstgöring eller inte. De flesta väljer att fokusera på sitt avhandlingsämne, läser kurser i direkt anslutning till detta och deltar i liten omfattning inom institutionens grundutbildning. Detta har vissa negativa sidor för integrationen på en institution

och för forskarstuderandena innebär det en lång väg att gå för att bli behörig universitetslektor efter doktorsexamen. Fördelarna med prioriteringen av forskarutbildningen verkar både forskarstuderande och handledare vara överens om. Ett sådant beslut har delvis samband med att den forskarstuderande är inriktad på en arbetsmarknad utanför universitetet efter sin utbildning, enligt vad som framkom vid vårt platsbesök.

Alla forskarstuderande har anställning. Dock noterar vi en, i vår mening, oroande utveckling då institutionen börjat anta studerande till licentiatexamen på grund av tidsbegränsad finansiering.

Individuella studieplaner upprättas för alla. Forskarstuderandena menar att dessa är värdefulla som stöd för planering av utbildningen, men deras funktion att kontrollera prestation känns mindre intressant.

Institutionen har infört slutseminarier, årlig avrapportering av avhandlingsarbetet, diskussioner i forskargrupper samt stöd för att presentera uppsatser på internationella konferenser. De är alla viktiga inslag i forskarutbildningen för kontinuerlig och bred granskning av avhandlingsarbeten. Forskargruppernas betydelse framhålls inte minst för dynamiska diskussioner. Studieplanen innehåller en avhandlingsplan, plan för deltagande i kurser samt planer för institutionsarbete och undertecknas av forskarstuderande och handledare. Sammantaget bidrar dessa former till en tydlig struktur och utgör ett värdefullt stöd för forskarstuderandena i sin utbildning.

Rekommendationer

Bedömargruppen rekommenderar att:

- utveckla större inslag av kulturgeografiska perspektiv och temaområden inom turisminriktningen
- öka inslagen av internationell litteratur inom samhällsgeografi
- intensifiera det pedagogiska utvecklingsarbetet
- formulera klarare riktlinjer för kortare C- och D-uppsatser

Karlstads universitet: kulturgeografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 2 kv, 9 m
varav professorer: 3 m
varav docentkompetenta lektorer: 2 m
varav övriga disputerade lärare: 2 kv, 3 m
varav adjunkter: 1 m
Forskarassistenter: 1 kv
Forskarstuderande : 7 kv, 6 m

Kulturgeografi/turismvetenskap*

Helårsstuderande på A/B-nivå 2004: 109,5

Helårsstuderande på C-nivå 2004: 9,5

Helårsstuderande på D-nivå: 4

HPR/HST på A/B-nivå 2004: 0,87

HPR/HST på C-nivå 2004: 0,85

HPR/HST på D-nivå 2004: 0,65

*Höstterminen 2004 genomfördes ett totalt antagningsstopp på universitetet, vilket även innebar att reservantagningar inte fick göras.

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Karlstads universitet bildades 1999 med ursprung i Universitetsfilialen i Karlstad (1967) och Högskolan i Karlstad (1977). Kulturgeografi etablerades 1970 och tillhör tillsammans med geografi och turismvetenskap avdelningen för geografi och turism vid institutionen för samhällsvetenskap. Geografikurserna, även de med kulturgeografisk inriktning, administreras av avdelningen för geovetenskap och geografi vid institutionen för natur och miljö. En ny organisation ska implementeras vid universitetet från och med januari 2006. Då ersätts de nuvarande tio institutionerna av fyra fakulteter.

Omsättningen på grundutbildningen vid avdelningen för geografi och turism har minskat med 35 procent från toppåret 2001 till 2005. Orsaken till den försämrade ekonomin är enligt självvärderingen framför allt att antalet studerande minskat i samband med omläggningar av program, men också kulturgeografiämnets problem att i tillräcklig omfattning rekrytera studerande till de fristående kurserna. Däremot har forskningsverksamheten, enligt självvärderingen, varit framgångsrik och visat god förmåga att få externa forskningsmedel och uppdragsutbildningar.

Avdelningens ansträngda ekonomi har inneburit en hård press på lärargruppen. Enligt självvärderingen har avdelningen under det senaste året haft flera längre sjukskrivningar, som delvis är effekter av en alltför hög arbetsbelastning under lång tid. Den höga arbetsbelastningen har också inneburit att det inte givits något utrymme för forskning och kompetensutveckling inom tjänsten.

Könsfördelningen inom lärarkåren vid avdelningen är ojämn. Av de elva tillsvidareanställda lärarna är endast två kvinnor. Bland de forskarstuderande är könsfördelningen däremot jämn, och för de senaste fyra disputationerna har kvinnliga forskarstuderande svarat.

Kursvärderingar sker efter varje kurs och de sammanställs och följs upp i grundutbildningskollegium och kvalitetsråd. Inom handledarkollegiet har ett arbete påbörjats kring temat ”forskarutbildningsutvärderingar”.

Avdelningen har nyligen startat ett utvecklingsarbete mot fyra integrativa profilområden eller ”styrkebälten”: regional utveckling och välfärd; turismgeografi; landskapsgeografi samt socialgeografi och kulturens geografi.

Samverkan med det omgivande samhället sker på flera olika sätt. Föreläsare för näringsliv och offentlig sektor medverkar som gästföreläsare, särskilda temadagar genomförs årligen av studerandena på turismutbildningen. Avdelningens lärare har arbetat med regionala frågor och man genomför uppdragsutbildningar inom områdena regional utveckling och turism. Man är också med i ett nationellt nätverk av turismutbildningar.

Avdelningen deltar i många olika internationella samarbetsprojekt med lärar- och studentutbyten, såsom Nordplus och Erasmus. Inom turismvetenskapen finns det sedan länge ett samarbete med Högskolan i Lillehammer i Norge. Just nu genomförs också en gemensam magisterutbildning, ”Master of innovation management”, tillsammans med Högskolan i Hedmark i Norge. Forskningskontakter i USA, England och Indien har inneburit att studerande på grundutbildningen gjort exkursioner där.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Avdelningen för geografi och turism ger kurser inom huvudområdena kulturgeografi (A–D-nivå) och turismvetenskap (AB–C-nivå). Vidare ansvarar avdelningen för ett turismprogram omfattande totalt fyra år. Programmet inleds med att samtliga studenter år 1 läser turism. Inför år 2 väljer studenterna inriktningen kulturgeografi eller företagsekonomi. Turismprogrammet ger således möjlighet för studenterna som väljer kulturgeografisk inriktning att läsa upp till D-nivå i ämnet och därmed avsluta med en magisterexamen med kulturgeografi som huvudämne.

På C- och D-nivå får geografistuderandena välja mellan en naturgeografisk eller en kulturgeografisk specialisering. Slutligen tillkommer ett antal enstaka kurser och magisterprogram, där kulturgeografi ingår. Inslaget av GIS är betydligt i grundutbildningen.

Avdelningen har under en längre tid även bedrivit distansutbildning, särskilt inom turismvetenskapen.

Grundstrukturen i kulturgeografiämnet A–D har enligt självvärderingen kritiserats av de studerande, som menar att man bättre måste tydliggöra vad kulturgeografi är och vad det innebär att studera kulturgeografi. Denna synpunkt framfördes även vid platsbesöket.

Den ekonomiska situationen har medfört att exkursioner och fältkurser minskat inom kulturgeografi. Likaså har den lärarledda undervisningen totalt sett minskat inom avdelningen. När det gäller examinationsformer har sals-tentamina blivit allt färre och ersatts av främst hemskrivningar.

Förutom projektrapport på B-nivån skrivs uppsatser på C–D-nivåerna. En vägledning för bedömning av uppsatser har utarbetats.Handledningstiden är nio till tolv klocktimmar. Före seminariebehandlingen av uppsatsen ska den vara godkänd av handledaren. Efter seminariet får respondenten ca en vecka på sig för att komplettera med synpunkter som tagits upp av opponenter. Seminarieledaren betygsätter sedan uppsatsen tillsammans med handledaren.

Avdelningen har en hög andel forskarutbildade lärare, vilket ger en stark forskningsanknytning i grundutbildningen. Forskningsanknytningen säkerställs enligt självvärderingen även genom användning av forskningsrapporter och vetenskapliga artiklar som komplement till renodlade läroböcker och annan litteratur.

Institutionens mål för genomströmningen är 80 procent. Inom kulturgeografi har resultatet på dagkurserna legat klart över detta mål (närmare 90 procent). Ett något större avhopp finns inom turismprogrammet, särskilt inom distanskurserna i turism. Detsamma gäller vissa av kulturgeografins kvälls- och sommarkurser, men även här är genomströmningen över 80 procent.

Forskarutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

För forskarutbildningen i kulturgeografi finns vid avdelningen en ämnesföreträdare, ett handledarråd och ett handledarkollegium. De forskarstuderande har organiserat ett särskilt doktorandforum.

Från att tidigare ha varit en fråga om intern rekrytering till forskarutbildningen är det numera en fråga om extern rekrytering kännetecknad av konkurrens och rikstäckning. Söktrycket är stort och har vid utlysningarna de senaste åren legat på ca tio sökande per doktorandanställning. Under antagningsförfarandet har efter rangordning, baserad på skriftliga redovisningar, genomförts djupintervjuer med den grupp sökande som placerats i täten.

De ekonomiska förutsättningarna för att bedriva forskarutbildning vilar på tilldelningar av medel till ämnet (2,6 mnkr 2004) samt finansiering med hjälp av forskargruppmedel från Gruppen för regionalvetenskaplig forskning (GRF), forskargruppen Turism och fritid samt Miljöfokus. Dessutom finansieras en doktorandtjänst genom Centrum för forskning om regional utveckling (Cerut) och en via projektmedel. Samtliga forskarstuderande utom en har doktorandanställning eller är verksamma vid andra högskolor, varav två vid Högskolan i Kalmar och en vid Högskolan i Hedmark, Norge. Vid platsbesöket framkom att numera endast fem forskarstuderande är finansierade av fakulteten mot tidigare sju.

Institutionstjänstgöring kan ske inom doktorandanställningar på maximalt 20 procent och föregås då av en pedagogisk introduktionskurs på 3 poäng eller i vissa fall en högskolepedagogisk utbildning på 10 poäng. Man försöker hålla första och åtminstone sista studieåret fritt från tjänstgöring. Vårterminen 2005 deltog nio forskarstuderande i avdelningens arbete.

Individuella studieplaner finns för alla forskarstuderande. Forskarutbildningen omfattar 60 poäng läskurser och 100 poäng avhandling. Några riktlin-

jer för avhandlingarnas utformning har inte upprättats. Alla doktorsavhandlingar som producerats vid avdelningen har hittills varit monografier.

Forskarstuderandena har tillgång till huvudhandledare och biträdande handledare motsvarande totalt tio procent av en tjänst. Vid ett högre seminarium kan forskarstuderandena vid behov lägga fram idéskisser och avhandlingsavsnitt för att inhämta synpunkter.

Såväl i självvärderingen som vid platsbesöket har framkommit att det sedan en tid föreligger en konflikt mellan några handledare och forskarstuderande. Dessa spänningar påverkar arbetsklimatet negativt. Avdelningen har tagit situationen på stort allvar, och vidtagit åtgärder för att förbättra arbetsmiljön.

Bedömargruppens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Grundutbildning

I stort sett tycker vi att grundutbildningen uppnår god internationell standard. Kursmomentens tematiska inriktning avspeglar tre av de fyra profilområden som anges i självvärderingen; regional utveckling och välfärd, landskapsgeografi samt socialgeografi och kulturens geografi. Det fjärde profilområdet – turismgeografi – utvecklas istället inom kurserna i turism som ges vid institutionen. Angiven kurslitteratur inom teori och metod är avancerad och innebär krävande läsning. Litteraturen behandlar en modern internationell teoriutveckling. Det finns en progression i litteraturen och man har utvecklat en progression också för metodinslagen.

Redan på grundnivån finns möjligheter till internationella utblickar utöver kurslitteraturen. Det forskningsrelaterade samarbetet med länder som Indien, Kenya och USA ger goda möjligheter att driva internationaliseringsprocessen på högre nivåer. Även utlandsexkursioner på C- och D-nivåerna bidrar till detta, likaså möjligheterna att genomföra fältarbeten utomlands. Däremot har de europeiska utbytesprogrammen ingen större betydelse vare sig för de svenska eller utländska studenterna.

Det relativt starka genomslaget av institutionens profilområden innebär en grundutbildning karakteriserad av djup snarare än bredd. Urbangeografi och ekonomisk geografi är inte tydliga inslag i grundutbildningen och inslag av GIS saknas.

Ett ökat samarbete mellan lärarna har inneburit att man organiserat större kursmoment och flera omfattar 10 poäng. Undervisningsformerna är blandade med stor vikt på exkursioner både inom och utanför landet. Volymen på den lärarledda undervisningen är dock tämligen liten. Man har nu utvecklat ett kontinuerligt samarbete inom lärarlag, och grundutbildningen överlag kännetecknas av en god kompetens och stort engagemang. Lärarnas tillgänglighet är god ur de studerandes perspektiv, men själva tycker lärarna att arbetsbördan har skurit ned det antal timmar som kan ägnas åt studenterna.

En stor del av de studerande kommer från närområdet och från studieovana miljöer. Den allmänna studerandemiljön är utmärkt, framför allt när det gäller lokalerna och ett modernt bibliotek.

Bland de nio tillsvidareanställda lärarna och forskarna finns två kvinnor och sju män. Den formella kompetensen är hög. Fyra av de disputerade lärarna har substantiella andelar av sin tjänstgöring inom forskning och tre av de disputerade lärarna har 50 procent eller mer av sin tjänstgöring på grundutbildningen.

Forskarutbildning

Antagningsprocessen för forskarstuderande och licentiander följer klara regler, där tidigare studieresultat med betoning på självständiga skriftliga arbeten samt en idéskiss för avhandlingsarbetet utgör centrala element, följd av personliga intervjuer av de bäst rankade. Här är forskarstuderanderepresentanter närvarande. Rekryteringen sker nationellt.

Den traditionella forskningsprofilen är fokuserad på regionalvetenskap och regional utveckling, oftast närregionen, samt turism. Det finns planer på att utvidga och skärpa profilerna inom det man benämner styrkebälten, nämligen regional utveckling och välfärd; turismgeografi; landskapsgeografi samt socialgeografi och kulturens geografi.

Kurser i högscolepedagogik finns vid universitetet och utnyttjas av institutionens forskarstuderande. Kurserna tillgodoräknas dock inte inom forskarutbildningen, vilket är under diskussion inom ledningsgruppen. Universitetsgemensamma obligatoriska kurser i vetenskapsfilosofi/-historia och andra doktorandkurser vid Karlstads universitet (t.ex. i företagsekonomi, statsvetenskap eller vid olika centra och forskarskolor) utgör positiva element. Det är positivt att doktorandseminarierna är formaliserade. Regler för deltagandet i viktiga nationella ämneskonferenser saknas.

Via personrelaterade nätverk sker en viss internationalisering med kontakter inom Norden samt med Indien, Sri Lanka och England. En för hela forskarstuderandegruppen koordinerad strategi samt allmänna rekommendationer och incitament för internationalisering kan tydligare utvecklas. Med avnämning inom och utanför universitetet finns klara samarbetsprofiler till gagn för forskarstuderandena, t.ex. med Centrum för forskning och regional utveckling (CERUT), Miljöfokus, forskargruppen Turism och Fritid.

Reglerna för institutionstjänstgöring är klara och uppenbarliga till gagn för forskarstuderandenas möjligheter att samla undervisnings- eller administrationspraktik. Forskarstuderandena har möjlighet att undervisa från det första året, men det sista året ägnas helt åt avhandlingsarbetet.

De organisatoriska och finansiella förutsättningarna samt handledarnas formella kompetens och organisation samt personliga engagemang ger en kontext för en effektiv och kreativ doktorandhandledning.

Det finns dock en del kritik från de forskarstuderande. Detta gäller för det första att det inte finns en mera formaliserad introduktion på forskarutbild-

ningen. För det andra handlar kritiken om att de under en tid har upplevt problem med otydlighet i studiegången. Ett policydokument har tagits fram på de forskarstuderandes initiativ som klargör den praktiska gången med seminariebehandling av avhandlingsmanus osv. Det råder emellertid fortfarande viss osäkerhet bland de forskarstuderande när det gäller kvalitetssäkring och bedömning av avhandlingar, och de saknar en konstruktiv dialog om detta.

Sedan en tid tillbaka finns det personkonflikter inom forskarutbildningen som har negativa återverkningar på den allmänna institutionsmiljön. Även i självvärderingen framhålls att ”den psykosociala arbetsmiljön vid avdelningen har varit ansträngd en längre tid”. Orsakerna till utvecklingen är väl kända av lärar- och doktorandgruppen samt av fakultetsledningen. Vid platsbesöket framkom det att förbättringar är på gång, men att en del svårigheter som drabbar både lärare och forskarstuderande fortfarande kvarstår. Det råder ingen tvekan om att aktuella personkonflikter måste lösas snarast för att skapa en effektiv och kreativ forskarutbildningsmiljö.

Rekommendationer

Bedömaregruppen rekommenderar att:

- utveckla samarbete med naturgeografi inom GIS-området
- utveckla rutiner för kvalitetssäkring av forskarutbildningen
- utveckla klara regler och incitament för att delta i nationella och internationella möten/konferenser.

Lunds universitet: samhällsgeografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 2 kv, 12 m varav professorer: 5 m varav docentkompetenta lektorer: 2 kv, 4 m varav övriga disputerade lärare: 2 m varav adjunkter: 1 m Forskarassistenter: 0 Forskarstuderande: 6 kv, 11 m

Samhällsgeografi och ekonomisk geografi

Helårsstuderande på A-nivå 2004: 95 Helårsstuderande på B-nivå 2004: 33 Helårsstuderande på C-nivå 2004: 12 Helårsstuderande på D-nivå 2004: 6 HPR/HST på A-nivå 2004: 0,76 HPR/HST på B-nivå 2004: 0,70 HPR/HST på C-nivå 2004: 0,75 HPR/HST på D-nivå 2004: 0,67 Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 18 Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 5
--

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi tillhör den samhällsvetenskapliga fakulteten. Institutionen är en självständig enhet inom Geocentrum tillsammans med geologiska institutionen, institutionen för naturgeografi och ekosystemanalys, Centrum för Geobiosfärvetenskap och Lund University Centre for Sustainability Studies (LUCSUS).

Institutionen ger grundutbildning och forskarutbildning i samhällsgeografi. Tidigare har man tillsammans med institutionen för naturgeografi och ekosystemanalys givit kurser i geografi, men på grund av vikande rekrytering ges dessa kurser inte längre. Fristående kurser i samhällsgeografi och naturgeografi kan dock räknas samman till en examen i geografi.

Enligt självvärderingen har de ekonomiska förutsättningarna för grundutbildningen varierat under de tre senaste åren. År 2002 ökade helårsstudieplatserna (HST) från 206 till 226. Detta gjorde det möjligt att bl.a. inrätta nya GIS-kurser. Under 2005 har dock HST minskat till 204. Minskningen beror på universitetets försämrade ekonomi och har drabbat alla institutioner.

Institutionen medverkar i olika utbildningsprogram som *Service Management* vid Campus Helsingborg i vilket det ingår 10 poäng ekonomisk geografi. Samhällsgeografi är ett valbart ämne inom pol.mag.-programmet och ges som uppdragsutbildning inom lärarutbildningen vid Malmö högskola.

Institutionen får ett fakultetsanslag på 4,2 miljoner kronor varav 2,6 miljoner går till forskarutbildningen. Kostnadsökningen på grundutbildningen som t.ex. löner, lokalkostnader och administration har inte motsvarats av en ökning av de ekonomiska resurserna. Det har bl.a. lett till lägre undervisningstäthet och ökad arbetsbörda för lärarna. Under de senaste två åren har institutionen uppvisat ett negativt ekonomiskt resultat och tvingas nu till besparingar i form av minskade lärarresurser i undervisningen och minskad exkursionsverksamhet.

I självvärderingen framkommer att institutionen skulle behöva öka antalet studerande på kurserna och att en viktig uppgift för framtiden är att i större utsträckning än tidigare marknadsföra ämnet.

Lärarnas ökade undervisningsbörda riskerar att påverka deras forskning och därmed också försämra forskningsanknytningen i utbildningen. Lärarna har 20 procent nedsättning i tjänsten för kompetensutveckling. Forskning ingår dock inte i tjänsten utan bedrivs i huvudsak genom externa medel. Alla lärare har minst en grundkurs i högskolepedagogik.

Av fjorton tillsvidareanställda lärare är två kvinnor. Könsfördelningen bland de forskarstuderande är sex kvinnor och elva män.

Muntliga och skriftliga kursvärderingar sker efter varje delkurs. På lektionstid fyller de studerande i ett frågeformulär. Studievägledaren sammanställer resultatet och lägger ut det på institutionens hemsida.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

I samhällsgeografi ges fristående kurser upp till 80 poäng. Man ger också utlandskunskap upp till 60 poäng och GIS-kurser på 20 respektive 10 poäng samt en 20-poängs GIS-kurs i samarbete med naturgeografi.

Undervisningen består av storföreläsningar, seminarier och övningstillfällen i mindre grupper. Studerande på alla nivåer uppmuntras till att göra empiriska studier i samband med övningar och uppsatser. Vid minst två tillfällen under varje delkurs ska de studerande göra muntliga framställningar av enskilt arbete eller grupparbete. Enligt självvärderingen är det regel att enstaka studerande ber om att få slippa göra muntliga framställningar. Alla kurser examineras med hemskrivning eller med en kortare uppsats. Hemskrivning och kortare uppsatser ställer höga krav på lärarna att ge omfattande kommentarer.

Endagsexkursioner och/eller studiebesök ingår under alla terminer, och yrkesaktiva geografer gästar främst på B-nivån och är av studenterna ett uppskattat inslag i undervisningen. Enligt självvärderingen önskar de studerande att exkursionsverksamheten utökas.

En majoritet av de studerande blir färdiga med sin C- eller D-uppsats inom 12–13 veckor. De studerande uppmuntras till att skriva i par, men gör sällan det. Kraven på uppsatsens omfattning och djup har anpassats till vad som är rimligt att uppnå på tio veckors arbete.

Utöver individuell handledning ges också undervisning i uppsatsskrivande på B-nivån. Det finns en kurskoordinator som har personlig kontakt med de studerande och följer deras uppsatsarbete under terminens gång.

Forskarutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Det finns ingen bestämd tidpunkt för antagning till forskarutbildningen utan det sker när det finns fakultetsmedel eller externa medel. Då utlyses utbildningsbidrag/doktorandanställning internationellt.

För att antas till forskarutbildningen krävs minst 60 poäng i ämnet eller i ett ämne som bedöms som likvärdigt. I de lokala föreskrifterna rekommende-

ras dock att man har 80 poäng. Delar av kurserna på D-nivån motsvarande 6 poäng kan tillgodoräknas i forskarutbildningens introduktionskurs.

Genomströmningen inom forskarutbildningen har varit mycket långsam och under en period var rekryteringen mycket låg. Med forskarutbildningsreformen 1998 och omläggning av fakultetens budget med bl.a. ökade krav på snabbare genomströmning har detta resulterat i en halvering av antalet fakultetsfinansierade doktorandanställningar, från åtta till fyra stycken. För att svara på dessa förändringar har institutionen genomfört ett genomgripande reformarbete som inneburit en förändring av studieplanen för forskarutbildningen. Man har också lyckats öka andelen externfinansierade forskarstuderande.

Det första året på forskarutbildningen finansieras med utbildningsbidrag, som sedan övergår till doktorandanställning. När det gäller antagning med egen finansiering är man restriktiv då man tidigare haft dåliga erfarenheter av det.

Forskarutbildningen omfattar en kursdel på 60 poäng och en avhandlingsdel på 100 poäng. Av kursdelen ska 40 poäng utgöras av forskarkurser. De övriga 20 poängen består av godkänd avhandlings-pm (5 poäng), aktivt deltagande i seminarier (5 poäng) och de resterande 10 poängen kan utgöras av skriftliga och muntliga presentationer vid seminarier och konferenser, litteraturläsa, exkursion eller annat som handledaren anser vara likvärdigt.

Institutionen har inte möjlighet att erbjuda ett komplett kursutbud och därför samarbetar man med andra kulturgeografiska institutioner i Sverige och Norden, och med institutioner inom andra ämnesområden. Vid platsbesöket framkom att de forskarstuderande tycker att det är besvärligt att det inte finns en samlad information om kurser vid andra institutioner. Detta är en fråga på fakultetsnivå, där också åtgärder kommer att vidtas för att ge en utökad och samlad information.

De forskarstuderande som önskar bihandledare får det, men det är ingen generell regel att alla ska ha det. Handledningen omfattar 18 lektorstimmar per år och för de som har bihandledare fördelas dessa på 10 lektorstimmar för huvudhandledaren och 8 för bihandledaren. Vid antagningen får de forskarstuderande också en mer erfaren forskarstuderande som fadder, vilken kan hjälpa dem till rätta.

Monografier är den vanligaste avhandlingsformen men på senare tid har sammanläggningsavhandlingarna ökat i antal. För dessa gäller tre till fem artiklar som är publicerade eller publicerbara.

Individuella studieplaner upprättas och revideras en gång per år.

För de fakultetsfinansierade forskarstuderandena följer inga extra pengar till konferensresor eller deltagande i doktorandkurser vid andra lärosäten. De är beroende av institutionens ekonomiska möjligheter att stötta sådant. De externfinansierade forskarstuderandena har oftast medel till detta i projektet. I självvärderingen skriver institutionen att detta skapar en ojämlikhet mellan de forskarstuderande.

Nästan alla forskarstuderande utnyttjar möjligheten till institutionstjänstgöring på tjugo procent. Till största del handlar det om undervisning och framför allt på sådant som har anknytning till det egna forskningsfältet. De forskarstuderande har också genomgått pedagogisk utbildning.

Bland de forskarstuderande finns en klar majoritet av män (65 procent). Vid platsbesöket framkom det att en orsak till den låga andelen kvinnliga forskarstuderande kunde vara den ekonomisk geografiska profilen vid institutionen. Fler män än kvinnor ansågs vara intresserade av att studera ekonomisk geografi. Tre av de sex kvinnliga forskarstuderande är stationerade vid andra campus.

Bedömargruppens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Ett övergripande intryck är att Lundainstitutionen har en grundläggande styrka och uppvisar en konkurrenskraftig och internationellt välintegrerad forskning, hög kompetensnivå bland lärarna och relativt god rekrytering av studerande.

Institutionen tycks dock ha en svag ställning inom fakulteten, och det är förvånansvärt både med hänsyn till lärarnas kompetens, forskningens tyngd (även internationellt, vilket återspeglas av att man ansvarar för redaktionen av tre internationella tidskrifter) och forskarnas potential för att etablera och upprätthålla interdisciplinära länkar (t.ex. med ekonomi, historia, statsvetenskap, miljörelaterade discipliner och LUCSUS). Fakulteten borde kunna stötta institutionen betydligt mer för att ämnet ska kunna hävda sig bättre mot andra discipliners intressen och ge utrymme för att institutionens kurser integreras i fakultetens programutbud. Detta skulle förstärka fakulteten som helhet.

Starkare stöd skulle också kunna leda till mer ändamålsenlig finansiering av sådana delar av utbildningen som bidrar till ämnets styrka och profil, t.ex. högre andel exkursioner/fältarbeten/studiebesök och därmed ett erkännande av ämnets klart laborativa och mer personalkrävande utbildningsmoment. Sker inte detta så finns det risk för att konkurrenskraften avtar gentemot institutioner i övriga landet som mer medvetet satsar på sådana element och erkänner deras finansieringsbehov. Detta borde också ligga i fakultetens och universitetets intresse. Vi uppmanar institutionen att gentemot fakultets- och universitetsledning fortsätta verka för en starkare koppling till utbildningsprogram och stöd till exkursionsverksamheten.

Grundutbildningen

Utbildningen är i huvudsak mycket gedigen och de studerande är nöjda med de kurser som erbjuds. Grundutbildningen har stor bredd när det gäller innehåll, och det erbjuds goda möjligheter till fördjupning. Forskningsanknytningen och progressionen tycks tillfredsställande och GIS-kurserna är en ytterligare styrka.

En svaghet är att kulturgeografi inte ingår med obligatoriska kurser i programutbildningar i Lund, vilket skapar viss osäkerhet när det gäller studerandetillströmning. Rekryteringen är trots detta god, även om många studerande endast läser kulturgeografi A som kompletterande ämne och inte läser kulturgeografi som huvudinriktning. Att vara ett "A-kursämne" behöver inte nödvändigtvis vara ett problem så länge rekryteringen till högre nivåer är stabil, vilket den är i Lund. Den stora A-kursen kan också betraktas som en ännu outnyttjad potential.

Ett problem som framkom både i självvärderingen och vid platsbesöket är att det finns en viss diskrepans mellan de studerandes förväntningar och intressen och institutionens forskningsprofil. De studerande efterfrågar mer samhällsplanering medan institutionens forskning har sin tyngdpunkt på ekonomisk geografi. Vid platsbesöket framkom att de studerande också upplevde att delkurserna i ekonomisk geografi omfattar fler timmar och är bättre strukturerade när det gäller innehåll och progression än andra teman. Om institutionen har för avsikt att bibehålla den bredd som kännetecknar grundutbildningen bör man se till att det finns en motsvarande bredd när det gäller lärarnas kompetens och att förutsättningar för handledning och kursutveckling är lika för olika inriktningar.

Ett annat problem för grundutbildningen i Lund som både studerande och lärare framhöll vid platsbesöket är att man av ekonomiska skäl skurit ned på övningar, fältmoment och exkursioner, vilket påverkar kvalitén i utbildningen negativt. Problemet ligger i resursfördelningssystemet som inte ger utrymme för färdighetsträning. Trots detta förefaller de studerande i Lund totalt sett få god skrivträning och träning i självständigt arbete.

Under platsbesöket framkom att lärarna överlag känner sig pressade av arbetssituationen. Många upplever att man varken hinner med planering och uppföljning av undervisningen på det sätt man önskar eller egen kompetensutveckling. De studerande märker av lärarnas pressade situation, bland annat genom bristande feedback på inlämningsuppgifter. Hemtentor är den enda formen av examination som förekommer. Vi ställer oss frågande till det pedagogiska värdet av hemtentamen som enda examinationsform när lärarresurserna är så begränsade att det inte finns tid att ge de studerande ordentligt med feedback. Examinationsformerna måste kunna anpassas både efter pedagogiska överväganden i relation till kursens innehåll och upplägg och de tillgängliga resurserna. Det är också viktigt att studenter får erfarenheter av olika former av examination. Vi menar därför att det finns goda skäl att uppmana till utveckling av mer varierade examinationsformer.

Vid platsbesöket och i självvärderingen framhölls att institutionens litenhet gör det möjligt med direkt kommunikation mellan lärare och studerande vilket är positivt. Ett problem som påtalades och som institutionen har anledning att ständigt vara uppmärksam på är samordningen mellan lärare. Särskilt i en liten miljö med korta beslutsvägar borde detta vara möjligt att förbättra.

Mansdominansen är slående, inte bara på professorsnivå utan på alla nivåer från studerandesammansättningen på B-kursen och uppåt. I detta avseende skiljer sig Lund från andra lärosäten där kvinnorna i de flesta fall är i majoritet både på grundutbildning och på forskarutbildningsnivå. Kulturgeografi i Lund avviker således från den allmänna tendensen att andelen kvinnor ökar inom högre utbildning i stort och inom kulturgeografiämnet som helhet.

Forskarutbildningen

Med aktiv forskning med mycket externa inslag, internationell prägel med flera tidskriftsredaktioner och hög kompetens bland handledarna har institutionen stora möjligheter att kunna erbjuda en god forskarutbildningsmiljö.

Lund har en stor andel externt rekryterade forskarstuderande. Doktorandanställningar har i flera fall utlysts internationellt, och de antagna forskarstuderande under senare år representerar en stor bredd av skiftande bakgrund både geografiskt och ämnesmässigt. Samtidigt skiljer sig Lund från andra institutioner genom den mycket låga andelen kvinnliga forskarstuderande. Vi menar att institutionen bör göra särskilda ansträngningar för att öka denna andel. Det är också viktigt att en viss balans mellan extern och intern rekrytering eftersträvas så att inte kopplingen mellan grundutbildningen och forskarutbildningen går förlorad, vilket inte minst skulle påverka grundutbildningen negativt.

Institutionen har goda förutsättningar att även i framtiden vara framgångsrik i att attrahera externa medel, men den rådande obalansen mellan fakultetsfinansierade och externfinansierade forskarstuderande skapar viss osäkerhet på lång sikt.

Systemet med utbildningsbidrag för finansiering av forskarutbildningen är inte idealiskt eftersom det drabbar de forskarstuderandes ekonomi och trygghet. Strävan bör vara att komma ifrån detta finansieringssystem och erbjuda alla forskarstuderande en doktorandanställning.

Att forskarstuderande är med och söker externa medel för sin finansiering kan ses som en nyttig erfarenhet under förutsättning att det inte medför en alltför tung arbetsbörda och förvärrar en pressad arbetssituation. Det måste därför klart understrykas (vilket också sägs i självvärderingen) att huvudansvaret för finansiering av forskarutbildningen åligger institutionen och inte den enskilde forskarstuderande.

Det begränsade utbudet av lokala kurser kompenseras genom ett gott samarbete med andra institutioner i samband med de nationella forskarkurserna och med andra ämnen lokalt. Det måste också ses som en viktig utmaning att stärka det lokala kursutbudet. Institutionen bör också verka för att kursplaneringen och informationen om kurser blir mer lättillgänglig och överskådlig för att underlätta de forskarstuderandes planering.

Möjligheten till institutionstjänstgöring framstår som god och välfungerande. Här tycks dock finnas skillnader mellan externt och internt finansierade forskarstuderande. Det är bra om det finns en flexibilitet där forskarstu-

derande kan välja i vilken mån man vill delta i undervisningen, men det finns återigen en risk för en obalans där externt finansierade forskarstuderande fjärras från grundutbildningen och institutionens arbete i stort.

Vårt intryck från platsbesöket är att det utöver det arbete som redan gjorts finns mer att göra för att genomföra den nya forskarutbildningen fullt ut med lika villkor för alla forskarstuderande. Vi rekommenderar därför att ansträngningar görs för att tydliggöra forskarutbildningens upplägg för alla berörda. Exempelvis verkar institutionen sakna en policy för hur forskarstuderande ska ges möjligheter och uppmuntras att delta på konferenser och resor. Ett mer aktivt arbete med de individuella studieplanerna kan vara ett instrument att både planera och följa upp de forskarstuderandes arbete.

Rekommendationer

Bedömargruppen rekommenderar att:

- fortsätta verka för koppling till utbildningsprogram
- värna om exkursions- och fältkursverksamheten
- bredda kompetensen i lärarstaben
- variera examinationsformerna
- öka rekryteringen av kvinnliga forskarstuderande
- tydliggöra forskarutbildningens upplägg för alla berörda.

Stockholms universitet: kulturgeografi och geografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 4 kv, 8 m

varav professorer: 1 kv, 2 m

varav docentkompetenta lektorer: 2 kv

varav övriga disputerade lärare: 1 kv, 5 m

varav adjunkter: 1 m

Forskarassistenter: 0

Forskarstuderande VT 2005: 14 kv, 4 m

Helårsstuderande på A-nivå 2004: 197,8*

Helårsstuderande på B-nivå 2004: 23,3

Helårsstuderande på C-nivå 2004: 77,0

Helårsstuderande på D-nivå 2004: 49,4

HPR/HST på A-nivå 2004: 1,24

HPR/HST på B-nivå 2004: 0,71

HPR/HST på C-nivå 2004: 0,85

HPR/HST på D-nivå 2004: 0,80

Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 38

Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 26

* Uppgifterna om HST och HPR avser kulturgeografi och samhällsplanerarlinjen men inte geografiprogrammet. Studerande på grundutbildningen i geografi registreras på naturgeografiska institutionen.

Anm.: ämnet geografi administreras av institutionen för geovetenskaper.

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Kulturgeografiska institutionen tillhör den samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet. Grundutbildningen sker inom samhällsplanerarprogrammet, geografiprogrammet samt fristående kurser i kulturgeografi. Forskarutbildningen resulterar i examen i geografi med kulturgeografisk inriktning.

Värdinstitution för geografiprogrammet är institutionen för naturgeografi och kvartärgeologi vid den naturvetenskapliga fakulteten. För geografiprogrammet finns ett med naturgeograferna gemensamt geografiråd, där kursplaner, bemanning och budget för programmet bereds. Samhällsplanerarlinjen styrs av en ledningsgrupp med representanter för de ingående ämnena.

Kulturgeografiska kurser kan även ingå i kulturvetarlinjen, ekonomlinjen, data- och systemvetenskapliga linjen samt i den tvärvetenskapliga magisterkursen i demografi, 40 poäng. På kulturgeografikurserna finns en kursansvarig med ansvar för kursernas organisering och visst budgetansvar samt momentansvariga med uppgift att administrera, bemanna, schemalägga och ansvara för undervisningen och examinationen. Eftersom många kursdelar ingår i flera program ställer detta stora krav på en väl fungerande organisation.

Kulturgeografiska institutionen tilldelas årligen ett takbelopp på runt tio miljoner kronor. Beloppet ”beskattas”, vilket för 2005 innebär att institutionen får 95 procent av takbeloppet som anslag sedan omfördelningar gjorts inom fakulteten.

Anslaget har enligt självvärderingen inte hållit jämna steg med pris- och löneutvecklingen, vilket innebär att institutionens ekonomi urholkats under de senaste åren. En minskning av undervisningsvolymen har därför skett på samtliga kurser, och vissa lektorat har inte återbesatts då innehavarna gått i

pension. Lektorerna svarar för den absoluta merparten av grundutbildningens undervisning. I självvärderingen poängteras särskilt svårigheterna att upprätthålla bredd och djup i ämneskunskaper när lärarkåren krymper.

Enligt arbetstidsavtalet vid Stockholms universitet har lektorerna 30 procent av arbetstiden för forskning, utvecklingsarbete, och egen kompetensutveckling. Det har emellertid enligt självvärderingen varit svårt att bereda utrymme för detta. För att möjliggöra detta får alla lektorer under terminstid en sammanhängande undervisningsfri femveckorsperiod per läsår. Intresset för att utnyttja denna tid för forskning varierar dock mellan lektorerna.

Av den fast anställda, undervisande personalen på totalt elva personer är fyra kvinnor. Av de studerande utgör kvinnor något över 50 procent i kulturgeografi, kring 60 procent på samhällsplanerarlinjen och 50 – 60 procent på geografiprogrammet. Av de 18 doktoranderna är 14 kvinnor.

Institutionen har väl utvecklade kontakter och ett omfattande samarbete med andra universitet och högskolor nationellt och internationellt.

Institutionen saknar en enhetlig policy för moment- och kursvärderingar. Enligt självvärderingen bör man söka åstadkomma likartade värderingar på de olika programmen och säkerställa återkopplingen till de studerande.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Kulturgeografiska institutionens kursutbud präglas särskilt av institutionens forskningsprofiler: urban geografi och planering, historisk geografi, ekonomisk geografi, landskapsstudier samt förhållanden i ”fattiga” länder. Kulturgeografi- och geografiprogrammen följer en traditionell ämnesfördjupande, trappstegsformad uppläggning från grundkurs A över fortsättningskurs B och påbyggnadskurs C till fördjupningskurs D. Härutöver finns en fördjupningskurs (2) E, som berörs i avsnittet om forskarutbildningen. Flera av 5-poängsmomenten från och med fortsättningskursen i kulturgeografi kan också tas som fristående kurser.

Samhällsplanerarlinjen är uppdelad på ett grundblock på 60 poäng följt av ett inriktningsblock på 60 poäng och ett avslutande magisterblock på 40 poäng. Inför fjärde terminen väljs huvudämne.

Föreläsningar blandas med aktiva former som seminarier och exkursioner. På högre nivåer inriktas undervisningen alltmer på sådana former. Fältarbeten och exkursioner finns inom alla utbildningsvägar. Inom exempelvis fördjupningskursen i kulturgeografi finns möjligheten att på institutionen söka MFS (Minor Field Studies) -stipendium för att bedriva fältstudier i ett utvecklingsland under ett par månader. Programmet finansieras av Sida och administreras av Internationella programkontoret. Kulturgeografiska institutionen är sedan år 2000 värdinstitution för programmet och har ansvar för fyra till sex stipendier per år.

Examinationsformerna omfattar salsskrivningar, hemtentamina, pm, övningsuppgifter, laborationer och uppsatser. Enligt självvärderingen kan många examinationstillfällen på små moment påverka genomströmningen negativt

om kursdeltagarna blir underkända på ett delmoment och därmed inte rapporteras som klara på hela momentet. Institutionen tänker se över mängden examinationstillfällen för att ta reda på hur dessa påverkar genomströmningen.

Vid platsbesöket framkom att hemuppgifter ges i allt större utsträckning istället för föreläsningar.

Trots en relativt god genomströmning kommer institutionen att hålla ett vakande öga på flaskhalsar under utbildningen, som t.ex. att en del studerande tar alltför lång tid på sig att bli klara med sina uppsatser.

Forskarutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

För antagning till forskarutbildningen krävs fil. kand. med 60 poäng i kulturgeografi eller motsvarande kompetens, men i nuvarande konkurrens är det i praktiken 80 poäng och fil. mag. som gäller. Enligt självvärderingen har sedan 1998 det vanligaste sättet att bli antagen till forskarutbildning vid institutionen varit att en studerande på fördjupningskursen intresserat sig för forskarutbildning och sedan i samråd med handledaren utformat en ansökan till Formas eller Sida. En E-kurs (fördjupningskurs 2, kulturgeografi 81–100 poäng) har införts främst för att ge möjligheter att inom ramen för en kurs utforma sådana ansökningar. Förutom en 5-poängskurs i teori och metod omfattar E-kursen en presentation av en forskningsplan på 15 poäng för avhandlingsarbetet.

Institutionens anslag för forskning och forskarutbildning uppgår 2005 till 5,4 miljoner kronor, vartill kommer 1,4 miljoner för studiestöd. För att upprätthålla en rimlig volym på forskarutbildningen är institutionen alltså starkt beroende av externa anslag. Av 18 forskarstuderande vårterminen 2005 var endast 4 fakultetsfinansierade.

Institutionen har med Södertörns högskola ett avtal som innebär att finansiering och handledning sköts från högskolan, men att kurser och examination sker vid institutionen. Vårterminen 2005 berörde detta tre doktorander. Ett liknande avtal med Mittuniversitetet berörde samtidigt en doktorand.

Samtliga forskarstuderande har eller har haft doktorandanställning. Några forskarstuderande har dock kortare anställningstid och är antagna till licentiatexamen. Enligt självvärderingen är detta problematiskt, eftersom det innebär olika villkor för de forskarstuderande. Problematiken bottnar i att forskningsråden endast ger finansiering för tre år. Institutionen väljer då att anta studerande till licentiatexamen och forskarstuderanden kan sedan söka anställning i konkurrens.

Ett fåtal forskarstuderande (4 av 18) har institutionstjänstgöring mellan 10 och 20 procent av heltid.

Forskarutbildningen omfattar 40 poäng obligatoriska kurser och 20 poäng litteraturredovisning samt en avhandling på 100 poäng. De forskarstuderande vi träffade önskade att obligatoriska kurser, som teori- och metodkurser, kunde ges mer regelbundet och i början av doktorandstudierna.

Alla forskarstuderande har en individuell studieplan. Många finner dock detta krångligt bl.a. på grund av att beräkningssätten varierar och att aktivi-

tetsgraden inrapporteras till Ladok oberoende av studieplanen. Enligt självvärderingen och i diskussionerna vid platsbesöket har aktualiteten och nyttan av studieplanerna varierat betänkligt och tydliga brister i samordningen påvisats mellan de individuella studieplanerna, aktivitetsgraden, tjänstgöringen, avhandlingsarbetet och utbildningen.

En viktig del av forskarutbildningen utgörs av seminarier på tisdagar för ventilerings av avhandlingsmanus etc. Formerna för seminarierna har diskuterats och i ett tidigare skede kritiserats av forskarstuderandena som stela, hierarkiska och inte inbjudande till verklig diskussion där de känner sig välkomna att delta. Enligt självvärderingen har situationen blivit något bättre under senare år.

Forskarstuderande har tillgång till huvudhandledare och biträdande handledare. Institutionen har enligt självvärderingen inte varit befriad från problem i relationen mellan forskarstuderande och handledare. Sviterna efter detta påverkar fortfarande enskilda forskarstuderande och därmed stämningen i gruppen. Vid platsbesöket framkom kritik mot att det är för få handledare på institutionen och att det ibland kan vara svårt att få en biträdande handledare eller att det finns motstånd mot biträdande handledare.

Institutionens kvalitetsarbete på forskarutbildningen är i huvudsak knutet till avhandlingens examination och till de olika stegen i avhandlingsarbetet. För uppföljning och utvärdering av forskarutbildningen sker en kontinuerlig dialog i första hand mellan doktorandrådets ordförande och den forskarutbildningsansvarige. En särskilt utsedd grupp med representanter för forskarstuderande och handledare arbetar med en översyn av utbildningsgången. Det ska bl.a. resultera i en manual för forskarstuderande.

Bedömgrens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Grundutbildningen

Institutionen ger ett övervägande starkt intryck med hög kompetens och bredd bland lärarna, ändamålsenliga lokaler, stort och stabilt studentunderlag och efter genomtänkta besparingsprogram en förhållandevis stabil ekonomi. Ämnet har en central ställning på fakulteten, vilket kommer till uttryck i dess starka koppling till flera program med god studentrekrytering. Det finns många studerande på grundutbildningen och trots omfattande besparingar upprätthålls en god utbildningskvalitet i de flesta avseenden.

Kurserna har stor bredd och håller en hög nivå. En särskild styrka är de många olika fördjupningsalternativen på C- och D-nivå som har stark koppling till institutionens forskning och kompetens. Litteraturen är aktuell och balansen mellan svenskt och engelskspråkigt god. Genusaspekter och feministisk geografi är mer integrerat än på andra lärosäten. Däremot finns det föga inslag av andra aktuella kulturgeografiska dynamiska områden som politisk och kulturell geografi, vilket man borde kunna förvänta sig på en av landets största institutioner.

Kurserna kännetecknas av hög pedagogisk medvetenhet och varierade pedagogiska inslag och vi finner progressionen, metodundervisningen och forskningsanknytningen tillfredsställande. Institutionen har goda internationella kontakter och en mycket stark tradition med fältkurser och exkursioner som man glädjande nog med särskilt fakultetsstöd lyckats slå vakt om i besparingstider. Det finns goda förutsättningar att erbjuda de studerande möjlighet till studier eller fältarbeten i utlandet. Besparingarna har emellertid minskat spelrummet för varierade pedagogiska inslag och resulterat i mycket låg undervisningstäthet och väl många skriftliga inlämningsuppgifter på vissa nivåer. Ett allvarligt missförhållande som framkom vid platsbesöket var att de studerande ofta inte upplever att de får tillräcklig feedback på sina skriftliga arbeten. Bättre anpassning krävs till de resurser som står till buds. Kvaliteten på utbildningen kan knappast upprätthållas vid ytterligare nedskärningar i undervisningen.

Den konsekventa tonvikten på utveckling av skriftliga färdigheter genom hela studieförloppet är glädjande, och organisationen av handledning och examination av uppsatser förefaller tillfredsställande. Genomströmningen måste särskilt på C- och D-nivå betecknas som mycket god med tanke på de stora grupperna av uppsatsskrivande.

Den nära kopplingen till attraktiva program gör att studerandegrupperna på de flesta nivåer är stora jämfört med andra lärosäten. De studerande och lärarna tycks ha radikalt olika uppfattningar när det gäller kontakterna dem emellan. Detta kan botten i olika förväntningar, men också i att den stora institutionen i storstaden har svårare att skapa en intim studiemiljö. Separationen mellan undervisningslokaler och lärarrum underlättar inte heller kontakterna mellan lärare och studerande. Med undantag för samhällsplanerarprogrammet fungerar inte kursvärderingarna tillfredsställande, och de studerande gav vid vårt besök uttryck för att de borde kunna genomföras på ett bättre sätt.

Att betydande nedskärningar klarats på ett ganska tillfredsställande sätt samtidigt som ett generationsskifte påbörjats bland lärarna tyder på god organisation och flexibla och hårt arbetande lärare. De stora studerandegrupperna innebär hård belastning på många lärare och det är förståeligt att vissa har svårt att få tiden att räcka till för egen forskning och kompetensutveckling. Men ambitionerna om sammanhängande tid för kompetensutveckling måste fullföljas för alla lärare. Liksom på andra stora institutioner finns vissa samordningsproblem, och vikten av att ständigt se över samordningen mellan olika kursmoment måste understrykas, särskilt när nya eller vikarierande lärare används.

Det pågående generationsskiftet framstår som institutionens främsta utmaning. Det är särskilt svårt att finna nya lärare med de speciella kompetenser som krävs för undervisningen i stadsgeografi och geografi. Särskilt sårbart är samhällsplanerarprogrammet som har stor betydelse för institutionens synlighet och studeranderekrytering. För att bibehålla den höga standarden på detta

program och dess goda rykte är det viktigt att på detta område långsiktigt säkra den nödvändiga specialkompetensen. På en del områden kan det också vara viktigt att bättre anpassa kursutbudet efter lärarnas kompetens. Vikarier istället för fast anställd personal, som tycks förekomma för att säkra vissa kurser på lägre nivåer, bör undvikas, då det kan ge sämre förutsättningar för långsiktig kursutveckling.

Forskarutbildningen

Institutionen har med sin starka forskningsmiljö och lärarnas engagemang och erfarenhet goda förutsättningar att erbjuda en utmärkt forskarutbildning.

Under en period med minskade fakultetsanslag har man lyckats att bibehålla ett relativt stort antal forskarstuderande genom externa anslag. En hög produktion av avhandlingar under de senaste åren visar på stor handledningskompetens, men forskarutbildningen behöver tydligare strukturer.

Utlysningen av interna doktorandanställningar har blivit oregelbunden och det har betytt att antagningsproceduren blivit starkt kopplad till ansökning av externa medel. Den nära kopplingen mellan antagning och sökande av externa anslag gör att goda kontakter med handledare som kan söka medel blir avgörande för antagningen till forskarutbildningen. Därmed är risken stor att utrymmet för mer självständiga projekt begränsas, vilket på längre sikt kan gå ut över institutionens förnyelse och bredd. Införandet av E-kursen kan ses som ett försök att öppna och formalisera denna procedur men kan ifrågasättas ur de studerandes synvinkel eftersom de tar risken att inte få medel till ett doktorandprojekt. Visserligen kan de tillgodoräkna sig en del poäng för denna kurs inom forskarutbildningen. Antagning till licentiatexamen har förekommit men står i strid med fakultetens instruktioner och bör användas med stor återhållsamhet.

Institutionens aktiva medverkan i att utforma nationella och nordiska forskarkurser är mycket positiv då dessa kurser fyller en viktig funktion. Det internationella samarbetet med andra institutioner är utmärkt och det är positivt att det även finns medel avsatta på fakultetsnivå för internationalisering. Ett problem som flera forskarstuderanden påtalar är att utbudet av teori- och metodkurser är begränsat eller kommer fel i tiden. En mer långsiktig planering och information om kursutbudet skulle göra det lättare för dem att planera studierna och effektivare kombinera fältarbete med kurser. Generellt sett borde institutionen lägga större vikt vid kurser i vetenskapsteori, metod och ämnesidentitet och söka vägar att aktivera en regelbunden och gemensam seminarieverksamhet.

Kraven på institutionstjänstgöring och möjligheterna för forskarstuderande att undervisa förefaller alltför präglade av tillfälligheter. Välplanerade insatser ger nyttiga erfarenheter och meriter för forskarstuderande och kan utgöra ett välkommet resurstillskott i undervisningen. Vi menar därför att institutionen bör se till att bättre integrera forskarstuderande i undervisningen.

Utbildningsprocessens struktur verkar också i alltför hög grad präglas av tillfälligheter med otydliga krav och förväntningar på forskarstuderande och handledare. De individuella studieplanerna fungerar inte tillfredsställande som instrument för att fastlägga krav och förväntningar och resultatutvärdering. De bör ses över och göras till ett mer funktionellt hjälpmedel. Det är dessutom allvarligt att processen omkring avhandlingarnas slutgranskning och kvalitetssäkring förefaller oklar.

Rekommendationer

Bedömaregruppen rekommenderar att:

- undvika ytterligare nedskärning av grundutbildningens undervisning
- ge ordentlig feedback på skriftliga uppgifter
- prioritera kompetensförnyelsen inom urbangeografi och geografi
- fullfölja reformeringen av forskarutbildningen och utveckla tydliga strukturer för utbildning och institutionstjänstgöring
- utveckla mer funktionella individuella studieplaner för forskarstuderande
- utarbeta tydligare regler för avhandlingarnas slutgranskning.

Umeå universitet: kulturgeografi och geografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 2 kv, 10 m
varav professorer: 3 m
varav docentkompetenta lektorer: 1 kv, 2 m
varav övriga disputerade lärare: 1 kv, 2 m
varav adjunkter: 3 m
Forskarassistenter: 1 m
Forskarstuderande: 13 kv, 4 m

Kulturgeografi

Helårsstuderande på A-nivå 2004: 105,8
Helårsstuderande på B-nivå 2004: 13,5
Helårsstuderande på C-nivå 2004: 19,8
Helårsstuderande på D-nivå 2004: 12,0
HPR/HST på A-nivå 2004: 0,71
HPR/HST på B-nivå 2004: 0,52
HPR/HST på C-nivå 2004: 0,69
HPR/HST på D-nivå 2004: 0,45
Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 17
Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 10

Anm.: Studerande på A–B-nivån i geografi registreras på institutionen för ekologi, miljö och geovetenskap.

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Den geografiska institutionen har funnits sedan 1964 och är en av de äldsta institutionerna vid Umeå universitet. Fram till 1995 hade institutionen dubbel fakultetsanknytning med en avdelning för kulturgeografi och en för geografi. Därefter delades institutionen i två delar, kulturgeografi och naturgeografi. Idag finns ämnet kulturgeografi vid institutionen för kulturgeografi och naturgeografi vid institutionen för ekologi, miljö och geovetenskap.

Institutionen bedriver grund- och forskarutbildning i kulturgeografi och har huvudansvaret för geografiprogrammet och turismprogrammet. Framträdande inslag i institutionens forskning och utbildning i kulturgeografi är rörlighet och migration, regional utveckling, samhällsplanering, turism och globala utvecklingsfrågor. Forskningsinstitutet Samhällsgeografiskt miljöcentrum (SMC) i Kiruna och Centrum för regionalvetenskap (CERUM) vid Umeå universitet är nära länkade till institutionens forskning.

Enligt självvärderingen är institutionens ekonomi acceptabel. Anslaget för grundutbildningen år 2004 var ca 6,4 miljoner kronor. Kostnaderna låg på 5,3 miljoner kronor vilket medförde ett överskott på drygt 1 miljon kronor. Detta överskott är tillfälligt, men framtiden ses med tillförsikt då inrättandet av turismprogrammet borde ge en stabil grund för studenttillströmningen. Fakulteten ger ett extra bidrag för exkursioner med 130 000 kronor per år.

Majoriteten av undervisningen sköts av disputerade lärare. Flertalet av de tillsvidareanställda lärarna undervisar på deltid mellan 20 och 50 procent. De forskarstuderande undervisar 20 procent, främst på A-nivån, inom ramen för sin doktorandanställning.Handledningen av C- och D-uppsatser görs enbart av disputerade lärare. Enligt självvärderingen har flera av lärarna gått pedago-

giska kurser. Det ges ingen generell nedsättning i tjänsten för kompetensutveckling utan den söks med motivering. Beslut i frågan fattas av prefekten.

Institutionen är en av tre institutioner i landet som ger förberedande kurser inför Minor Field Studies (MFS). Ett flertal studenter erhåller stipendier för sådana studier i företrädesvis utvecklingsländer. Vidare både skickar institutionen och tar emot studenter i begränsad omfattning inom ramen för universitetets utbytesavtal med utländska universitet. Internationella lärarutbyten av varierande längd förekommer också.

Kursvärderingar görs efter varje delkurs. Dessa schemaläggs i samband med tentamensgenomgång eller sista föreläsningstillfället och ställs samman och finns tillgängliga på expeditionen för de studerande. På några kurser sker återkoppling. Enligt självvärderingen är det få studerande som genomför kursvärderingarna och man menar att återkopplingen till de studerande måste förbättras för att höja deras motivation att delta.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Kulturgeografi kan läsas upp till 80 poäng. På C- och D-nivå finns det tre olika inriktningar: samhällsplanering, samhällsanalys och utvecklingsgeografi. Kulturgeografi ingår också i geografiprogrammet och turismprogrammet. Kurser ges dessutom i u-landskunskap upp till 40 poäng (där A-kursen även kan läsas på distans), GIS & samhällsanalys, GIS – samhälle & miljö, Business GIS, turism & samhälle, samhällsplanering under osäkra villkor och Sweden's social and economic geography.

Geografiprogrammet inleds med ett basblock på 60 poäng. Därefter kan de studerande välja mellan tre olika inriktningar om 40 poäng vardera: samhällsplanering, samhällsanalys och utvecklingsgeografi. Kurserna i u-landskunskap ges av institutionen medan kurserna för de andra inriktningarna ges vid andra institutioner. Därefter läses kulturgeografi C med respektive inriktning. För de som vill läsa ytterligare 40 poäng på programmet är det först en termin med valfria kurser och sedan kulturgeografi D med respektive inriktning. Geografikurserna ingår också i lärarutbildningen.

Turismprogrammet inleds med turism & samhälle 20 poäng, sedan följer kulturgeografi A–C samt fyra 10 poängskurser som ges av andra institutioner.

U-landskunskap A och B kan byggas på med kulturgeografi C och D med inriktning mot utvecklingsgeografi.

Undervisningsformerna är föreläsningar, seminarier, övningar och exkursioner. De vanligaste examinationsformerna på A-nivån är salsskrivningar och övningsuppgifter. På de högre nivåerna dominerar hemtentamina och seminarier. Exkursioner genomförs på A- och C-nivån i kulturgeografi. Tyngdpunkten ligger på samhällsplanering och utvecklingsfrågor i vid bemärkelse. På A-nivån görs exkursioner till Stockholm och i Umeå med omnejd. På C-nivån görs exkursionerna utomlands.

Under de senaste åren har antalet uppsatser ökat och man har satsat extra resurser på uppsatsskrivande. Information från bibliotek och språkverkstad blandas med föreläsningar om uppsatsskrivande. Det finns också en lista över uppsatsförslag från handledare och externa uppdragsgivare. Många av uppsatsförslagen är kopplade till forskningsprojekt och en del studerande väljer att skriva utifrån dessa.

Uppsatsen omfattar ca 30–35 sidor och den studerande upprättar i samråd med handledaren en tidsplan för arbetet med uppsatsen. Trots tidsplanen blir många uppsatser klara först efter en eller två terminer. Varje uppsats med betyget väl godkänd läggs ut på institutionens hemsida.

Handledning ges under den termin uppsatsen påbörjas och under första halvan av nästkommande termin. Endast disputerade lärare fungerar som handledare. När uppsatsen bedöms vara någorlunda färdig hålls ett seminarium där en studerande utses till opponent. Seminarieledaren betygsätter uppsatsen efter det att den reviderats utifrån den kritik och synpunkter som framkommit i samband med seminariet. Seminarieledaren och handledaren är inte samma person. Docenterna och professorerna fungerar som seminarieledare/examinator.

Forskarutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Antagning till forskarutbildningen utlyses en gång per år. Under de senaste åren har söktrycket varit stort. Antalet sökande till forskarutbildningen år 2004 var 13 stycken, varav 6 antogs. Det totala antalet forskarstuderande år 2004 var 17 stycken.

Under 2004 hade sex av de forskarstuderande hela eller delar av sin försörjning via fakultetsmedel och sju av dem hade extern finansiering. De övriga hade finansiering på annat sätt. Enligt självvärderingen ser man inte stipendier, utbildningsbidrag eller studielån som finansieringskällor.

Studerande provas ofta först som assistenter på projekt för att se om de passar för att doktorera. Institutionen menar att detta medfört färre avhopp från forskarutbildningen. Projektarbete kan vara en merit i samband med ansökningsen till forskarutbildning, men man har ingen garanti för att bli antagen till doktorandanställning.

De forskarstuderande får tidigt i sin utbildning institutionstjänstgöring i form av undervisning. Vid platsbesöket framkom det att de har svårt att få tillgång till de sammanlagt sex veckor långa pedagogiska kurserna som ges av Universitetspedagogiskt Centrum (UPC). I vårt samtal med fakultetsledningen menade de att detta är en fråga om prioriteringar när det gäller ekonomin.

Forskarutbildningen omfattar en kursdel på 70 poäng, av vilka 30 poäng är obligatoriska, och en avhandlingsdel på 90 poäng. För licentiatexamen krävs 40 poäng kurser, varav 20 poäng är obligatoriska, och en uppsatsdel på 40 poäng. Innan avhandlingen läggs fram måste alla läskurser vara avklarade.

Samtliga forskarstuderande har tre handledare varav två är biträdande handledare. Detta system kommer att ändras till en huvudhandledare och en biträdande handledare.

Monografier är den vanligaste avhandlingsformen, men på senare tid har sammanläggningsavhandlingarna sakta ökat. Institutionen har klara regler för sammanläggningsavhandlingar som ska bestå av minst tre artiklar och en kapp. Minst en artikel ska vara ensamförfattad och minst en publicerad i en tidskrift med refereebedömning.

Individuella studieplaner upprättas och revideras en gång per år. I den individuella studieplanen beskrivs den forskarstuderandes åtaganden och en arbetsplan upprättas. När handledarna godkänt planen ger det tio avhandlingspoäng.

Genomströmningen har starkt förbättrats under de senaste åren. Under 1990-talet var avhopp betydligt vanligare än vad det är idag.

Bedömargruppens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Kulturgeografiska institutionen vid Umeå universitet står sig på många sätt starkt i jämförelse med andra institutioner. Ekonomin är förhållandevis god genom betydande tilldelning av externa anslag och stabil rekrytering av studerande.

Grundutbildningen

Institutionens starka forskningsområden, särskilt befolkningsgeografi, regional utveckling och samhällsplanering, sätter sin prägel på kursinnehållet. Detta skapar utmärkta möjligheter till forskningsanknytning och bidrar till goda fördjupningskurser och tillfredsställande progression. Eftersom grundutbildningsstuderande inte tycks uppfatta denna koppling mellan institutionens forskning och undervisningen vore det emellertid önskvärt att institutionens forskningsprofil klargörs tydligare på grundkurserna.

Den tydliga profileringen får samtidigt vissa konsekvenser när det gäller bredden. Med undantag av politisk geografi på A-nivå finns mycket begränsad plats för bredare utblickar. De postmoderna strömningarna och genusgeografien lyser med sin frånvaro, men också miljögeografi, u-land och turismgeografi får begränsat utrymme på A- och B-nivå. Man bör beakta att ta in andra perspektiv och bredda de grundläggande kurserna.

Det är positivt att institutionen erbjuder många olika valbara fördjupningskurser, men det kan också innebära vissa samordningsproblem. Integrationen av de skilda studievägarna som möts på C-nivå och den låga genomströmningen på speciellt B-nivån (men också på halvfartskurserna) framstår som grundutbildningens främsta problem och utmaningar. Institutionen har förbättrat genomströmningen när det gäller uppsatser genom att utveckla nya regler. Det förefaller oss högst märkligt att det inte går att få mer än betyget godkänd på en uppsats som först blir färdig efter kursterminens slut.

Institutionen verkar ha funnit en god blandning mellan föreläsningar, seminarier och skriftliga uppgifter. Det är också mycket glädjande att man värnar om exkursioner och har stöd från fakulteten för att upprätthålla dessa. Institutionen uppvisar särskilt stor styrka inom GIS som används för analys i både uppsatser och avhandlingar. Kombinationen mellan GIS och kvantitativ metod ger institutionen en utvecklingsbar nisch.

Rekryteringen av studerande framstår som stabil, inte minst tack vare anknytningen till flera olika program. Programanknytningen är också ett uttryck för ämnets starka ställning på fakulteten, men även här slår en viss A-ämneskaraktär igenom. På pol. mag.- och samhällsvetarprogrammen är det få studerande som väljer att läsa kulturgeografi som huvudämne, men här bör det finnas goda möjligheter att locka fler studerande. Det arbete som pågår för ökad rekrytering är lovande och bör intensifieras. För att motverka växande rekryteringsproblem i samband med geografiprogrammet krävs också att man får till stånd en tydligare ansvarsfördelning mellan de inblandade institutionerna.

Institutionen verkar uppskattad från studerandehåll både när det gäller studiemiljö, studerandeflytande och infrastruktur. Den formella kursvärderingen fungerar dock mindre tillfredsställande och vi uppmanar därför institutionen att arbeta mer aktivt för att skapa tydligare återkoppling från kursvärderingarna.

Lärarna är splittrade mellan många uppgifter och hårt och delvis ojämnt belastade, men institutionens organisation förefaller god, vilket gör det lättare att hantera stressen. Det faktum att man måste söka resurser för kompetensutveckling är dock negativt. Det hade varit bättre med en mer långsiktig lösning genom en generell nedsättning i tjänsten. Situationen med disputerade adjunkter är inte bra. Om man på allvar ska kunna möta en kommande generationsväxling är det önskvärt att kraven för anställning som lektor ses över.

Forskarutbildningen

Institutionen har tidigt och framgångsrikt anpassat sig till forskarutbildningens nya förutsättningar för att kunna erbjuda finansiering och förbättra genomströmningen. Det är tydligt att institutionen med sin goda organisation, höga forskningskompetens på sina specialområden och lärarnas engagemang och erfarenhet kan erbjuda en god forskarutbildning. Den nära kopplingen till Samhällsgeografiskt miljöcentrum (SMC) i Kiruna och Centrum för regionalvetenskap (CERUM) är också element som stärker institutionens forskning och forskarutbildning.

Forskarutbildningens tydliga strukturer och goda förhållanden för de forskarstuderande skapar en positiv atmosfär. Ett problem är dock att den interna rekryteringen är så dominerande och det vore önskvärt med insatser för att bredda rekryteringen. Med sina tydliga forskningsprofiler borde institutionen kunna vara attraktiv för studerande utifrån som också kan bidra till vitalisering.

Systemet att forskarstuderande antas på externa projektpengar för att sedan slussas in på fakultetsmedel tycks fungera bra. Antagningsprocessen upplevs som transparent, men det faktum att man anställer potentiella forskarstuderande som assistenter kan förstärka internrekryteringen.

Att kunna erbjuda ett antal kurser lokalt förutom medverkan i de nationella kurserna skapar ytterligare stabilitet. Därför är det en viktig utmaning att förstärka det lokala kursutbudet. Trehandledarsystemet förefaller väl tilltaget. Det bygger på en god tanke att ge de forskarstuderande tillgång till ett nätverk med olika kompetens och funktioner, men när den ekonomiska situationen är ansträngd borde resurserna kunna utnyttjas på ett bättre sätt. Bedömargruppen uppmanar också institutionen att fortsätta utveckla seminarieverksamheten och interaktionen mellan de forskarstuderande och de olika grupperna på institutionen.

Att uppmuntra till medverkan vid internationella konferenser och att kunna tillgodoräkna sig detta inom forskarutbildningen är positivt, men institutionen bör även arbeta aktivt för att skapa möjligheter till utlandsvistelser.

Det är positivt att många forskarstuderande deltar i undervisningen, men institutionen bör verka för att deras undervisningsinsatser blir så rimliga och så effektiva som möjligt och det är oacceptabelt att de ofta inte får tillräcklig förberedelse i form av pedagogiska kurser.

Det arbete som enligt fakultetsledningen pågår för att ytterligare stärka användandet och den faktiska betydelsen av studieplanerna bör prioriteras högt. Att som nu ge 10 poäng för den första genomarbetade versionen av avhandlingen är exempel på ett konstruktivt sätt att använda studieplanerna. Institutionen bör också överväga att ändra de 90 poäng som ges för avhandlingen inom forskarutbildningen till 100 poäng vilket gäller vid alla övriga lärosäten.

Sammanfattningsvis kan konstateras att institutionen har ett antal styrkeområden vilka man utnyttjar framgångsrikt inom forskning och utbildning.

Rekommendationer

Bedömargruppen rekommenderar att:

- bättre integrera övergången till C-nivå från olika inriktningar
- alla lärare ska ges nedsättning i undervisning för kompetensutveckling
- utveckla det högre seminariet
- öka den externa rekryteringen till forskarutbildningen.

Uppsala universitet: samhällsgeografi/kulturgeografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 2 kv, 8 m varav professorer: 4 m varav docentkompetenta lektorer: 1 kv, 2 m varav övriga disputerade lärare: 1 kv, 1 m varav adjunkter: 1 m Forskarassistenter: 0 Forskarstuderande: 11 kv, 14 m

Samhällsgeografi

Helårsstuderande på A/B-nivå 2004: 203 Helårsstuderande på C/D-nivå 2004: 28 HPR/HST på A/B-nivå 2004: 0,70 HPR/HST på C/D-nivå 2004: 0,50 Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 21 Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 7
--

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Ämnet samhällsgeografi har sina rötter i geografiämnet som funnits vid Uppsala universitet sedan 1901. Då inrättades den första professuren i geografi. I slutet av 1940-talet delades geografiämnet med två professorer, en i naturgeografi och en i kulturgeografi. Ämnet naturgeografi kom att tillhöra den naturvetenskapliga fakulteten och ämnet kulturgeografi den samhällsvetenskapliga fakulteten. Idag finns naturgeografi på institutionen för geovetenskaper och samhällsgeografi (som ämnet numera heter) på institutionen för kulturgeografi.

Ansvar för geografiutbildningen ligger på institutionen för geovetenskaper. I självvärderingen skriver man att eftersom det inte finns en självständig naturgeografisk institution så är sammanhållningen av geografiämnet som en självständig disciplin utsatt. För att säkerställa geografiämnets framtid borde ämnet föras till den kulturgeografiska institutionen menar man.

Institutionen har en omsättning på drygt 28 miljoner kronor. Sedan 2001 har det ekonomiska utfallet varit negativt och under hösten 2004 inleddes ett omfattande besparingsprogram. Åtgärderna omfattade bl.a. neddragning av undervisningsvolymen, uppsägning av hyra av arbetsrum och lärosalar, lägre ersättningen för forskarstuderandenas undervisning och uppsägning av timarvoderade lärare och korttidsvikarier. Enligt självvärderingen kommer ytterligare besparingar att göras under 2005.

Institutionen bedriver grund- och forskarutbildning i samhällsgeografi och grundutbildning i geografi. Förutom detta är man värdinstitution för samhällsvetarprogrammet där samhällsgeografi ingår som valbart huvudämne. Man medverkar också i lärarprogrammet, ekonomiprogrammet och i civilingenjörsprogrammet System i teknik och samhälle (STS).

Majoriteten av undervisningen sköts av lärare med docent- och professorskompetens. Ungefär tio procent av undervisningen görs av doktorander. Nästan samtliga lärare med kursansvar har under den senaste femårsperioden haft

egen externfinansierad forskning. Bland de tillsvidareanställda lektorerna har mer än hälften externfinansierad forskning till 50 procent. Det innebär att nästan alla lärare har mindre än 50 procent undervisning. I stort sett alla lärare har genomgått universitetets pedagogiska kurs för lärare.

Enligt självvärderingen är 30 procent av lärarstaben kvinnor, och andelen kvinnliga lärare har ökat markant under de senaste åren. Men ser man till antalet kvinnor bland de tillsvidareanställda lärarna så får man en annan bild. Här är det två kvinnor och åtta män.

Internationella studerandeutbyten på grundutbildningen förekommer sedan många år tillbaka inom Erasmus- och Nordplusprogrammet, liksom med länder utanför dessa program. Internationella lärarutbyten förekommer dock i mindre omfattning.

Nationell samverkan sker i liten utsträckning. Det handlar främst om utbyte av lärare inom vissa moment på grundutbildningen.

Kursvärderingar görs efter varje delkurs i samband med tentamina då de studerande fyller i en blankett. Vid platsbesöket framkom att utvärderingarna inte fungerar bra, eftersom många inte fyller i blanketten.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Fristående kurser i samhällsgeografi och geografi ges upp till D-nivån. Kurserna i geografi ges i samverkan med institutionen för geovetenskaper.

A- och B-kurserna i samhällsgeografi består sedan några år tillbaka av vardera två 10-poängsblock, vilka även ges som fristående 10-poängskurser. Blocken kan läsas i valfri ordning, men institutionen rekommenderar de studerande att följa dem i en viss ordning. Inriktningen på blocken är befolkning, bebyggelse och landskap i geografiskt perspektiv; ekonomisk geografi; politisk geografi med samhällsplanering samt urban- och socialgeografi. Blocken återspeglar profileringen på institutionen och lärarnas forskningsintressen.

A-nivån i geografi har 10-poängskurser medan B-nivån är uppdelad i fem delkurser och C/D-nivån i tre delkurser. Hösten 2004 startade en ny kurs, Europas landskap, som löper parallellt över B- till D-nivån. De studerande på de tre nivåerna läser tillsammans och reser sedan på en gemensam fältvecka till något europeiskt område. Hösten 2004 gick resan till Estland och vårterminen 2005 reste man till Pyrenéerna.

Undervisningsformerna är föreläsningar, seminarier, övningar och exkursioner. Examinationsformerna är sals- och hemtentamina, pm, övningar och seminarier.

Studerande på civilingenjörsprogrammet system i teknik och samhälle (STS) kan välja att skriva sin 10-poängsuppsats inom ämnet samhällsgeografi. De skriver under en 20-veckorsperiod och läser parallellt andra ämnen.

Institutionen har utvecklat en speciell modell för uppsatsskrivande och den har inneburit att ungefär 75–80 procent av de studerande blir klara med sina C- eller D-uppsatser inom terminstiden.

Uppsatskursen börjar vid terminsstarten då institutionens forskare, lärare och doktorander bjuds in att ge förslag på uppsatsämnen inom sitt forskningsområde. De åtar sig då att bli uppsatshandledare. Därefter har man en heldag där allmänna frågor kring uppsatsskrivande diskuteras.

Uppsatshandledningen sker i grupp en halvdag i veckan. De studerande förväntas presentera utkast till uppsatskapitel som diskuteras i mindre grupper och sedan sker en gemensam genomgång av allmänna frågor. Handledaren och den kursansvarig betygsätter uppsatsen, och vid oenighet anlitas en tredje bedömare vid institutionen.

C-uppsatserna ska inte överskrida 25 sidor och D-uppsatserna 35 sidor. Varje godkänd uppsats publiceras i institutionens arbetsrapportserie.

Forskarutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Antagning till forskarutbildningen sker en gång per år. Utlysningen görs på institutionens hemsida, genom information till C- och D-studerande vid den egna institutionen och till andra samhällsgeografiska/kulturgeografiska institutioner inom och utanför Sverige.

För att antas till forskarutbildningen krävs minst 60 poäng i ämnet, men under senare år har man också antagit enstaka forskarstuderande med annan studiebakgrund, som man bedömt har motsvarande kompetens. Intervjuer görs med de sökande som utses som främsta kandidater.

Institutionen strävar efter att ha ca 25 heltidsaktiva forskarstuderande, vilket anses vara miniminivån för att upprätthålla verksamheten på forskarutbildningen.

Fakultetsanslaget uppgår till ca sju miljoner kronor. Under det första året uppbär forskarstuderandena utbildningsbidrag och sedan övergår de till doktorandanställning. För närvarande räcker fakultetsanslaget till ca fem doktorandanställningar och tre utbildningsbidrag. Till största del är forskarstuderandena finansierade med externa medel.

Under det första året förväntas forskarstuderandena att tillsammans med sin handledare söka extern finansiering. Enligt självvärderingen är det inte självklart att man kan kräva av forskarstuderandena att de ska lyckas finna extern finansiering, och det inte ska inverka på deras anställning. Däremot kan det ha betydelse för hur väl forskarstuderandena kan utrustas med olika typer av driftsmedel och för deras självkänsla. Vid platsbesöket framkom det att handledarna är de som lägger ner den största tiden på att skriva ansökningarna och att det blir allt svårare att finansiera forskarstuderande på externa medel.

Forskarutbildningen omfattar en kursdel på 60 poäng och en avhandlingsdel på 100 poäng. Kursdelen omfattar 40 poäng obligatoriska kurser där minst 15 poäng ska ge bredd i ämnets olika delar. 10 poäng metod ingår också. Under det första året rekommenderas forskarstuderandena att läsa in kurser om 30–40 poäng. Enligt självvärderingen så har inte institutionen möjlighet att erbjuda ett komplett kursutbud och därför har man samarbete med andra

kulturgeografiska institutioner i Sverige och Norden. Många kurser är egna läskurser.

Samtliga forskarstuderande har biträdande handledare.Handledningen omfattar 60 klocktimmar per år i fyra år, och tiden fördelas mellan handledare och biträdande handledare enligt överenskommelse. Två av tio huvudhandledare är kvinnor.

Monografier är den vanligaste avhandlingsformen, men på senare tid har sammanläggningsavhandlingarna sakta ökat.

Individuell studieplan upprättas och revideras en gång per år. I den beskrivs forskarstuderandens åtaganden som t.ex. vilka kurser som ska läsas under perioden, vilka skrifter som ska publiceras, konferensresor, externa medel som ska sökas och institutionstjänstgöring i form av undervisning. I självvärderingen skriver institutionen att forskarstuderandena önskar att deras och handledarens åtaganden konkretiserades bättre och förs in i studieplanen. De flesta forskarstuderande undervisar på grundutbildningen.

Genomströmningen har ökat väsentligt under det senaste årtiondet. Under de senaste fyra åren har 20 personer disputerat medan blott 10 disputerade under hela 1980-talet.

Bedömargruppens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Grundutbildningen

Vi anser generellt att grundutbildningen vid kulturgeografiska institutionen i Uppsala är en av Sveriges mest välfungerande. Trots nedskärningar har man lyckats att upprätthålla en god utbildningskvalitet mycket tack vare ett omfattande pedagogiskt förnyelsearbete.

Institutionen har utvecklat en modell för A- och B-nivån som är unik bland landets kulturgeografiska utbildningar. Den består av fyra likvärdiga 10-poängskurser i befolkning/bebyggelse/landskap, ekonomisk geografi, politisk geografi med samhällsplanering samt urban- och socialgeografi. Några uppsatser knyts inte till kurserna men det finns inslag av självständiga uppgifter. Denna modell gör det möjligt att både ha en stor bredd och ett stort djup på grundnivån.

Kurserna sköts av lärarlag vilket dels medför gemensamma fruktbara pedagogiska överväganden, dels minskar risken för överlappningar. Det är också en god samordning mellan blocken. Ett problem med de likvärdiga blocken, som kan läsas i valfri ordning, kan vara att kursdeltagarna har olika förutsättningar och att det därmed ställs högre krav på undervisningen för att få dem på samma nivå. Detta är ett allmänt problem då de som kommer till en institution har olika utbildningsnivåer bakom sig. Institutionen uppmanar dock de studerande att läsa kurserna i en bestämd ordning vilket också de flesta gör.

Vi anser att modellen innehåller många fördelar och få nackdelar, och intervjuade lärare och studerande var enstämmiga i sin positiva uppskattning av den.

Det har också genomförts en noga genomtänkt, pedagogisk och innehållsmässig organisering av kurser och uppsatsarbete på C- och D-nivå, där tonvikten lagts på teori, metod och självständigt arbete. Denna modell, som vi har sett andra institutioner inspireras av, behandlar C- och D-uppsatser som mindre forskningsprojekt. Den uppmanar starkt till självständigt arbete och samtidigt intresserar den de studerande att gemensamt diskutera uppsatsarbetet.

Det finns en tydlig progression från grundblocken till denna nivå, som framträder i innehåll, teoretisk och metodologisk inriktning, litteraturens svårighetsgrad och i kurskraven. De studerande vi mötte vid platsbesöket menade att de ökande kraven var tydligt formulerade.

Institutionen är forskningstung och undervisningen är profilerad mot institutionens forskning, utan att ämnets bredd undergrävs. I stort sett forskar alla lärare och de flesta undervisar på ämnesområden som de forskar om. Det ger undervisningen en god forskningsanknytning och god möjlighet att upprätthålla aktualiteten i ämnet på grundutbildningen. Balansen mellan svensk och internationell litteratur är också tillfredsställande.

Som nämnts tidigare är det god balans mellan bredd och djup i ämnets fyra huvuddelar och en teoretisk inriktning finns redan från starten. Några ämnesområden har fått lägre prioritet, som kulturell geografi, genusstudier och u-landsgeografi. När det gäller kulturell geografi och genusstudier arbetar lärarlagen med att arbeta in dessa i existerande block. Mer kulturellt orienterad landskapssyn har också en svag position.

På högre nivåer tar man utöver den internationella ämneshistorien in både nyare nordisk kultur- och samhällsgeografi och läsning av geografiska klassiker. En viss osäkerhet bland de studerande om vad kulturgeografi är kan ge anledning till att lägga ämneshistorien tidigare i utbildningen.

Medan det generella metodinslaget i utbildningen är bra så är inslaget av GIS relativt svagt. Detta beror framför allt på ekonomiska nedskärningar. Dessa har också lett till ett mindre antal exkursioner än vad institutionen önskar. Vi finner dessa förhållanden beklagliga och frågar oss om fakulteten är tillräckligt uppmärksam på betydelsen av GIS och exkursioner för ämnets särart.

En punkt som vi särskilt lagt märke till är lärarkårens könssammansättning. Få kvinnliga lärare är tillsvidareanställda, varför små förändringar i finansieringen ytterligare kan försämra obalansen. Detta ställer krav på institutionens framtida personalpolitik.

Generellt sett har undervisningen god balans mellan olika undervisningsformer. En mindre andel av veckans schemalagda verksamhet på A- och B-nivå utgörs av föreläsningar, en större del av mer studerandeaktiva former som seminarier, gruppundervisning, handledning och kortare exkursioner. Det är ett relativt stort inslag av självständigt arbete på alla nivåer, och handledning och feedback fungerar bra. Kursvärderingar fungerar dock bristfälligt och vi uppmanar institutionen att förbättra dem.

Institutionens placering i Ekonomikum innebär en rad fördelar när det gäller infrastrukturen. Det kan dock medföra att de studerandes kulturgeografiska identitet under de första terminerna blir en aning svag. Engagemanget är svagt de första terminerna men ökar därefter. De studerande upplever studiemiljön positivt. Stämningen och möjligheten till formella och informella kontakter med lärarna beskrivs som god. Det är dock svårt att rekrytera studenter till C- och D-nivåerna.

Lärarkompetensen är hög både vetenskapligt och pedagogiskt och det finns goda möjligheter för lärarna till kompetensutveckling. Likaså verkar lärarkåren vara intresserad av pedagogiska diskussioner och utvecklingsarbete. En didaktikgrupp har startat och det finns ett ofta återkommande pedagogiskt seminarium. Vid platsbesöket märkte vi att diskussioner om pedagogik och didaktik är en naturlig del i verksamheten. Detta ger en beredskap för förändringar och innebär en stor potential för att handskas med utmaningar från utbildningssystem och omvärld. Det är en beredskap som också kan utnyttjas vid den kommande omställningen till Bolognaprinciperna.

Ämnet geografi har också genomgått en viss pedagogisk förnyelse, men som helhet lider det mycket av den nuvarande oklara organisationen. På institutionen finns den ämnesdidaktiska kompetens som krävs inom lärarutbildningen i geografi och ett pedagogiskt intresse som skulle utveckla och stärka ämnet om institutionen övertog ansvaret för geografiutbildningen.

På det hela taget gav institutionen intryck av att vara en verksamhet med god arbetsmiljö och bra social sammanhållning inte bara mellan lärarna utan också mellan lärare och studerande.

Forskarutbildningen

Forskarutbildningen är effektiv och välorganiserad. Institutionen är stark med hög kompetens bland lärarna, konkurrenskraftig forskning med betydande externa anslag och med god position inom fakulteten. Det finns många aktiva forskarstuderande, och man har lyckats bygga upp en sammanhållen forskarutbildningsmiljö där de forskarstuderande visar stort intresse för varandras arbeten trots ganska olikartade avhandlingsämnen.

Antagningsprocessen är tydlig och genomskinlig. Även om doktorandanställningarna utlyses brett så överväger rekryteringen från den egna institutionen, vilket är förklarligt med den starka profil man har. Det stärker institutionens forskningsprofil med avhandlingsämnen som särskilt anknyter till forskningsmässiga styrkeområden. Det finns dock några inbyggda risker.

Forskningsprofilen och det stora inslaget av extern finansiering har byggt en stark forskningsmiljö vid institutionen, vilket i sin tur är en bedömningsgrund för antagning till forskarutbildningen. Detta visar på ett dilemma mellan starka miljöer, specialisering och ämnets reproduktion å ena sidan och möjligheten för det "annorlunda", kreativa och nyskapande å den andra sidan.

Finansieringsformen ger anledning till några reflektioner. Institutionen får fakultetsmedel som svarar mot åtta forskarstuderande. För att dryga ut dessa

medel så att man kan få vad institutionen anser vara en kritisk massa av forskarstuderande för att kunna upprätthålla en välfungerande forskarutbildning, så antas forskarstuderandena på utbildningsbidrag det första året. De övergår sedan till doktorandanställning. Med denna strategi finns det risk för att man försvarar för andra än nyexaminerade att söka till forskarutbildningen eftersom steget att gå ifrån en fast arbetslivsinkomst kan vara svårt.

En annan strategi för att dryga ut medlen är att forskarstuderandena efter en stipendietid förväntas söka externa medel tillsammans med sin handledare för de sista åren. Även denna strategi har fördelar och nackdelar. Å ena sidan betyder det att forskarstuderande i större utsträckning kan antas i fri konkurrens och att fakultetsmedlen kan drygas ut till fler forskarstuderande. Å andra sidan kan det ge upphov till problem mellan forskarstuderande som har större respektive mindre framgång när det gäller att dra till sig externa medel. Detta kan ge den externa finansieringen en oavsiktligt styrande funktion. Systemet verkar dock accepteras av forskarstuderandena. Vid platsbesöket framkom det att några forskarstuderande såg det som en positiv erfarenhet att formulera en forskningsansökan och att samarbeta med sina handledare. Båda strategierna kan vara problematiska samtidigt som de gör det möjligt för institutionen att upprätthålla en större volym på forskarutbildningen.

Kursutbudet håller hög kvalitet. En introduktionskurs ges till nya forskarstuderande och för övrigt fördelas kurserna mellan institutionsinterna kurser, nationella kurser och nordiska kurser. Särskilt de nationella forskarkurserna har stor betydelse liksom kurser inom närliggande ämnens forskarutbildningar. I konstruktionen av kurserna läggs vikt vid ämnesteorin och metod, medan vetenskapsteori är underrepresenterad. Forskarstuderandena efterfrågar fler kurser i kvalitativ metod och vetenskapsteoretiska reflektioner kring representation, kartläggning och GIS. Vi menar att ett större inslag av vetenskapsteori är något som alla forskarstuderande har behov av i sitt avhandlingskrivande.

Handledningen verkar generellt fungera tillfredsställande med hög kompetens i handledargruppen, men med allt för få kvinnliga handledare.

En styrka i den löpande verksamheten är veckoseminarierna. Där behandlas frågor kring teori och metod i ett naturligt sammanhang och forskarstuderandena får insikt i andra forskarstuderandes avhandlingsarbeten. Detta är positivt för en bred forskarutbildning och för sammanhållningen inom doktorandkollektivet. Institutionen verkar ha åstadkommit en unik grad av social samhörighet i forskarutbildningen.

Liksom för grundutbildningen är vårt intryck att forskarstuderandena var nöjda och att det finns en god sammanhållning och bra medinflytande. Nästan alla forskarstuderande har institutionstjänstgöring i form av undervisning och är därmed i stor utsträckning medarbetare i institutionens lärarlag.

Rekommendationer

Bedömggruppen rekommenderar att:

- fortsätta arbetet för att överta ansvaret för geografiutbildningen
- öka antalet exkursioner i kulturgeografi
- motverka den sneda könsfördelningen bland lärarna
- lägga mer vikt vid vetenskapsteori i forskarutbildningen

Örebro universitet: kulturgeografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 1 kv, 2 m varav professorer: 1 m varav docentkompetenta lektorer: 1 kv varav övriga disputerade lärare: 1 m varav adjunkter: 0 Forskarassistenter: 0 Forskarstuderande: 3 kv, 2 m
Helårsstuderande på A-nivå 2004: 81 Helårsstuderande på B-nivå 2004: 11 Helårsstuderande på C-nivå 2004: 5,1 Helårsstuderande på D-nivå 2004: 0 HPR/HST på A-nivå 2004: 0,79 HPR/HST på B-nivå 2004: 0,90 HPR/HST på C-nivå 2004: 0,74 HPR/HST på D-nivå 2004: 0 Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 6 Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 0

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Kulturgeografi fanns redan då Örebro var en högskola. Verksamheten avtog i slutet av 1980-talet men under början på 1990-talet omorganiserades ämnet och fick en nära anknytning till institutionen för kulturgeografi vid Uppsala universitet. Vid omorganisationen fanns endast en lärare och under mitten av 1990-talet rekryterades vikarierande lärare från andra universitet i landet. År 1995 fick ämnet magisterrättigheter och samma höst gavs för första gången en D-kurs i kulturgeografi. I januari 2003 anställdes för första gången en professor i kulturgeografi, och samma år fick man rättigheter att ge forskarutbildning i ämnet.

Ämnesgruppen kulturgeografi ingår i samhällsvetenskapliga institutionen tillsammans med tre andra ämnesgrupper: genusvetenskap, sociologi och statskunskap.

Det har inte funnits några särskilda kurser i geografi, men från mitten av 1990-talet fram till år 2005 har man kunnat läsa geografi upp till 60 poäng genom en kombination av kurser i kulturgeografi och naturgeografi. År 2005 upphörde den möjligheten då institutionen för naturvetenskap av besparings-skäl beslutat att lägga ner kurserna i naturgeografi.

Kulturgeografi ingår som valbart huvudämne i beteende- och samhällsvetarprogrammet, men de flesta studerande läser ämnet som fristående kurs. Ämnet ingår också i breddmagistern urbana studier, som hittills getts en gång.

Enligt självvärderingen är den ekonomiska situationen kärv. Efter en kraftig expansion av universitetet har nu besparingsåtgärder införts på de flesta institutioner. Detta har bl.a. lett till minskad undervisningstid på grundutbildningen. Vissa kurser har fått ställas in, då de haft för få sökande. Det gäller A-kursen på distans och halvfart, och breddmagistern urbana studier. Vidare

skriver man att den ekonomiska situationen också lett till att fältkurser och längre exkursioner inte kunnat arrangeras.

Lärargruppen består av sex personer varav tre är doktorander. I självvärderingen skriver ämnesgruppen att lärarna har stor arbetsbelastning. Lärarna ersätts med 125 klocktimmar för en 5-poängskurs första gång den ges, 100 timmar andra gången och sedan 75 timmar.

Lektorer har tjugo procent nedsättning i tjänsten, som kan användas till pedagogisk utbildning eller till forskning. En av de tillsvidareanställda lärarna och tre av doktoranderna har genomgått pedagogisk utbildning.

Institutionen har fem doktorander varav tre är antagna till forskarutbildningen i kulturgeografi vid institutionen och utgör den första kullen av doktorander. De andra två är antagna till forskarskolan "Urbana studier – städer och regioner i förändring" vid Centrum för urbana och regionala studier. Till detta är också samtliga lärare knutna i en mångvetenskaplig forskargrupp.

Kursvärderingar görs efter varje delkurs. De studerande och deras representanter diskuterar tillsammans delkursens innehåll, genusperspektiv, kurslitteratur, undervisning och examination. Studerande och representanter träffar sedan lärarna och diskuterar med dem. Höstterminen 2004 infördes en enkät om hela kursen som komplement. Kursvärderingarna diskuteras vid ämnesgruppsmöten och finns sedan tillgängliga på institutionens expedition.

Samverkan finns med bl.a. kommunen i form av uppdragsutbildning. En planerare vid kommunen leder stadsexkursionen på A-kursen. Ett samarbete med Karlstads universitet har inletts som rör doktorander. Inom Socratesprogrammet har man avtal med universitet i Ungern och Tyskland. Flera studerande har gjort fältarbete inom Sidas "Minor Field Studies".

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Kulturgeografi ges som fristående kurs upp till 80 poäng. A- och B-kursen ges varje termin, C-kursen på vårterminen och D-kursen på höstterminen. Kulturgeografi ingår också med 10 poäng i ämnet samhällskunskap på lärarutbildningen. Varje vårtermin ges också 20-poängskursen utveckling, globalisering och tredje världen.

Sedan vårterminen 2002 utgörs undervisningsformen till största del av problembaserat lärande (PBL). Vid platsbesöket framkom det att studerande och lärare är mycket nöjda med PBL-formen och att den motiverar kursdeltagarna till att studera mer. En stor del av redovisningen sker muntligen.

Hemtentamen är den vanligaste examinationsformen. Under år 2005 prövas några nya examinationsformer. På ett delmoment på A-kursen införs posterpresentation som obligatorisk uppgift vid sidan av hemtentamen, och på B-kursen ska de studerande planera och genomföra en exkursion för A-studerande, också det vid sidan av hemtentamen.

PBL-formen och hemskrivningarna ställer krav på att lärarna ger långa kommentarer. De studerande önskar omfattande kommentarer och lärarna försöker tillgodose det, vilket ökar deras arbetsbörda.

Vårterminen 2004 infördes en ny form av arbete med C- och D-uppsatser, där man hämtat inspiration från institutionen för kulturgeografi i Uppsala. De studerande får under andra veckan av terminen träffa handledarna för att diskutera idéer till uppsatsteman. Under terminens femte vecka träffas sen studerande och handledare för en gemensam uppföljning. Efter det utses en handledare för varje uppsats. När den första delkursen är slut börjar en seminarierie på sex seminarier, där studerandena träffas en gång i veckan i mindre grupper och diskuterar varandras utkast. Varje seminarium inleds med att en handledare under ca 30 minuter tar upp någon uppsatsrelaterad fråga. Parallellt med detta sker individuell uppsatshandledning.

När uppsatsen är färdig lämnas den av handledaren till examinator som gör en bedömning om den är färdig för att läggas fram vid ett seminarium.

Forskarutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Forskarutbildningen i kulturgeografi startade år 2003. I den första antagningsomgången sökte 19 personer, 3 av dem antogs. För att antas till forskarutbildningen krävs minst 60 poäng kulturgeografi (inklusive C-uppsats). Även 60 poäng i ämnet geografi ger behörighet om C-uppsatsen har en kulturgeografisk inriktning.

Institutionen får ett fakultetsanslag i form av doktorandschabloner på 360 000 kronor per forskarstuderande i fyra år. De första två åren finansieras med utbildningsbidrag som sedan övergår i doktorandanställning. Har man institutionstjänstgöring så blir det 2,5 år på utbildningsbidrag och sedan 2,5 års anställning. Enligt självvärderingen så finns det en doktorandstege vilket innebär att man flyttas upp lönemässigt vid uppnådda 40, 80 och 120 poäng.

Fakultetsnämnden anslår ett ämnesstöd på 275 000 till forskarutbildningen för finansiering av forskarstuderandes deltagande i externa kurser, konferensdeltagande, seminarieverksamhet, bokinköp och andra omkostnader, samt 75 000 för biträdande handledare.

Den 1 oktober 2004 inrättades en mångvetenskaplig forskarskola, Urbana studier, med bl.a. två forskarstuderande i kulturgeografi. Forskarskolan har egen budget.

Forskarutbildningen omfattar en kursdel på 60 poäng och en avhandlingsdel på 100 poäng. Av kursdelen är 30 poäng obligatoriska och resten valbara. För de som är antagna till forskarskolan omfattar kursdelen 40 poäng obligatoriska kurser och 20 poäng valbara kurser.

Institutionen har inte möjlighet att erbjuda ett komplett kursutbud. Forskarstuderande ges därför möjlighet att delta i nationella och internationella kurser i kulturgeografi. Relevanta kurser vid andra institutioner vid Örebro universitet utnyttjas också. Samarbete kring forskarutbildningskurser finns med kulturgeografi i Uppsala och Karlstad. Vid platsbesöket framkom det att forskarstuderandena ser positivt på att gå kurser vid andra institutioner och lärosäten.

Forskarstuderande vid institutionen får en bihandledare när de presenterat sin avhandlings-pm. För forskarstuderande vid forskarskolan kommer bihandledare att utses så snart deras avhandlings-pm är seminariebehandlat och godkänt.

Avhandlingen kan antingen utformas som en monografi eller som en sammanläggningsavhandling. Riktlinjer för hur den senare ska vara utformad finns inte.

För varje forskarstuderande upprättas årligen en individuell studieplan i samråd med handledaren. Studieplanen utvärderas dessutom årligen. I studieplanen anges framför allt vilka kurser som ska genomgå under året, och omfattningen av institutionstjänstgöringen. Beslut om studieplanerna fattas från och med årsskiftet 2004/05 på institutionsnivå.

Forskarstuderande får medel för deltagande i konferenser.

Forskarstuderande som är antagna vid institutionen har 20 procent ned-sättning i tjänsten för institutionstjänstgöring, som vanligen handlar om undervisning. De forskarstuderande som är antagna till forskarskolan kan för närvarande inte erbjudas institutionstjänstgöring.

Bedömargruppens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Grundutbildningen

Kursinnehållet har inte någon särskild profil utan täcker centrala områden inom ämnet. Inslag av genus och idéhistoria är starka i motsats till kunskaper om metoder och deras tillämpning, som inte ges med någon systematisk uppläggning. Undervisning om geografiska informationssystem (GIS) sker i mycket liten omfattning och de studerande klagar dessutom på bristande tillgång till datorer. Vårt intryck från kursdokumenten av brister i metodutbildningen bekräftades vid platsbesöket.

Kurserna från A- till B-nivå ger en god bredd inom ämnet, men djupet och forskningsanknytningen har vi svårare att bedöma.

Kurslitteraturen utgör en godtagbar blandning mellan svensk och internationell litteratur och har god aktualitet. De studerande kommer i kontakt med klassiska och moderna artiklar under de avslutande studierna på C- och D-nivå.

Undervisningen bedrivs i stor omfattning som problembaserat lärande (PBL). Införandet av denna form och dess genomförande har krävt stora insatser från lärarkollegiet. Vi bedömer att både lärare och inte minst studerande är mycket positiva till undervisningsformen. Båda grupperna menar att det är ett effektivt sätt för lärande och att kunskaperna därmed fördjupas. Institutionen använder sig nästan uteslutande av hemtentamina. Denna form uppskattas av de studerande.

En svaghet i utbildningen gäller frånvaron av exkursioner och fältkurser. Dessa inslag är något av karaktärsdrag för ämnet och det är beklagligt att bristande ekonomiskt utrymme ska gå ut över sådana moment.

De studerande tränas flitigt i självständigt skrivande. Förutom moment som projektarbete (5 poäng) på B-nivån finns C- och D-uppsatser på 10 poäng. Till detta kommer hemskrivningar och inlämning av problembaserade uppgifter. Här finns definitivt en progression. Vi bedömer den omfattande skrivträningen som mycket positiv.

De flesta studerande läser ämnet som fristående kurs och de vi mötte var positiva till sin studiesituation. Ämnet fann de intressant och relevant och utbildningen var givande, inte minst tack vare den pedagogiska formen. Denna gör också att de studerande har en hög och jämn aktivitetsgrad.

Lärarkollegiet är litet men har, som nämnts, gjort en stor insats för att vitalisera undervisningsformerna. Införandet av PBL har varit krävande men gett ett gott resultat. Arbetsituationen är inte oväntat pressad, då dels kollegiet är litet, dels ekonomin svag. Lärarna engagerar sig mycket i övrigt universitetsarbete för att dryga ut institutionens ekonomi. De har 20 procent av sin tid för förkovran, men övriga arbetsinsatser tär hårt på denna tid, vilket på sikt kan äventyra kompetensutveckling.

Forskarstuderande som undervisar har alla pedagogisk utbildning och deras undervisning uppskattas av de studerande.

Arbetsbelastning och ekonomi gör att kapaciteten är fullt utnyttjad och med den ambitiösa pedagogiska uppläggningsen är verksamheten vid institutionen mycket känslig för störningar. En starkare programanknytning reducerar sannolikt ämnets sårbarhet.

Forskarutbildningen

Antagning till forskarutbildningen startade 2003 med att tre forskarstuderande antogs. Då forskarskolan i urbana studier antog forskarstuderande var glädjande nog kulturgeografer i majoritet bland de sökande. För närvarande är två kulturgeografer knutna till skolan. Vi bedömer att antagningsprocessen är rimlig. Vi menar dock att kravet på 60 poäng i ämnet geografi, som i praktiken innebär 35 poäng i kulturgeografi, är i underkant som formell behörighet till forskarutbildning i kulturgeografi. Kravet bör utformas som 80 poäng i geografi med ett självständigt arbete på åtminstone D-nivå inriktat mot kulturgeografi.

De fakultetsfinansierade forskarstuderandena antogs i huvudsak på sina C- och D-uppsatser tillsammans med en skiss på avhandlingsområde. Tiden fram till en första avhandlingspromemoria (nästan ett år) bedömer vi som alltför lång. Det innebär att forskarstuderandena får snävt utrymme för avhandlingsarbetet.

De forskarstuderande vi träffade vid platsbesöket hade inte funderat över om deras studier skulle utmynna i en monografi eller sammanläggningsavhandling. De var inte heller orienterade om alternativens innebörd; inte heller fanns några riktlinjer för dessa inom ämnet eller institutionen.

I Örebro är antalet forskarstuderande för litet för att bära upp ett eget kursprogram. Forskarstuderandena får blanda kurser i ämnet inom det nationella

programmet, kurser vid andra universitet samt kurser utanför ämnet med relevans för deras studier. Forskarstuderandena upplevde inte detta som ett stort problem utan såg tvärtom fördelar med att komma i kontakt med andra miljöer och forskarstuderande.

Forskarstuderandena kan delta i ett ”fältkursliknande program” som drivs i internationellt samarbete med 6 – 7 andra institutioner. I övrigt har forskarskolan potential att ge utrymme för internationellt utbyte.

Forskarstuderandena med fakultetsmedel går halva sin studietid på utbildningsbidrag och den avslutande delen med doktorandanställning. Tiden med utbildningsbidrag kompenseras något ekonomiskt genom att de har 120 procent av en anställning. Forskarstuderandena fogar sig i förhållandet även om de inser nackdelarna med utbildningsbidrag.

Vi bedömer att forskarstuderandena har goda möjligheter att ekonomiskt tillgodose sina önskemål om resor och litteratur.

De fakultetsfinansierade forskarstuderandena deltog alla i undervisning, medan de vid forskarskolan av ekonomiska skäl inte var involverade. För många forskarstuderande utgör institutionstjänstgöring ett positivt inslag under deras utbildningstid och vi menar att institutionen eller fakulteten i görligaste mån bör ge alla forskarstuderande samma möjligheter.

Det finns en ambivalent inställning till de individuella studieplanerna bland forskarstuderande och handledare. Planerna upplevs som krångliga och inte riktiga som de styrinstrument de är avsedda att utgöra.

Fakultetens och institutionens positiva syn på kulturgeografi både som grundutbildnings- och forskarutbildningsämne ger en god grund för att ämnet kommer att bestå och på sikt kan utvecklas. Vi bedömer kopplingen till *Centrum för urbana och regionala studier* och dess forskarskola som vital.

Rekommendationer

Bedömargruppen rekommenderar att:

- försöka bredda rekryteringsbasen genom samverkan med andra högskolor
- verka för koppling till utbildningsprogram
- forskarstuderande tidigt bestämmer sina avhandlingsämnen
- forskarstuderandenas individuella studieplaner utvecklas
- höja antagningskraven till forskarutbildningen för studerande med geografibakgrund

8. Lärosäten med grundutbildning: beskrivning, bedömning och rekommendationer

Högskolan Dalarna: kulturgeografi och geografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 1 kv, 7 m varav professorer: 1 m varav docentkompetenta lektorer: 1 m varav övriga disputerade lärare: 2 m varav adjunkter: 1 kv, 3 m	
Kulturgeografi Helårsstuderande på A-nivå 2004: 34,8 Helårsstuderande på B-nivå 2004: 9,5 Helårsstuderande på C-nivå 2004: 8,3 Helårsstuderande på D-nivå 2004: 2 HPR/HST på A-nivå 2004: 0,82 HPR/HST på B-nivå 2004: 0,87 HPR/HST på C-nivå 2004: 0,86 HPR/HST på D-nivå 2004: 0,65 Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 10 Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 1	Geografi Helårsstuderande på A-nivå 2004: 54,3 Helårsstuderande på B-nivå 2004: 7,3 Helårsstuderande på C-nivå 2004: 5,4 Helårsstuderande på D-nivå 2004: 1,8 HPR/HST på A-nivå 2004: 0,95 HPR/HST på B-nivå 2004: 1,03 HPR/HST på C-nivå 2004: 0,70 HPR/HST på D-nivå 2004: 0,22 Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 3 Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 1

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Kulturgeografi och geografi tillhör institutionen för ekonomi och samhälle. Tillsammans med ämnena naturgeografi och turismvetenskap ingår de i den s.k. Geografigruppen vid institutionen. Kulturgeografi ges vid Campus Framtidsskogen i Borlänge och geografi vid Campus Lugnet i Falun.

Institutionen saknar styrelse, och prefekten lyder direkt under rektor. Den formella organisationen utgörs istället av en nämnd som beslutar om bl.a. kvalitetsfrågor och kursplaner. De studerande har tre representanter i nämnden. Över nämnden finns utbildnings- och forskningsnämnden (UFN) vars huvudsakliga uppgift är att utse ämnesansvariga, pröva utbildningsplaner och program samt fördela forskningsanslaget. Vid institutionen finns också en informell grupp av ämnesföreträdare som förser prefekten med information.

Kulturgeografi ingår i sex program och utgör ett huvudämne på två, nämligen turism- och resandevetenskapligt program och samhällsvetarprogrammet. På lärarutbildningen är geografi ett huvudämne.

Merparten av de studerande följer program. Vid platsbesöket framkom det att programmen är styrda utanför institutionen och att detta är bekymmersamt då institutionen inte kan påverka programstrukturen.

Enligt självvärderingen har utbildningen i kulturgeografi expanderat sedan mitten av 1990-talet. Den främsta orsaken är tillkomsten av samhällsvetar-

programmet. Antalet kurser i ämnet har dock minskat beroende på en kärv ekonomi och en inriktning mot att säkra tillräckligt studerandeantal och resurser på existerande kurser. I självvärderingen framhålls att det har varit en påfrestande omställningsprocess med nya kursplaner och föreläsningar samtidigt som man varit underbemannad. Nu anser man sig vara igenom förändringsprocessen, och lärarkåren har vuxit.

Under våren 2004 tillsattes en professor, finansierad av landstinget i Dalarna. I de senaste utlysningarna av läraranställningar har GIS-kompetens efterfrågats.

Flertalet av lärarna är män. Enligt självvärderingen har man tidigare vid nyanställning varit hänvisad till en liten grupp av sökande. Numera har detta förhållande ändrats radikalt, med ett brett urval av kompetenta sökande. De två senast anställda är kvinnor.

Adjunkter och lektorer har fem procent nedsättning i tjänsten för vidareutbildning. Doktorer, docenter och professorer kan efter ansökan till UFN beviljas nedsättning i tjänsten för forskning med fem, femton respektive tjugo-fem procent. På högskolan ges en högskolepedagogisk kurs som alla adjunkter ska genomgå.

Ett samarbete med Örebro universitet har inletts om ett masterprogram i urbana och regionala studier. Vid platsbesöket framkom att man i turism- och resandevetenskapligt program har många internationella kontakter. Flera studerande åker utomlands via Erasmusprogram eller på MFS-uppdrag.

Enligt självvärderingen sker regelmässigt utvärdering av alla kurser. Det görs genom en enkät och sedan samtal med studerandena i kurslagen och programråden.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Kulturgeografi och geografi ges upp till 80 poäng. Kulturgeografi kan läsas som fristående kurs och inom programmen turism- och resandevetenskap och samhällsvetarprogrammet. Ämnet ska också ingå i det nya samhällsanalysprogrammet.

Kulturgeografen har en profil med tonvikt på regional utveckling/destinationsutveckling, mobilitet/transporter samt inte minst geografiska informationssystem (GIS). GIS ingår i de flesta kurser, och två renodlade GIS-kurser om tillsammans 20 poäng finns dessutom på grundkursnivån. D-kursen i kulturgeografi innehåller vidare en GIS-inriktad delkurs. Redan i uppsatsarbetet på B-nivån krävs användning av GIS-redskap. Studerande på turism- och samhällsvetarprogrammet samläser kulturgeografi på A- och B-nivån, men på C-nivån ges programinriktade alternativ på en 5-poängskurs. Det stora inslaget av GIS kan förklaras med att dessa kurser till viss del får medel från NT-området, vilket ger större tilldelning per student.

Geografifämnet kan läsas upp till 80 poäng som fristående kurs och inom lärarutbildningen. Kursupplägget är detsamma, men lärarutbildningen innehåller även didaktiska moment.

Undervisningen på A-nivån i kulturgeografi består till största delen av föreläsningar. Seminarier är mycket ovanliga inte bara på A-nivån utan också på B-nivån. Däremot finns ett stort inslag av övningar, framför allt med användning av GIS. Exkursioner förekommer i ringa utsträckning i ämnet kulturgeografi.

I geografi är det däremot fler exkursioner och fältkurser/fältarbete. Det beror på att man får sjuttiofem procent av tilldelning per student från NT-området och därmed har en bättre ekonomi för exkursioner och fältkurser.

Examinationsformerna varierar under utbildningen. Institutionsnämnden har som policy att inte ha hemtentamen på A- och B-nivån, där istället salskrivningar dominerar. Det är ett sätt att komma tillrätta med fusk som tidigare förekommit. På de högre nivåerna kan hemtentamina förekomma. Projektarbeten i mindre grupper förekommer, liksom skrivning av kortare pm, och i båda fallen utgör de del av kursexaminationen. C-uppsatsen kan skrivas i par.

Uppsatsarbetet på 41–60 poängsnivån startar med utarbetande av en synopsis. Utifrån denna fördelas sedan handledarna och generellt avsätts 30 klocktimmar per uppsats. Utöver den individuella handledningen schemaläggs två uppsattsseminarier och ett slutseminarium.

Bedömargruppens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Kulturgeografiämnets profilering i Borlänge innebär betydande inslag av ekonomisk geografi och regional utveckling och ger därmed ett visst djup i dessa teman. Urban och social geografi saknas däremot, och inslagen av politisk geografi, vetenskapsteori och geografins idéhistoria är små. Det är också marginellt med andra metodinslag än de som hör samman med GIS.

För studerande på de två programmen kan några av dessa svagheter kompenseras av inslag om samhällsvetenskaplig teori och metod på kurser inom andra ämnen, men för de på fristående kurs finns inte denna möjlighet och utbildningen blir därmed snäv. Detsamma gäller genusperspektivet.

Den uttalade profileringen av kulturgeografen ger ämnet en egen nisch, men på bekostnad av dess bredd.

Inslagen av icke-svensk kurslitteratur är tillfredsställande, men lärarna beklagar att kurslitteraturen på högre nivåer inom framför allt turism och destinationsutveckling är starkt präglad av anglo-amerikanska förhållanden.

Geografiutbildningen i Falun innehåller i lika omfattning natur- och kulturgeografi och dessa ämnesdelar är väl integrerade.

Vi har funnit att man i Borlänge använder föreläsningar i större utsträckning på A–B-nivåerna än vid andra lärosäten som vi besökt. Vi rekommenderar ett större inslag av seminarier, som ger ökad träning i akademiskt, självständigt arbete, självständigt lärande och kritiskt tänkande.

Undervisningsformerna i geografi är mer varierande än i kulturgeografi, vilket sannolikt kan bero på en högre tilldelning av medel. Fältarbetet är omfat-

tande och exkursioner vanliga (även utomsvensk exkursion). GIS-inslag finns som strimma genom hela geografiutbildningen.

Inom ämnesprofilerna finns god handledarkompetens, och avsevärd tid är avsatt för handledning och seminariebehandling.

De allra flesta som läser kulturgeografi gör det inom ett av två program. På båda programmen finns betydligt fler kvinnor än män. De turismstuderande är mycket unga medan spännvidden i ålder är bred på samhällsvetarprogrammet.

De studerande på turismprogrammet är geografiskt rörliga. De kan tänka sig studier och arbete utomlands och de väljer mellan olika studieorter i Sverige. Turismutbildningen har därför negativt märkt av att liknande utbildningar etablerats vid flera svenska lärosäten.

Vid vårt platsbesök blev det tydligt att det kan vara stora skillnader i arbetsinsats mellan studerande på en kurs beroende på hur lätt de har att skriva svenska. Ett betydande inslag i studierna utgörs av rapportskrivande och steget mellan B-nivåns 3-poängsuppsats och C-nivåns 10-poängsuppsats är stort. Genomströmningen är dock god, men lärarna framhöll att det är problem med svaga studerande på C-nivån.

Formella kursvärderingar fungerar inte generellt och det innebär bristande studerandeflyttande på A-nivån. De små studerandegrupperna på B–D-nivån innebär nära kontakter mellan studerande och lärare och därmed goda möjligheter för de studerande till inflyttande på kurser och kursutveckling.

Ämneskompetensen i lärarkåren är tillfredsställande, och vi noterar att lärarna på GIS-inriktade kurser också har hög geografisk kompetens. Flera lärare har anställts under de senaste åren vilket höjt ämneskompetensen framför allt inom profilmrådena och utjämnat könsfördelningen. Ett kvarstående problem är att det bara finns en naturgeograf inom geografigruppen även om denne kompletteras på geografikurserna av en geolog.

Pedagogiskt forum saknas på institutionen som anser att pedagogiska diskussioner hör hemma inom ämnesgruppen. Vi finner det angeläget att ämnesgruppen agerar i frågan och bildar ett eget forum för pedagogiskt erfarenhets- och idéutbyte med öppenhet för impulser utifrån.

Såväl ämnesgruppen som högskolans ledning klagar över att informationen om kulturgeografi till potentiella studerande är undermålig. Självvärderingen uttalar klart att informationsavdelningen brister i detta avseende. Vi finner att geografigruppen måste bli aktivare för att sprida information om ämnet. Institutionen, som ger huvudämnet inom ett program, måste också ta aktiv del i att sprida information om såväl ämne som program.

Rekommendationer

Bedömargruppen rekommenderar att:

- inrätta ett pedagogiskt forum för erfarenhets- och idéutbyte
- vidga utrymmet i undervisningen för självständigt och kritiskt tänkande och reflektion.
- öka inslaget av exkursioner i kulturgeografi
- öka och bredda metodundervisningen

Högskolan på Gotland: samhällsgeografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 1 kv, 2 m
varav professorer: 0
varav docentkompetenta lektorer: 1 m
varav övriga disputerade lärare: 1 m
varav adjunkter: 1 kv
Helårsstuderande på A/B-nivå 2004: 34,7
Helårsstuderande på C/D-nivå 2004: 11,5
HPR/HST på A/B-nivå 2004: 0,87
HPR/HST på C/D-nivå 2004: 0,62
Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 7
Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 0

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Högskolan på Gotland etablerades som en egen högskola 1998. Vissa utbildningar på akademisk nivå bedrevs 1986 inom ramen för Högskoleutbildning på Gotland, som fungerade som en beställar- och upphandlingsorganisation där kurser köptes in från etablerade universitet och högskolor. När Högskolan på Gotland inrättades beslutades det att samtliga utbildningar skulle tillhöra en institution. Från halvårsskiftet 2003 delades högskolan upp i fyra institutioner. Kulturgeografi kom då att tillhöra institutionen för kultur och samhälle, tillsammans med konstvetenskap, historia, arkeologi, etnologi och byggnadsvård. Under 2005 har benämningen ändrats till samhällsgeografi, men kulturgeografi kvarstår som examensämne.

En omorganisering av högskolan är åter aktuell och istället för institutioner avser man att bilda avdelningar som ligger direkt under rektor. Samhällsgeografi ska då bilda avdelning med etnologi, turismvetenskap och ryska.

Förutom fristående kurser upp till 80 poäng ingår samhällsgeografi i fem program om vardera 120 poäng. Samhällsgeografi kan vara huvudämne i fyra av dessa: Urban Studies, humanistprogrammet, nätburet kandidatprogram och europaprogrammet. Där ges ett stort antal kurser och moment på fem till tjugo poäng på A–D-nivå. Under år 2006 ges två 5-poängskurser på campus inom programmet International Business Relations. Vid platsbesöket meddelades dock att Urban Studies lagts ned på grund av rekryteringsproblem. Europaprogrammet vilar i väntan på att omarbetas.

Institutionen får ett gemensamt utbildningsanslag och utbildningsuppdrag som sedan fördelas mellan ämnena beroende på studerandetillströmning. För uppdraget får institutionen ett ersättningsbelopp om högst 16 200 000 kr. Kulturgeografi får för år 2005 totalt 3 495 807 kr.

Högskolan ger under sommaren 5- och 10-poängskurser där de studerande har möjlighet att bredda eller fördjupa sina kunskaper. Vid platsbesöket framkom att samhällsgeografi lägger ned sina sommarkurser på grund av låg genomströmning och lärarnas stora arbetsbörda.

Distansutbildning ges i betydande omfattning vid högskolan, ca 40 procent av de studerande läser enstaka kurser på distans. Enligt självvärderingen tjänar högskolan på distansstuderande, eftersom bl.a. lokalbehovet är mindre, medan

ämnena förlorar på att betydligt mer lärarkraft måste läggas ner på distansutbildningen jämfört med undervisningen vid campus. Under läsåret 2006/2007 kommer samhällsgeografi A–D att ges endast som nätbaserade kurser.

Lärarnas utrymme för forskning är garanterat till 20 procent av tjänsten men har enligt självvärderingen formellt sett uppgått till 25 procent under perioden 1998–2004. Av nuvarande tre lärare har endast en kunnat utnyttja möjligheten att forska medan de båda andra har haft fullt upp med att undervisa. För att få tid till att bedriva forskning eller kompetensutveckla sig måste lärarna själva skaffa ersättare. Av de lektorer som anställdes vid högskolan från 1998 och framåt har ingen uppnått docentkompetens. Från och med läsåret 2003 anställs ingen lärare som inte genomgått högskolepedagogisk kurs.

Av de tre tillsvidareanställda lärarna är en kvinna, och av de studerande är 60 procent kvinnor.

Varje kursmoment utvärderas av de studerande, såväl skriftligt som i diskussionsform. Skriftliga utvärderingar fungerar enligt självvärderingen dåligt då antalet deltagare i varje delkurs är litet och få studerande besvarar frågorna.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Samhällsgeografi upp till 80 poäng kunde 2005 läsas såväl på distans som på campus. På A- och B-nivå ligger fokus på utvecklingsfrågor med koppling till samhällsplanering och fysisk planering. C-nivån ger fördjupade kunskaper i aktuell teori och metod, och D-kursens innehåll är främst forskarutbildningsförberedande.

På C- och D-nivåerna kan antingen en sammanhållen CD-kurs eller enskilda kurser läsas. C-nivån innehåller två 5-poängskurser och en uppsats på 10 poäng. Av två teoretiska kurser är en obligatorisk, vetenskapsteori och metod, medan den andra delkursen kan vara en ren läskurs eller en valbar tvärvetenskaplig kurs. D-nivån är uppbyggd på liknande sätt med en obligatorisk och en valbar kurs samt en uppsats på 10 poäng.

Handledning bedrivs både i grupp och enskilt. Det finns ingen fastställd tidsram för varje uppsats utan det avgörs från fall till fall. Tillsammans med handledaren formulerar den studerande uppsatsämnet, och de har sedan täta kontakter under hela terminen. Enligt självvärderingen är de studerande när som helst välkomna för handledning. Handledare och examinator är inte samma person.

Fristående kurser i geografi ges på distans på A-nivån och fr.o.m. höstterminen 2005 även på B-nivån.

Sedan 1998 genomförs regelbundet exkursioner till Köpenhamn i två eller tre dagar samt till Stockholm och Gotland. Fältstudier har genomförts i Berlin 2004 och 2005 samt av ett antal studerande varje år i Madagaskar inom ramen för projekt Midongy.

Det stora inslaget av distansundervisning med kurser över nätet kräver delvis ny pedagogik och sätt att kommunicera. Förutom med e-post sker detta via chat-seminarier, där de studerande med eller utan lärare kan diskutera det

de läser. Litteratur och övningsmaterial finns tillgängligt i biblioteks- och databaser.

Föreläsning som undervisningsform har delvis ersatts av grupparbeten och temaseminarier. Under senare år har salstentamen i det närmaste helt försvunnit som examinationsform, och numera överväger inlämningsuppgifter, övningsuppgifter och hementamen. Vid platsbesöket framkom det att de studerande är positiva till detta och till den feedback de får.

Genomströmningen är enligt självvärderingen relativt god beträffande ämnet kulturgeografi. Under år 2004 ligger den för AB-kursen på 87 procent och för CD-kursen på 62 procent.

Bedömargruppens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Samhällsgeografi på Högskolan på Gotland är som ämne mycket litet, och vi blev vid platsbesöket positivt överraskade av den höga standarden på utbildningen. Tyvärr är ämnet mycket sårbart på grund av de få lärarna och den höga arbetsbelastningen. Frånvaron av kontakt med andra lärosäten och det mycket svaga stödet från högskoleledningen är andra faktorer som äventyrar utbildningen.

Trots ämnets litenhet beskrivs samhällsgeografi av sin nuvarande humanistiska institution som strategiskt viktigt. Lärarna har relevant kompetens även för andra ämnen. De styrker den samhällsvetenskapliga profilen/basen och utgör ett gott komplement till andra ämnen på institutionen. För närvarande är ämnet inte bärande i något program, vilket är en stor svaghet. En följd av detta är att antalet studerande är mycket litet på högre nivåer. En god koppling till ett program med stabil studentrekrytering är snarast en nödvändig förutsättning för ämneskurserna på campus.

Kurserna präglas av hög undervisningstäthet, gott pedagogiskt tänkande och progression. Examinationsformerna som övergått från salstentamina till hementamina och övningsuppgifter bottnar i detta pedagogiska arbete, och vi noterade särskilt den rikliga feedback som ges på de studerandes inlämnade uppgifter. Inslaget av exkursioner i kurserna är tillfredsställande, och de existerande kontakterna med Madagaskar är en styrka.

Lärarna har genom kompetensbreddning möjliggjort en förnyelse av innehållet i kurserna. Litteraturlistorna innehåller ett tillfredsställande inslag av internationell litteratur som är modern och krävande. Vid platsbesöket framkom också att litteraturen ofta kompletteras med aktuella artiklar. Trots detta haltar forskningsanknytningen i kurserna på grund av den lilla miljön och den begränsade utblicken mot andra lärosäten. Metod- och vetenskapsteoriinslagen är svåra att bedöma, men tycks oss svaga i jämförelse med det annars starka tematiska innehållet. Vi menar att dessa inslag bör prioriteras högre vid framtida kursutveckling.

Hög arbetsbelastning är ett vanligt problem på de lärosäten vi besökt, men här är situationen pressad långt över det normala. Med de knappa lärarre-

surserna och det ambitiösa och framgångsrika pedagogiska arbetet har priset blivit att ingen tid eller kraft finns för forskning eller kompetensutveckling. Rekrytering av ytterligare lärare för att ge tid för dessa nödvändigheter är svårt på grund av högskolans geografiska läge och den av högskoleledningen förda personalpolitiken. Kompetensutveckling är särskilt viktigt för odisputerade lärare, och eftersom både vilja och ambition finns bland lärarna att starta och delta i olika projekt skulle utrymme för kompetensutveckling stärka både kursernas forskningsanknytning, ämnet som sådant och Högskolan på Gotland. Vi anser att den pressade situationen i längden är ohållbar, och det är av största vikt att lärarnas belastning minskas både för deras egen skull och för att minska ämnets sårbarhet.

Högskolan på Gotland verkar generellt, med ekonomiämnet som undantag, ha mycket lite samarbete med andra högskolor och universitet. För samhällsgeografi skulle ökat utbyte med andra lärosäten i form av lärarutbyte eller kursamverkan kunna ge större bredd, resurser och flexibilitet. Vi ser detta som närmast en nödvändighet för ämnets långsiktiga existens, främst på de högre nivåerna.

Distanskurser är en specialitet på Högskolan på Gotland, och sådana ges även i kulturgeografi A till C och geografi A till B. Dessa kurser står för en mycket stor del av ämnets produktion av helårsprestationer (HÅP). Den låga genomströmningen på distanskurserna är enligt lärarna inte ett problem då de flesta avhopp sker mycket tidigt. Distansundervisningen kräver speciella pedagogiska grepp för att fungera tillfredställande. Vi fick intrycket att man på Gotland har utvecklat en välfungerande infrastruktur och pedagogik för dessa kurser, vilket är mycket positivt. Det finns ett stort värde i att samhällsgeografi- och geografikurser finns att läsa på distans, men vi menar att distanskurserna långsiktigt inte kan leva utan fungerande campuskurser. För distanskurserna i geografi och högre nivåer i kulturgeografi vore också en betydligt större kompetensbredd än vad som för närvarande finns bland lärarna vid Gotlands högskola önskvärd.

Rekommendationer

Bedömargruppen rekommenderar att:

- initiera samarbeten med andra kulturgeografiska institutioner
- stärka inslagen av metod och vetenskapsteori
- verka för koppling till utbildningsprogram

Högskolan i Kalmar: kulturgeografi och geografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 2 kv, 4 m varav professorer: 1 m varav docentkompetenta lektorer: 0 varav övriga disputerade lärare: 2 kv, 1 m varav adjunkter: 2 m	
Kulturgeografi Helårsstuderande på A-nivå 2004: 32,3 Helårsstuderande på B-nivå 2004: 14,0 Helårsstuderande på C-nivå 2004: 10,8 Helårsstuderande på D-nivå 2004: 3,0 HPR/HST på A-nivå 2004: 0,62 HPR/HST på B-nivå 2004: 0,97 HPR/HST på C-nivå 2004: 0,74 HPR/HST på D-nivå 2004: 0,6 Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 16 Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 2	Geografi Helårsstuderande på A-nivå 2004: 10,3 Helårsstuderande på B-nivå 2004: 12,8 Helårsstuderande på C-nivå 2004: 1,7 HPR/HST på A-nivå 2004: 0,98 HPR/HST på B-nivå 2004: 0,83 HPR/HST på C-nivå 2004: 1,2 Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 6 Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 0

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Ämnena kulturgeografi och geografi ligger vid institutionen för humaniora och samhällsvetenskap som bildades år 2000. Här ingår även ämnena arkeologi, engelska, historia, litteraturvetenskap, nordiska språk, religionsvetenskap, sociologi, statsvetenskap svenska, bild, design, drama och musik. Kulturgeografi har också en central ställning vid Handelshögskolan BBS (Baltic Business School) inom ämnet turismvetenskap, magisterkursen i kulturell ekonomi och forskarutbildningskurser.

Under vårterminen 2003 inrättades Kulturgeografiskt forum. Det ska särskilt värna om länken mellan grundutbildning, forskarutbildning och kulturgeografisk forskning vid högskolan och vid BBS. Det bedrivs ingen egen forskarutbildning i kulturgeografi, men genom samarbete med Karlstads universitet är två forskarstuderande inskrivna där samtidigt som de deltar i högskolans verksamhet med undervisning, seminarier och uppsatshandledning.

Lärarkåren består av sex tillsvidareanställda varav en är naturgeograf och de har alla genomgått högskolepedagogisk utbildning. En tredjedel av de tillsvidareanställda lärarna är kvinnor. Lärarna har 20 procent nedsättning i tjänsten för kompetensutveckling/forskning. Fyra av dem har externa anslag för egen forskning.

Kursvärderingar sker vid tentamen efter varje delkurs och behandlas av institutionsstyrelsen. Vid platsbesöket framkom det att kursvärderingarna är något som måste göras, men att studerandenas inflytande sker mer informellt där de besöker lärarna och påtalar sådant man är missnöjd med. Lärarna finns lätt tillgängliga för studerandena, och de tar sig gärna tid att prata med dem utanför undervisningstiden.

Enligt självvärderingen så är internationell samverkan inom ramen för grundutbildningen under utveckling. Den nationella samverkan består bl.a. av gästföreläsare.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Kulturgeografi ges som fristående kurser upp till 80 poäng. Det ingår även i programmen kulturarv och samhällsanalys 120/160 poäng och turismprogrammet 120/160 poäng. Geografiämnet ges både som fristående kurs och inom ramen för lärarutbildningen upp till 60 poäng. Inom programmet kulturarv och samhällsanalys så ger man två 10-poängskurser på A/B-nivå: tillämpad landskapsanalys och geografiska informationssystem.

GIS-orientering ingår i tiopoängskursen i u-landsutveckling på B-nivån och innebär att de studerande får en orientering om GIS och dess användningsområde.

Geografiämnet innehåller både kultur- och naturgeografi. Undervisningen i ämnet präglas av dess koppling till lärarutbildningen med dithörande verksamhetsförlagd utbildning (VFU) på 10 poäng. Enligt självvärderingen inriktas utbildningen i geografi mot att stärka studerandenas didaktiska kompetens i ämnet.

I ämnet naturgeografi finns endast en lärare som sköter allt och som inte är disputerad.

Utbildningen i kulturgeografi har ett relativt omfattande inslag av fältarbete, exkursioner, kartövningar, fall- och regionstudier, grupparbeten och självständiga studier för att göra studerandena förtrogna med kulturgeografiska metoder och tillämpningar. Deltagandet i exkursioner och seminarieövningar är vanligtvis obligatoriskt. Många kurser avslutas med salsskrivning. C- och D-uppsatserna seminariebehandlas, och studerande förbereder opposition, som kräver ett aktivt arbete med konstruktiv kritik. Uppsatserna är mellan 25 och 30 sidor och betygsätts i samråd mellan handledarna i handledarlaget.

För varje uppsats avsätter läraren totalt 24 klocktimmar för enskild handledning, seminariearbete och examination. I praktiken blir det oftast mer då man anpassar handledningen efter studerandenas behov.

Bedömargruppens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Vi finner att kursinnehållet i kulturgeografi har mycket god balans mellan bredd och djup, teori och metod. En avsevärd del av litteraturen är på engelska, och ambitionen att ge de studerande en skolning i ämnets aktuella status, dess utveckling och kritiska diskussion är påfallande. Progressionen är tydlig. Sammantaget är litteraturlistorna ambitiösa med få paralleller i landet.

Geografi betraktas vid resurstilldelningen som bestående av lika delar kulturgeografi och naturgeografi på A- och B-nivån och mer naturgeografi än kulturgeografi på C-nivån. Detta motsvaras inte alls av kursinnehållet, som i stor utsträckning utgörs av kulturgeografi. På A-nivån i geografi läses endast drygt 5 poäng naturgeografi, på B- och C-nivån tillsammans 6 poäng. Bedömargruppen menar att man i princip bör eftersträva lika stora inslag av kulturgeografi och naturgeografi i geografikurser och därmed att den rådande dominansen av kulturgeografi bör justeras.

Kurserna är upplagda efter lärarnas forskningsinriktning. Fördelen med detta är att forskningsanknytning och aktualitet i delkursinnehållet tryggas, men en nackdel är att verksamheten blir sårbar: externa forskningsmedel eller långvarig sjukdom kan medföra att en delkurs faller bort. Det finns också ett behov av externa lärare för kortare, kompletterande inslag.

Vi finner att undervisningen har en god balans mellan olika former med en (i självvärderingen) väl motiverad tonvikt på seminarieverksamhet framför allt på B-nivån. Inslaget av exkursioner är tillfredsställande på A-nivån. Kurserna visar en bred repertoar av olika examensformer, väl valda i sitt sammanhang.

Samläsning sker under 1–80 poäng i kulturgeografi mellan de studerande från de två programmen (kulturarv och samhällsanalys samt turismprogrammet), studerande på fristående kurs och även med de studerande på 1–20 poäng i geografi. Kursuppläggningsen har viss flexibilitet så att avsnitt kan anpassas efter olika studerandegrupperns programinriktning (programspecifika seminarier med programspecifik litteratur framför allt för studerande på lärarprogrammet samt på uppsatskurserna).

Detta innebär ett effektivt resursutnyttjande och resulterar i mycket undervisning per vecka för de studerande.Handledning och feedback ges i god omfattning och de studerande anser att lärarna är mycket engagerade.

Vi finner att de studerande får mycket god träning i uppsatsskrivande. Kraven är tydliga och ambitionsnivån hög.Handledarkompetensen är god och den avsatta handledningstiden omfattande. Då förhållandevis många studerande fortsätter till B- och C-nivå behövs handledartid för många uppsatser, vilket inte alltid är så lätt att åstadkomma.

De flesta studerande har redan minst ett års högskolestudier inom ett program innan de börjar läsa kulturgeografi/geografi i Kalmar. De studerande har därigenom bekantskap med grundläggande samhällsvetenskapliga begrepp och teorier. Som programstuderande är de högt motiverade. Miljön är tilltalande och de betonar närheten till lärarna; de är lätt tillgängliga och har till-

räckligt med tid för givande kontakter. De studerande anser att de därigenom har det inflytande de önskar, även om de som kulturgeografistuderande inte har representation i den stora institutionens styrelse.

Flertalet av lärarna har anställts under de senaste åren. De har undervisningserfarenheter från andra lärosäten, kan göra jämförelser med verksamheten där och införa goda idéer från olika håll.

Vi finner att könsfördelningen är god. Lärarna är forskningsambitiösa och hälften har för närvarande tillgång till externa forskningsmedel. Forskning uppmuntras från högskoleledning och institutionsledning – och lärarna uppmuntrar de studerande att välja forskning.

Rekommendationer

Bedömargruppen rekommenderar att:

- stärka kompetensen i naturgeografi
- öka inslaget av naturgeografi i ämnet geografi

Högskolan Kristianstad: geografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 1 kv, 8 m
varav professorer: 1 m*
varav docentkompetenta lektorer: 1 m**
varav övriga disputerade lärare: 1 kv***, 3 m****
varav adjunkter: 3 m*****

Geografi som fristående kurs samt lärarutbildningen

Helårsstuderande på A-nivå 2004: 4,2
Helårsstuderande på B-nivå 2004: 2,5
Helårsstuderande på C-nivå 2004: 3
HPR/HST på A-nivå 2004: 0,62
HPR/HST på B-nivå 2004: 1,7
HPR/HST på C-nivå 2004: 0,7
Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 4
Landskapsvetarprogrammet
Helårsstuderande 2004: 66,9
HPR/HST 2004: 0,79
Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 9

* Zoökologi
** Historia
*** Geografi
**** Kvartärgeologi och historisk geologi och paleontologi
***** Geografi

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Geografi kan läsas som fristående kurs, på lärarutbildningen (framför allt inom inriktningen människa, miljö, samhälle (MMS)) och på landskapsvetarprogrammet. Ämnet har sin organisatoriska hemvist vid institutionen för humaniora och samhällsvetenskap (HUSA). På HUSA finns tolv ämnen, där svenska är det största och medie- och kommunikationsvetenskap är det minsta ämnet. Geografi är här medelstort. Det finns även på institutionen för matematik och naturvetenskap, där det ingår som huvudämne inom landskapsvetarprogrammet. Av detta skäl omfattar denna utvärdering också de geografiska inslagen i landskapsvetarprogrammet.

De ekonomiska resurserna ges direkt till institutionerna som sen fördelas på ämnen. Storleken på beloppet beror på antalet studerande. Under de senaste tre åren har tilldelningen av medel till uppsatskurserna förbättrats. Geografikurserna i landskapsvetarprogrammet tilldelas ibland en högre ersättning, eftersom kurserna har ett större naturvetenskapligt inslag.

Alla lärare har 100 klocktimmar per år för egen fortbildning samt fortbildningsmedel på 5 000 kronor per år. Adjunkter uppmuntras till fortbildning så att de minst har en magisterexamen.

Lektorer har utrymme för två månaders forskning per år. De med docentkompetens har tre månader och professorer har sex månader. Till detta kommer ett forskningsexpansbelopp som motsvarar 3 procent av lönen.

Enligt självvärderingen har högskolan en internationaliseringsansvarig. Någon större internationell samverkan finns dock inte inom geografiamnet.

Detta framkom också vid platsbesöket då de studerande var obekanta med möjligheterna till utlandsstudier.

Det finns endast en disputerad tillsvidareanställd lärare med akademisk bakgrund i kulturgeografi, geografi eller naturgeografi. Därför är inslaget av externa lärare stort. Kontakterna med Lunds universitet består i att två adjunkter genomgår forskarutbildning där och att två disputerade lärare därifrån har kvartsansställningar i geografi på HUSA. Man har vidare ett allmänt samarbete med Blekinge tekniska högskola och regionmuseet i Kristianstad.

Vid högskolan kommer mer än hälften av de studerandena från studieovana miljöer. För dessa finns Scriptum som är en språkverkstad som ger språk- och studiestöd; även andra söker sig dit.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Geografi innehåller både kulturgeografi och naturgeografi, fördelat på ungefär hälften var. Ämnet kan läsas upp till 60 poäng (och examen) som fristående kurs och inom landskapsvetarprogrammet. Ämnet ingår vidare i inriktningen människa, miljö, samhälle (MMS, 60 poäng) på lärarprogrammet. Det innehåller där betydande didaktiska inslag och måste kompletteras med C-nivå i geografi för kandidatexamen. För inriktningen MMS saknar man kandidat-examensrätt.

Geografikurserna på landskapsvetarprogrammet har en annan uppläggning och ett annat innehåll än de fristående kurserna i geografi, och endast 5 poäng i GIS samläses.

Fältverksamhet utmärker landskapsvetarprogrammet där en dag i veckan tillbringas utomhus. Här handlar det om exkursioner i olika landskapstyper och under flera dagar till Öland, men också längre norrut i Sverige. Till detta kommer också tematiska moment som t.ex. jordartskartering, arkeologisk utgrävning, floristik och faunistik. Något som också skiljer detta program från andra geografiutbildningar är fem veckors praktik under den femte terminen.

I geografiutbildningen förekommer exkursioner på alla nivåer. På A-nivån handlar det om närområdet, på B-nivån görs stadsexkursioner och på C-nivån gör de studerande ett större fältarbete. Här kan de välja mellan att samläsa en kurs med biolog- och geovetarprogrammet och då göra en exkursion till Arizona eller delta i en sommarkurs i Alperna.

Examinationsformerna sker genom olika former av skriftliga tentamina, pm-presentationer på seminarier samt inlämningsuppgifter. Dessutom är flera övningsmoment och exkursioner obligatoriska. På landskapsvetarprogrammets första termin förekommer en alternativ examensform, nämligen en tvådelad tentamen på kursens teoridel med en del för betyget godkänd och en del för betyget väl godkänd. Den första tentamen sker efter två tredjedelar av kursen, och den andra före nästa kursstart. Enligt självvärderingen infördes denna examensform för att studieovana studerande skulle börja läsa litteraturen tidigare under kursen och dessutom ges två tentamenstillfällen.

Uppsatsarbetet på C-nivån i geografi börjar redan under terminens första veckor och löper under hela terminen med flera träffar med handledaren. Under slutet av terminen genomförs en längre exkursion, och de studerande kan välja att ta upp sina uppsatser till opposition före eller efter exkursionen.

Handledare och examinator är skilda personer. Examinator ska vara en disputerad lärare utanför den ordinarie personalen i ämnesgruppen. De har ofta kommit från Lunds universitet eller från närliggande ämnen på institutionen.

På landskapsvetarprogrammet sker examensarbetet på liknande sätt, men här uppmuntras de studerande till att skriva i par för att minska antalet uppsatser och handledartid.

Bedömargruppens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Landskapsvetarprogrammet med klart interdisciplinär målsättning och präglad av ett uttalat "landsbygdsperspektiv" är ett bra exempel på hur mindre högskolor/institutioner kan skapa en egen profil.

Då kursinnehållet ses i relation till den examen som utbildningen leder till, nämligen en examen i geografi, uppvisar det dock enligt vår bedömning en rad allvarliga brister. Centrala teman inom den moderna (kultur-) geografin, som ekonomisk geografi, urban geografi och utvecklingsgeografi har mycket begränsat utrymme. Vi accepterar en stark profilering av kurser, men vi menar att dessa ämnesdelar i någon omfattning måste finnas i en utbildning som leder till examen i geografi. En metodträning ges i anslutning till undervisningen i GIS, men en mer systematisk genomgång av kvantitativa och kvalitativa metoder än angelägen. Naturgeografi, som utgör en viktig bas inom landskapsvetarprogrammet, syns ha en förhållandevis svag ställning, både i undervisningsvolym och i anspråksnivå.

Liknande svagheter finns inom det studieförlopp som börjar inom MMS och avslutas med C-kursen i geografi. Gemensamt för samtliga tre vägar till examen i geografi är att de teoretiska inslagen behöver förstärkas och framför allt att kurslitteraturen måste utökas kraftigt och kompletteras med mer avancerade texter.

De studerades möjligheter att delta i nationella exkursioner, utlandsexkursioner och att genomföra "Minor Field Studies" är utmärkta. Det internationella inslaget kan dock vara större när det gäller kurslitteratur och undervisningens forskningsanknytning. Vi är medvetna om att den senare bristen delvis kompenseras av en förmedling av aktuell forskning genom inbjudna lärare från andra institutioner, gästföreläsare och seminarieaktiviteter. Det mycket smala biblioteksbeståndet är ett ytterligare hinder för att regelbundet följa den snabba ämnesutvecklingen.

Det finns inte någon tillsvidareanställd disputerad lärare i kulturgeografi och det äventyrar utbildningens forskningsanknytning. Däremot finns flera disputerade lärare i andra ämnen på deltid. Vi observerade också att lärarna

med hög kompetens och forskningsinriktning av flera skäl inte deltar i undervisningen i någon större omfattning. Detta är ett generellt problem men blir mer uttalat för ämnen med få lärare.

Progressionen i det självständiga arbetet är tydlig, och handledarkompetensen under uppsatsskrivandet är tillfredsställande.

Studiemiljön är präglad av små studentgrupper, vilket ger tydliga fördelar i kontakten mellan de studerande och lärarna. Detta kan vara ett skäl till de studerandes höga motivation som vi mötte vid platsbesöket. Situationen är också en tungt vägande fördel för studerande från studieovana miljöer, och till detta kommer dessutom studiernas koppling till närmiljön.

I självvärderingen understryks vissa svårigheter när det gäller de studerandes förkunskaper i matematik, vilket tycks ge vissa problem för en avancerad och samtidigt metodkritisk undervisning i GIS.

Några speciella lärarlag för att nå bättre samarbete inom undervisningen, att diskutera nya undervisningsgrepp, att förnya innehåll samt att utveckla kurserna finns inte enligt självvärderingen och framkom inte heller vid vårt platsbesök.

Möjligheterna till kompetensutveckling och egen forskning menar vi är tillfredsställande även om vi fick höra att undervisningsbördan för de allra flesta är tung och högt prioriterad.

Rekommendationer

Bedömargruppen rekommenderar att:

- fler disputerade lärare i ämnet anställs
- inrätta ett forum för erfarenhets- och idéutbyte; - pedagogiskt och ämnesmässigt

För geografiämnet på landskapsvetarprogrammet gäller att

- bredda och fördjupa geografiutbildningen tematiskt
- bredda och fördjupa metod- och teoriutbildningen
- öka litteraturens omfång och höja den vetenskapliga nivån

Det är bedömargruppens uppfattning att utbildningen i geografi på landskapsvetarprogrammet i Kristianstad inte uppfyller de akademiska kraven för kandidatexamen i geografi. Vidare finns endast en disputerad, tillsvidareförordnad lärare med geografisk ämnesbakgrund. Vi menar att Högskoleverket på dessa grunder bör varna för indragen examensrätt.

Mittuniversitetet: kulturgeografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 3 m
varav professorer: 1 m*
varav docentkompetenta lektorer: 1**
varav övriga disputerade lektorer: 0
varav övriga odisputerade lektorer: 1 m
Helårsstudierande på A-nivå 2004: 22,63
Helårsstudierande på B-nivå 2004: 6,98
Helårsstudierande på C-nivå 2004: 2,0
Helårsstudierande på D-nivå 2004: 0,44
HPR/HST på A-nivå 2004: 0,97
HPR/HST på B-nivå 2004: 0,89
HPR/HST på C-nivå 2004: 0,94
HPR/HST på D-nivå 2004: 1,43
Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 3
Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 1

* Pensionerad sedan 050201

** Uppsagd mars 2005

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Mittuniversitetet blev universitet den 1 januari 2005 efter att ha varit högskola sedan 1993. Ämnet kulturgeografi finns inom institutionen för samhällsvetenskap, som tillhör fakulteten för humanvetenskap. Förutom kulturgeografi ingår i institutionen ämnena företagsekonomi, nationalekonomi, psykologi, rättsvetenskap, sociologi, statsvetenskap och turismvetenskap. Institutionen omfattar både Campus Östersund och Campus Sundsvall.

Kulturgeografi kan dels läsas som fristående kurs upp till 80 poäng och dels är det valbart huvudämne i två program: turismvetenskapliga programmet och internationella samhällsvetarprogrammet. Det första programmet har en bred nationell rekrytering. Antalet registrerade studerande på turismvetenskapliga programmet har minskat kraftigt under de senaste två åren. Enligt självvärderingen beror detta på en kraftig tillväxt av turismutbildningar på andra lärosäten i Sverige och en nedgång i ungdomskullarnas storlek. Under 2004 ställdes D-kursen i kulturgeografi in på grund av för få sökande. De flesta studerande väljer att läsa kulturgeografi inom något av programmen.

Under vårterminen 2005 medverkade kulturgeografi med en särskilt utformad delkurs i ekonomisk geografi (5 poäng) på internationella samhällsvetarprogrammet, under temat Globalisering och regionalisering.

Flera av kurserna går att läsa på distans. Studerande och lärare i Sundsvall och Östersund kommunicerar med varandra genom bildkonferenser. På det turismvetenskapliga programmet kan de studerande tillbringa en eller två terminer utomlands. Under de senaste åren har fem studerande med kulturgeografi som huvudämne på programmet gjort det.

Av självvärderingen framgår att den ekonomiska situationen har försämrats. En minskad rekrytering av studerande har lett till att institutionen avskedat en docent. I och med att professorn gick i pension i februari 2005 har man inte längre tillsvidareanställda disputerade lärare. Undervisningen bedrivs av

en odisputerad tillsvidareanställd lektor, tre doktorander och disputerade timlärare. Under hösten 2005 har man utlyst en professur i kulturgeografi med inriktning mot turism.

Kompetensutvecklingen är eftersatt då medel för lektorsforskning försvann helt genom en nedprioritering 2003/2004.

Genomströmningen inom ämnet ligger på 85–90 procent på alla nivåer utom D-nivån, där den är betydligt lägre. Studieavbrotten är fåtaliga och förekommer främst på D-nivån.

Kursvärderingar sker regelmässigt genom en Internetbaserad procedur där en lärare har ansvar för utskick och sammanställning av kursvärderingar på samtliga kurser. Resultaten av kursvärderingarna är sedan tillgängliga för lärare och studerande, förutsatt att mer än 30 procent av de studerande lämnat kursvärderingar, i annat fall så publiceras inte resultaten. Dessa tas upp och diskuteras i ämnesgrupper och i programråd, varefter eventuella förändringar genomförs till kommande kurser.

Till institutionen finns fr.o.m. 2005 knutet ett forskningsinstitut ETOUR (Europeiska Turismforskningsinstitutet). Genom institutet ska man bättre kunna integrera turismvetenskap, kulturgeografi och ETOUR:s forskningsverksamhet. Den utlysta professuren i kulturgeografi med inriktning mot turism är placerad på institutet och man hoppas på att detta ska dra till sig forskningsmedel och förbättra ämnets resurser.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Mittuniversitetet har en bred utbildning i ämnet. Undervisningen på A-nivån i kulturgeografi består enbart av föreläsningar. Från B-nivån och uppåt blandas däremot föreläsningarna med seminarier och gruppövningar. För att underlätta arbetsbördan och stärka utbildningen delas de flesta kurserna i ämnet mellan två lärare. Vid platsbesöket framkom det att de studerande önskar att föreläsningarna blandas med andra undervisningsformer och att A-kursen innehåller fler praktiska uppgifter.

Examinationsformen är normalt individuella salstentamina. Inlämningsuppgifter och muntliga föredragningar från de studerande är andra former. Hemtentamen förekommer sparsamt på de olika nivåerna och kompletteras då oftast av ett längre projektarbete som behandlas på seminarier. På C-nivån förekommer även muntliga tentamen.

Uppsatser författas på B- till D-nivå. De studerande uppmuntras till att skriva i par. Gemensamma avstämningar av uppsatsarbetet kombineras med individuell handledning under skrivperioden. För C-uppsatser innebär detta 6–8 lektionstimmar gemensamma förberedande seminarier och därutöver 15 klocktimmar handledning och 5 klocktimmar för examinatorns granskning per uppsats. För B-uppsatser är motsvarande tilldelning 8 klocktimmar handledning och 3 klocktimmar för examinator, och för D-uppsatser är det 19 klocktimmar handledning och 5 klocktimmar för examinator. Slutseminarier omfattar en timme per uppsats med två opponenter. Uppsatshandledningen

fördelas mellan samtliga lärare. Enligt självvärderingen har detta arbetssätt ökat genomströmningen.

Exkursioner och fältkurser förekommer på turismprogrammet. En tvådagars studieresa/exkursion genomförs under den första terminen och en tvåveckors fältkurs utomlands under den fjärde terminen. En längre fältkursrapport produceras, baserad på fältkursens grupparbete. De studerande som läser kulturgeografi som fristående kurs och på det internationella samhällsvetarprogrammet har inga exkursioner eller fältkurser.

Institutionen har ingen forskarutbildning i kulturgeografi men däremot finns det tre forskarstuderande i kulturgeografi vid institutionen. En är antagen vid Stockholms universitet och en vid Umeå universitet, båda vid kulturgeografiska institutioner. Den tredje forskarstuderande är antagen vid Blekinge tekniska högskola inom ämnesområdet fysisk planering med inriktning på kulturgeografi. Alla forskarstuderande finansieras av fakulteten för humanvetenskap vid Mittuniversitetet och har sina arbetsplatser vid Campus Östersund. De har 20 procent institutionstjänstgöring i form av undervisning och bär upp en tredjedel av undervisningen under 2005.

Bedömgargruppens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Grundutbildningen i kulturgeografi vid institutionen för samhällsvetenskap har engagerade lärare och genomströmningen på kurserna är hög. De studerande visade stort engagemang vid vårt platsbesök och vi mötte en öppen och positiv miljö på institutionen.

Kulturgeografi är ett litet ämne, men trots att formell kompetens i stor utsträckning saknas erbjuds en relativt bred utbildning, som ger de studerande kunskaper om befolknings-, bebyggelse-, urban-, transportgeografi samt ekonomisk och politisk geografi. Bland metodologiska moment kan nämnas en obligatorisk kurs i geografiska informationssystem (GIS). Det finns en bra balans mellan engelsk och svensk litteratur och den håller en acceptabel nivå. Samtidigt omfattar utbildningen relativt lite ämnes- och idéhistoria, vetenskapsteori samt perspektiv på genus och miljö. Forskningsanknytning finns i litteratur och i undervisning, men här finns det utrymme för en fördjupning. Generellt finns det få fördjupande inslag i utbildningen. Samläsningen mellan de olika studerandegrupperna leder också till att progressionen blir lidande, och för de studerande som inte läser turismvetenskapliga programmet kommer metodmomenten sent i utbildningen.

Uppsatsmomenten kommer igång tidigt på terminen. Detta betraktar vi som positivt och öppnar för genomarbetade uppsatser. Vi understryker dock vikten av att de studerande får skrivträning genom hela utbildningen. Utöver uppsatsarbeten uppfattar vi att utbildningen omfattar relativt få skrivövningar.

Mittuniversitetet har inte någon egen kapacitet att undervisa i GIS. För B-kursen som omfattar 5-poäng GIS svarar gästföreläsare. Ett fördjupat samar-

bete med ETOUR öppnar möjligheter att bygga upp mer kulturgeografiskt präglad GIS-utbildning och också till en djupare forskningsanknytning inom turismområdet.

Det är viktigt att de studerande ges teoretisk skolning, men också att kulturgeografins laborativa sida uppmärksammas. Vi finner få praktiska övningar, fältkurser och exkursioner.

Mittuniversitetet har en rikstäckande rekrytering av studerande. Antal studerande i kulturgeografi är dock mycket litet, men har under de senaste åren ökat något. Ämnet är kraftigt beroende av turismvetenskapliga programmet och internationella samhällsvetarprogrammet. Mycket få studerande väljer ämnet som fristående kurs. Under platsbesöket påpekade fakultetsledningen att studerande från turismprogrammet väljer att läsa företagsekonomi istället för kulturgeografi. Vi menar att här behövs en klar strategi för att göra ämnet mer attraktivt.

Då flera distanskurser erbjuds måste lärarna få möjligheter att utveckla en god distanspedagogik. Forskningsbyrån för flexibelt lärande arbetar med distanspedagogik, så kunskapen finns. Det är glädjande att de tre kvinnliga forskarstuderande som deltar i utbildningen visar ett stort pedagogiskt intresse.

Rekommendationer

Bedömggruppen rekommenderar att:

- fler disputerade lärare anställs
- ämnesintroduktionen förbättras och att de vetenskapsteoretiska inslagen förstärks
- metodundervisningen startar tidigare
- öka inslaget av skrivande
- öka antalet exkursioner och fältkurser

Södertörns högskola: geografi

Tillsvidareanställda lärare* VT 2005: 3 kv, 8 m
varav professorer: 2 m
varav docentkompetenta lektorer: 1 m
varav övriga disputerade lärare: 3 kv, 3 m
varav adjunkter: 2 m
Forskarassistenter: 0
Forskarstuderande : 0
Helårsstuderande på A-nivå 2004: 14**
Helårsstuderande på B-nivå 2004: 14,5
Helårsstuderande på C-nivå 2004: 17
Helårsstuderande på D-nivå 2004: 4,5
HPR/HST på A-nivå 2004: 0,79**
HPR/HST på B-nivå 2004: 0,95
HPR/HST på C-nivå 2004: 0,81
HPR/HST på D-nivå 2004: 0,56
Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 7
Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 3

* Varav två tjänstlediga och en huvudsakligen verksam som chef för Östersjöcentrum.

** Gäller geografi, grundkurs, som startade ht 2004. Övriga uppgifter avser kulturgeografi.

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Grundutbildningen i kulturgeografi vid Södertörns högskola startade 1997. I samband med högskolans omorganisering 2004 bildade ämnena kulturgeografi och naturgeografi tillsammans med geografiska informationssystem (GIS) ämnet geografi. Geografi är en del av institutionen för livsvetenskaper där också ämnena kemi, biologi, molekylärbiologi och miljövetenskap ingår. Geografi tillhör de mindre ämnena vid högskolan.

Högsta beslutande organ för utbildningsfrågor i geografi är utbildnings- och forskningsnämnden för naturvetenskap. Nämnden är till sammansättning och uppdrag jämförbar med universitetens fakultetsnämnder. Under denna finns lärarförslagsnämnd, beredande utskott/kommittéer och programstyrelser. Litteraturlistor och kursplaner utarbetas av geografikollegiet och beslutas därefter i utbildnings- och forskningsnämnden för naturvetenskap.

Lärarstaben består sammanräknat av knappt åtta heltidstjänster, då två är tjänstlediga. Av de aktiva lärarna utgör fyra lektorer och två adjunkter (varav en vikarierande) på heltid, två professorer, en lektor och en adjunkt med deltidstjänstgöring inom ämnet. Bland dessa finns fem kulturgeografer och en GIS-lärare. Enligt självvärderingen är lärargruppen för liten för att skapa en tillräckligt stor massa för en kreativ forskningsmiljö och för att täcka alla undervisningsområden. Lärarna har breddat sin kompetens och undervisar också på områden som de ursprungligen inte varit specialister på. De nya fördjupningskurserna inom geografi kommer också att bygga på lärarkrafter från den övriga institutionen och från andra delar av högskolan samt inbjuda gästföreläsare. Geografilärarna är också engagerade i undervisningen på lärarprogrammet, Europaprogrammet, turismprogrammet, miljö- och utvecklingsprogrammet och ett flertal andra program och kurser. Geografimomenten samläses i flera program.

Institutionens målsättning är att professorer och lektorer ska forska 50 procent av tiden inom tjänsten, huvudsakligen med extern finansiering, vilket det finns goda förutsättningar för genom de fonder som är knutna till Södertörns högskola. Det förfaller ändå som om forskningsaktiviteterna är ojämnt fördelade och att flera lektorer haft svårt att få tid för forskning och kompetensutveckling.

Av tolv lärare (inkluderande en vikarierande lektor) är fyra kvinnor, medan de kvinnliga studerande utgör en majoritet.

Södertörns högskola har en stor andel studerande med invandrarbakgrund och från studieovana miljöer, och detta tycks också gälla geografiutbildningen. Högskolan lägger stor vikt vid inskolningen av de studerande och erbjuder stöd till de med läs- och skrivsvårigheter. Man har haft särskilt hög lärartätthet under första terminen för att hjälpa de studerande in i studierna. Detta har enligt självvärderingen resulterat i högre prestationer och minskat antal avhopp. Studieuppehåll och avbrott på programmen följs upp och, flexibelt stöd erbjuds.

Geografi har också tre doktorander som är knutna till Stockholms universitet men har sin arbetsplats på institutionen för livsvetenskaper. Finansiering och handledning sköts från högskolan medan kurser och examination sker vid universitetet.

Högskolans kvalitetsarbete är under utveckling. Sedan höstterminen 2000 har ett kvalitetsråd ansvarat för kvalitetsarbetet och bl.a. initierat en översyn av kursvärderingarna och en kartläggning av handledningen vid uppsatsskrivning på C- och D-nivå. Kvalitetsrådets verksamhet har emellertid fungerat otillfredsställande och den ska omorganiseras. På kurs- och programnivå genomförs kursvärderingar regelbundet såväl muntligt som skriftligt. Dessa sprids till lärare och studenter, och uppföljning av dem görs.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Geografikurserna startade hösten 2004 i samband med omorganisationen, och geografiprogrammet startade hösten 2005. Programmets tillkomst är ett svar på vikande studentrekrytering till kurserna i kulturgeografi och ett försök att genom profilering skapa en mer attraktiv och konkurrenskraftig utbildning. Utbildningen i kulturgeografi som fristående kurs upphör successivt då de kvarvarande studenterna på olika nivåer avslutar sina studier.

Geografiprogrammet leder till en kandidatexamen i geografi med inriktning mot ekonomisk geografi, politisk geografi, historisk geografi eller medicinsk geografi (i samarbete med Karolinska institutet). För de olika inriktningarna består minst 40 poäng av kandidatexamen av kurser i kompletterande ämnen: nationalekonomi, statsvetenskap, arkeologi, samtids historia och folkhälsovetenskap. Samtliga kurser i geografi kan också läsas som fristående kurser på A–D-nivå. De inledande två terminerna (geografi 1–40 poäng) samt termin 5 (geografi 41–60 poäng) är gemensamma för programmet och de fristående kurserna. Den avslutande termin 6 består för programmets del av kurser och

uppsatser på någon av de fyra inriktningarna. De fristående geografikurserna avslutas med fördjupningskurser och uppsats (geografi 61–80 poäng) med valbar inriktning på kulturgeografi eller naturgeografi.

Förutom geografikurser ges också två 10-poängskurser i GIS. Enligt självvärderingen ska alla moment på grundutbildningen i geografi innehålla minst 20 procent kulturgeografi, minst 20 procent naturgeografi samt 20 procent av GIS/kartografi. Den mesta undervisningen, utom i GIS, ges av disputerade lärare, och professorerna undervisar på alla nivåer.

Undervisning i teori och metod ges på alla kursnivåer. GIS och projektarbete introduceras redan i ämnesintroduktionen och GIS-undervisning ges på alla nivåer med en successiv progression från grundläggande till mera analyserande GIS-moment. Studenterna uppmuntras att använda GIS i sina uppsatsarbeten.

Varierade undervisningsformer och examinationsformer eftersträvas. Under grundkurserna i geografi är föreläsningar och seminarier ganska jämnt fördelade, medan föreläsningarna överväger något på fortsättningskursen, och på C- och D-nivå är seminarier den dominerande undervisningsformen. Exkursioner förekommer på alla nivåer, och man har en fältkurs på regionalgeografikursen på C-nivå.

För C- och D-uppsatserna utformar den studerande och handledaren gemensamt ett förslag till uppsatsplan och studenten genomför litteraturstudier och fältarbeten som diskuteras med handledaren. Tidsåtgången för handledning är beräknad till 12 klocktimmar för C-uppsats och 16 klocktimmar för D-uppsats. Uppsatsarbetet på C-nivå rekommenderas att utföras individuellt, och på D-nivå utförs det alltid individuellt. Uppsatserna redovisas vid en opposition och examineras av utsedd examinator (ej handledare).

Bedömarens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Utvärderingen fokuserar på det nya geografiprogrammet. Eftersom detta program är nytt och fördjupningskursen, som först ska ges vårterminen 2007, fortfarande befinner sig på planeringsstadiet finns vissa begränsningar för utvärderingen. Geografiprogrammet är att döma av de två första antagningsomgångarna en rekryteringsmässig succé och genom dess olika fördjupningar ett intressant tillskott till landets geografiutbildningar. Särskilt medicinsk och politisk geografi framstår som väl valda profileringar eftersom dessa inte finns vid andra lärosäten och man kan utnyttja kompetenser inom andra delar av högskolan. Däremot är fördjupningsalternativet ”historisk geografi” mer tveksamt eftersom det finns starka miljöer på detta område vid närliggande universitet. Fördjupningsalternativet ”ekonomisk geografi” är en missledande benämning eftersom denna fördjupning främst fokuserar på miljö, naturresurser och hållbar utveckling. En annan benämning bör väljas för att minska risken för missförstånd och onödig konkurrens med utbildningar med mer konventionell ekonomisk-geografisk inriktning.

Geografikurserna bygger tydligt vidare på tidigare kulturgeografiska kurser. Det finns uttalade ambitioner att integrera ämnesdelarna, men det är endast B-kursen som har ett betydande inslag av naturgeografi. Det naturgeografiska inslaget är diffust på C- och D-nivån, men kan förväntas spela en viss roll i vissa fördjupningar. Integrationen av GIS i geografiprogrammet är positiv. Litteraturen är aktuell och generellt sett på en acceptabel nivå. De inledande delkurserna ger dock ett väl populärt och traditionellt intryck och progressionen när det gäller engelskspråkig litteratur är inte helt idealisk, eftersom de första delkurserna nästan inte har någon litteratur på engelska. Det finns ett tydligt inslag av genusgeografi, medan moderna riktningar inom t.ex. landskapsforskning inte får något tydligt genomslag.

Fördjupningen inger mindre förtroende. De olika inriktningarna framstår med visst undantag för politisk geografi, som diffusa, motsägelsefulla och bristfälligt integrerade. Det är tämligen oklart hur just dessa inriktningar blivit valda och hur de samspelar med det integrerade ämnets motiv och målsättningar och understöds av de aktiva lärarnas kompetens och forskning.

Politisk geografi är synligt på olika nivåer och man kan ana ett studieförlopp med viss progression, men övriga fördjupningar saknar tydlig introduktion och verkar inte ha föranlett någon anpassning av grundkurserna. Vi hade till exempel förväntat oss tydligare inslag av social geografi och u-landsgeografi för att lägga en grund för medicinsk geografi. Det vore önskvärt att valet av fördjupning görs först mot slutet av det första gemensamma studieåret och inte före studiernas inledning.

Undervisningsformerna och inslaget av metodkurser är tillfredställande, och uppsatsarbetet framstår som välorganiserat. Placeringen av geografiprogrammet vid en naturvetenskaplig institution bör medföra goda ekonomiska förutsättningar för att upprätthålla både exkursioner och den relativt stora undervisningstätheten.

Lärargruppen ger ett pedagogiskt medvetet och samspelt intryck och verkar kunna identifiera sig med det integrerade ämnet. Kulturgeografilärarna är relativt hårt belastade med splittrade undervisningsinsatser, vilket gjort att man haft svårt att få tiden att räcka till för egen forskning och kompetensutveckling. Personal, kompetens och möjligheterna till forskningsanknytning framstår som otillräckliga för flera av fördjupningsinriktningarna. Endast fem kulturgeografer, eller 3,7 tjänster (varav ett vikariat), ska ansvara för att en tillräckligt god geografisk grund läggs för fyra fördjupningar. Erbjuder man fördjupningskurser bör det finnas minst en tillsvidareanställd lärare med relevant ämneskompetens.

Rekommendationer

Bedömargruppen rekommenderar att:

- öka utrymmet för naturvetenskapliga inslag
- göra en översyn av fördjupningsalternativen och deras benämningar
- utveckla geografisk kompetens i anslutning till fördjupningsalternativen
- skapa en tydlig introduktion och progression till de olika fördjupningarna

Bedömargruppen har inte haft möjlighet att bedöma utbildningen till kandidatexamen, eftersom kurserna radikalt förändrades under det år då vi gjorde vårt platsbesök.

Växjö universitet: samhällsgeografi och geografi

Tillsvidareanställda lärare VT 2005: 4 m varav professorer: 1 m varav docentkompetenta lektorer: 1 m varav övriga disputerade lärare: 1 m varav adjunkter: 1 m	
Samhällsgeografi* Helårsstuderande på A-nivå 2004: 8,5 Helårsstuderande på B-nivå 2004: 0 Helårsstuderande på C-nivå 2004: 0,1 Helårsstuderande på D-nivå 2004: 0,1 HPR/HST på A-nivå 2004: 0,51 HPR/HST på B-nivå 2004: 0 HPR/HST på C-nivå 2004: 3 HPR/HST på D-nivå 2004: 3 Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 0 Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 0 * Det låga antalet helårsstudenter (HST) beror på omläggning av grundkurserna i geografi och samhällsgeografi år 2003 från vår- till hösttermin, respektive höst- till vårtermin. År 2004 gavs inga kurser på 41–80 poäng då dessa kurser förskjutits till 2005.	Geografi Helårsstuderande på A-nivå 2004: 19,5 Helårsstuderande på B-nivå 2004: 2,8 Helårsstuderande på C-nivå 2004: 1,5 Helårsstuderande på D-nivå 2004: 0,1 Helårsstuderande på AB-nivå 2004: 5 HPR/HST på A-nivå 2004: 0,90 HPR/HST på B-nivå 2004: 0,86 HPR/HST på C-nivå 2004: 0,53 HPR/HST på D-nivå 2004: 5 HPR/HST på AB-nivå 2004: 0,86 Antal examinerade kandidatuppsatser 2004: 0 Antal examinerade magisteruppsatser 2004: 1

Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Ämnena samhällsgeografi och geografi finns vid samhällsvetenskapliga institutionen som även omfattar ämnena sociologi, statsvetenskap, psykologi, social psykologi, medie- och kommunikationsvetenskap, samt fred och utveckling. Geografi och samhällsgeografi tillhör de mindre ämnena på institutionen. Samhällsgeografi hette fram till hösten 2003 kulturgeografi.

Under de senaste två åren har stora förändringar genomförts vad gäller samhällsgeografi och geografi. Skälet har varit svårigheter att rekrytera studenter till nivåerna ovanför A-nivån. För att göra det har man framför allt satsat på att 2004 starta samhällsplanerarprogrammet med internationell inriktning, med samhällsgeografi som huvudämne. Samhällsgeografi kan också läsas som fristående kurs upp till 80 poäng. De flesta studenter läser ämnet inom programmet.

Dessutom deltar man i geografiutbildningen i det nya lärarprogrammet. Den omfattar till hälften naturgeografi och hälften samhällsgeografi. Geografi kan också läsas som fristående kurs upp till 80 poäng. En fristående kurs om 20 poäng ges även i naturgeografi.

Förändringarna innebär att geografi och samhällsgeografi blivit mer inriktade mot respektive utbildning och att kurserna är professionsinriktade. I självvärderingen skriver man att samhällsgeografi dragits med ekonomiska problem under de senaste åren men att man under 2005 kommer i ekonomisk balans, genom att studenter som fortsätter på högre nivåer på samhällsplanerarprogrammet medför ökad medelstillelning.

Lärarkåren är liten med fyra tillsvidareanställda lärare, varav en i naturgeografi och tre i samhällsgeografi. Enligt självvärderingen har tillväxten av lärarkåren förhindrats genom den låga studenttillströmningen. Man hoppas att detta nu ska förändras i och med tillväxten inom lärarutbildningen och samhällsplanerarprogrammet.

Arbetet med att utveckla ämnet inom lärarutbildningen och samhällsplanerarprogrammet har gjort att lärarna inte kunnat forska. Kompetensutveckling har förekommit då adjunkten i geografi tagit en licentiatexamen i kulturgeografi 2003.

Vid platsbesöket menade lärarna att de prioriterat kursutveckling och undervisning av olika kurser för att få ekonomin att gå ihop. Man räknar med att ekonomin nu förbättrats och att det kommer att finnas utrymme för forskning och kompetensutveckling.

Lärarkåren består enbart av män och i självvärderingen skriver man att vid utlysning av tjänster så är det brist på kvinnliga sökande.

Kursvärderingar görs i slutet av varje termin, men enligt självvärderingen är studenternas deltagande lågt.

Det finns planer på lärarsamverkan med Högskolan i Kalmar för att stärka och bredda kompetensen inom geografi och samhällsgeografi. Planer finns också på att skapa ett internationellt kontaktnät med universitet som bedriver utbildning i samhällsplanering.

Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat

Geografiämnet har anpassats till lärarutbildningen och fått ett annat upplägg än tidigare. Blivande SO-lärare får läsa ett obligatoriskt block om respektive 20 poäng i historia, religion och geografi. Detta gör att 20–30 studenter läser A-kursen i geografi varje hösttermin, och förhoppningen är att åtskilliga sedan ska välja att fortsätta på B- och C-nivå i geografiämnet. I och med införandet av verksamhetsförlagd utbildning (VFU) inom ämneskurserna på lärarutbildningen har vissa delar inom geografiämnet fallit bort eller minskat i omfång. Man menar att det uppvägs av anknytningen mellan ämnet och praktiken i skolan. Studerande på fristående kurs samläser med lärarstuderande och gör projektarbete istället för VFU.

Samhällsgeografi var tidigare ett ämne som framför allt blivande lärare studerade som fristående kurs. För att bredda rekryteringen till ämnet har man nu inriktat samhällsgeografin mot andra professioner, framför allt samhällsplanering.

Undervisningsformerna är en blandning av föreläsningar, seminarier, grupparbeten, fältarbeten och exkursioner. Föreläsningarna dominerar dock på många kurser, framför allt på A-nivån. På samhällsplanerarprogrammet förekommer olika övningskurser där studenterna arbetar i grupp med praktiska frågeställningar.

Exkursioner har en stark tradition i Växjö, med landskaps- och stadsgeografiska exkursioner i Växjö med omnejd men också till andra delar av Sverige och

utomlands. En del av kostnaderna för exkursionerna bekostas av studenterna. Lärarna lägger ner mycket tid på att finna billiga resor.

Den vanligaste examineringsformen är salstentamina, framför allt på A-nivån. Hemtentamina förekommer också. Olika examineringsformer kan blandas på en och samma kurs, som laborationer, seminarier och skriftliga tentamina.

Enligt självvärderingen bygger många uppsatser på litteraturstudier. Man strävar dock mot att få studenterna till att arbeta med samhällsvetenskapliga eller naturvetenskapliga primärdata. Utrymme ges inte för undervisning i vetenskaplig metod inför uppsatsarbetet och i självvärderingen skriver man att studenterna saknar metodkunskaper inom ämnet. Detta är något man hoppas kunna lösa med samhällsplanerarprogrammet där metod- och skrivträning sker kontinuerligt under programmets gång.

Bedömgrensens samlade intryck, bedömningar och rekommendationer

Omläggningen till samhällsplanerarprogrammet skedde strax innan utvärderingen började vilket innebar att bedömgrensens endast haft tillgång till aktuell kursplan och litteraturlista för A-kursen. För B–D-kurserna i samhällsgeografi gavs endast en översikt över innehållet. Vi har därför inte utvärderat ämnet samhällsgeografi på högre nivåer.

Det är glädjande att ämnet samhällsgeografi utvecklas upp t.o.m. 80-poängsnivå inom ramen för samhällsplanerarprogrammet. Vi konstaterar att detta kommer att ge en speciell profil åt ämnet. Av de kortfattade innehållsbeskrivningarna att döma kommer ämnet att vara inriktat mot svenska och europeiska förhållanden och problem.

Litteraturens omfattning och nivå på de två första terminerna är i vissa delar i minsta laget. Innehållet i artikelsamlingarna är okänt för oss.

De studerande får redan från första terminen på programmet grundläggande insikter i samhällsvetenskaplig metod och i uppsatsskrivande. På ämnets B-nivå (programmets tredje termin) ligger en uppsatskurs med planeringsinriktning om fem poäng. En kandidatuppsats finns på C-nivån (sjätte terminen) då kursinnehållet bl.a. är inriktat mot hållbar utveckling och miljökonsekvensbeskrivningar. Vi finner att de studerande inom samhällsplanerarprogrammet tidigt får en grund i samhällsvetenskapligt arbetssätt, vilket studerande på fristående kurs kan komma att sakna. Programstuderande får en GIS-introduktion termin 1 medan de som läser ämnet som fristående kurs inte får det.

Hur väl forskningsfront och aktualitet avspeglas i samhällsgeografikurserna kan vi inte uttala oss om. Dock förefaller anknytningen till aktuella planeringsproblem bli mycket god, om programtexterna kan förverkligas.

Kurserna i geografi A–D är väl avvägda mellan natur- och kulturgeografi och de två delarna förefaller vara väl integrerade på alla nivåer. Dock måste vi ställa oss frågande till de dokument vi fått för geografi 61–80 som inte har

en litteratur som överensstämmer med kursplanetexten. De två läromedelsförteckningarna till geografi C väcker också frågor. Det är svårt att se det gemensamma mellan kursinnehållsbeskrivningen från år 1998 och läromedelsförteckningen från 2002. Vi finner att kursplaner och läromedelsförteckningar för C- och D-nivån bör aktualiseras och bearbetas så att de ger en konsekvent framställning av kursernas inriktning, innehåll och litteratur. Kursdokumenten på A- och B-nivån är å andra sidan föredömligt utformade med lärande-inriktade, övergripande syften.

Kursinnehållet i geografi avspeglar forskningsinriktningen hos lärarna och hos den tidigare professorn. Positivt är att kartografi/kartering som är en specifikt geografisk presentations- och analysmetod har en tydlig plats på olika delkurser på A-nivån. Däremot förekommer inte samhällsvetenskapliga metoder explicit. Några av samhällsgeografins centrala ämnesdelar har ringa plats, framför allt ekonomisk geografi och befolkningsfrågor, eller saknas helt, främst socialgeografi.

Växlingen mellan undervisningsformer och mellan tentansformer är genomtänkt och det är, liksom inslaget av exkursioner och fältarbete/fältkurser, en styrka i verksamheten. De studerandes erfarenheter av examinationsformerna är goda, och de studerande vi träffade vid platsbesöket anser att de får handledning och feedback från lärarna i den utsträckning de önskar. De märker heller ingen skillnad mellan föreläsningar och seminarier på nivåerna över grundkursen, eftersom studerandegrupperna är så små. Detta medför också ett direkt studerandeinflytande.

Självvärderingen innehåller en ganska ingående och nedslående skildring av problemen med uppsatserna på C- och D-nivå, och det tyder på att problemen är ingående analyserade.

Genomströmning är svår att bedöma, eftersom den starkt påverkas av tillfälligheter på kurser med få deltagare.

Lärarkåren är liten. Professorn i ämnet är adjungerad och har inte disputerat i ämnet. Han har en tjänst om 20 procent med uppgifter som framför allt handlar om att stärka samhällsplanerarprogrammet och dess utveckling i kontakter med arbetsmarknaden/samhället. En disputerad lektor finns i respektive samhällsgeografi (docent) och naturgeografi och en adjunkt med undervisning huvudsakligen på geografikurserna. Lärarna kan i mycket liten utsträckning ersätta varandra vid sjukdom eller forskarledighet.

Sårbarheten är mycket hög med det nya samhällsplanerarprogrammet. Där finns delar av kurser som bygger på en lärarkompetens som idag inte finns i lärarkåren, framför allt socialgeografi (programmets termin 3) och GIS (redan på första terminen).

Vi finner det synnerligen angeläget att ämnesgruppens sammanlagda lärarkompetens breddas, då kompetens saknas för att genomföra inslag i det nya samhällsplanerarprogrammet och därmed samhällsgeografi 1–80 poäng. Ansträngningar måste också göras för att på reguljär bas knyta en kvinnlig lärare till en lärargrupp som hittills alltid innehållit uteslutande män.

Samtliga lärare undervisar för närvarande på hela sin tjänstetid. Den tid som inte använts för undervisning de senaste två åren har gått åt till insatser för att säkerställa ämnenas fortlevnad och för arbete med kursomläggningar.

Vi anser att lärarnas möjlighet till kompetensutveckling och forskning i tjänsten måste säkras under kommande år. För lärare inom ett litet ämne är det mycket angeläget att ha möjligheter (och tid) till forskningskontakter med kolleger på andra orter, och för både dem och deras institution är det viktigt att kunna konkurrera om externa forskningsmedel.

Infrastrukturen är tillfredsställande, med tanke på att ämnet är litet och Växjö universitet är nytt och förhållandevis litet. Däremot saknas för närvarande GIS-labb – trots att GIS ingår i det nystartade samhällsplaneringsprogrammet.

Den internationella samverkan är mycket begränsad. Eftersom de allra flesta studerande de senaste åren endast läst 1–20 poäng har de inte varit inriktade på studier utomlands i ämnet. Vi finner att det är angeläget att lärare på olika program och studerande på högre nivåer stimuleras att utöka sina internationella kontakter.

Rekommendationer

Bedömargruppen rekommenderar att:

- bredda lärarkåren så att ämneskompetensen svarar mot kursdokumenten för samhällsplanerarprogrammet
- utveckla samarbete med andra lärosäten
- utveckla GIS i enlighet med kursbeskrivningen för samhällsplanerarprogrammet
- öka litteraturomfånget i geografi
- öka inslagen av centrala teorier i geografi
- omarbete kursdokumenten på C- och D-kurserna i geografi

Bedömargruppen har inte haft möjlighet att bedöma utbildningen till kandidatexamen, eftersom kurserna radikalt förändrades under det år då vi gjorde vårt platsbesök.

9. Sammanfattande synpunkter och rekommendationer

Om utbildning

Vi vill inte försöka oss på att definiera vad som är en god utbildning men tänker presentera några aspekter som vi menar är väsentliga att uppmärksamma. Dessa strukturerar vår sammanfattande bedömning av utbildningarna och de rekommendationer vi formulerar.

Högre utbildning, såväl grund- som forskarutbildning, bör utveckla de studerandes förmåga att strukturera, analysera och förmedla kunskap. För att utveckla förmågan i dessa avseende krävs relevanta tematiska, metodologiska och teoretiska ämneskunskaper, vetenskapliga perspektiv och kontinuerlig träning i kritiskt tänkande och skriftligt och muntligt framförande. I andra termer kan det uttryckas som att utbildningen bör ge både bredd och djup i för ämnet relevant kunskapsstoff; kännedom om vetenskapliga perspektiv, vetenskaps-teori, ämnets idéhistoriska utveckling och om metoder.

God utbildning ställer också krav på utbildningens form, som undervisningens uppläggning (kombination av föreläsningar, seminarier, övningar) och kunskapskontroll (olika former av examination). Vi menar också att för att få ett gott resultat måste de studerande och lärarna ha kvaliteter, som goda förkunskaper och kompetens och miljön ha en viss sammansättning, som t.ex. en jämn könsfördelning bland studerande och lärare. Det måste finnas fungerande former för kommunikation mellan studerande och lärare. Allt måste vara inbäddat i en välfungerande ekonomisk-organisatorisk form som skapar möjligheter för utveckling och förnyelse. En balans mellan kontinuitet och förnyelse bör eftersträvas som sammantaget ger goda förutsättningar för kreativa miljöer.

Mot bakgrund av beskrivningarna och bedömningarna ger vi nedan sammanfattande synpunkter på grund- och forskarutbildningen i kulturgeografi och geografi. Vi understryker vikten av internationella kopplingar och aspekter genom att kommentera detta i ett separat avsnitt. Avslutningsvis följer ett antal rekommendationer.

Grundutbildning

Rekrytering av studerande

De flesta kulturgeografistuderande läser ämnet som ett komplement till andra ämnen och få går vidare mot en fördjupning. Detta medför att trots stora studentgrupper på A- och B-nivå (82 procent av alla helårsstudenter) har de flesta lärosäten svårt att få tillräcklig volym på C- och D-nivå. Ämnesinsti-

tutionerna vid de äldre universiteten har dock ett bredare och mer stabilt rekryteringsunderlag.

En koppling till attraktiva program är viktig i den svenska högskolan. Erfarenhetsmässigt ger program större stabilitet i studentrekryteringen, fler studerande och högre genomströmning. En tungt vägande faktor till ämnets rekryteringsproblem är att kopplingen till program vid många lärosäten är svag om inte obefintlig. Vi har uppmärksammat att tidigare populära program har mist sin attraktionskraft och inte längre rekryterar studerande och att det inom vissa områden, som t.ex. turism, råder en stor konkurrens. Det är viktigt att ämnet ingår i program och vi menar att fakulteter eller motsvarande organisationer bör ta ett stort och övergripande ansvar för detta. Att förnya, utveckla och skapa nya program är av stor strategisk betydelse.

Vi har observerat att geografiutbildningen har ett särskilt utsatt läge då geografifämnet har en uppdelad organisation och låg rekrytering. Vid några lärosäten vilar undervisningen på en lärare i vart och ett av de två ämnesdelarna.

Kopplingen till program och utvecklandet av profiler kan vara ett sätt att göra ett ämne och dess identitet mera känt. Det är en stor utmaning både för lärosätena och för ämnet nationellt att ge en begriplig och konkret bild av vad kulturgeografi står för, varför det är ett viktigt ämne och vilken kompetens som kännetecknar kulturgeografer.

Kurser – tematisk och perspektivmässig bredd och djup

En stor lärarkår gör att de äldre universitetsinstitutionerna har en omfattande bredd och kompetens sammantaget bland lärarna. Genom sin forskarutbildning och större forskningskapacitet har dessa lättare att knyta an till aktuell forskning. Lärarbredden medger att de studerande kan erbjudas specialiserade kurser med stark forskningsanknytning.

De mindre lärosätena har ofta fördel av små studentgrupper och därmed större möjlighet till närkontakt mellan studerande och lärare och till nära samarbete med andra ämnen. Detta erbjuder också möjligheter till förnyelse och utveckling av specialområden. Vi vill understryka att vår översikt över grundutbildningens tematiska och perspektivmässiga bredd inte ger en bild av en stark kategoriskillnad mellan universitet och högskolor.

På lägre nivåer finns vissa problem att finna litteratur anpassad till svensk kursstruktur. Vi har sett exempel på egetproducerat material och menar att det finns goda förutsättningar att genom ett samarbete förbättra situationen.

Få studerande på C- och D-nivå i kombination med små ämnesavdelningar skapar emellertid uppenbara problem just på dessa nivåer. Här är vi övertygade om att ett utökat samarbete mellan lärosäten i form av lärarutbyte och kurssamarbete (exempelvis uppsatshandledning, examination) skulle säkra en god kvalitet. En annan möjlighet kan vara samarbete med andra ämnen, exempelvis i anslutning till något tvärvetenskapligt temaområde.

Geografi för en tynande tillvaro och vi ser en fördjupad integration mellan natur- och kulturgeografi som nödvändig. Utbildningen bör utvecklas

mot att knyta an till moderna problem. Den globala utvecklingen sätter miljö, resurser och risker främst på den ekonomiska och politiska agendan, och dessa borde kunna utgöra intressanta områden att aktivt exploatera. Vi har haft svårt att bedöma graden av ämnesintegration, men tyvärr noterar vi att flera lärosäten inte utnyttjar geografifämnets möjligheter att fokusera övergripande teman.

Det är dock positivt att man på flera lärosäten, trots få studerande, ändå strävar efter att ge geografi som fristående kurs på högre nivåer. Samtidigt beklagar vi att ämnets möjligheter knappast kan utnyttjas när resurserna inte räcker till för mer omfattande seminarieverksamhet. Det är angeläget att insatser görs för att öka intresset för fortsatta studier i geografi och att vidmakthålla utbudet av C- och D-kurser i geografi på orter med lärarutbildning. Detta är väsentligt för rekryteringen av geografistuderande till forskarutbildning.

Liksom för kulturgeografi varierar kurslitteraturens sammantagna djup, aktualitet och vetenskaplighet också inom geografifämnet.

Undervisning – pedagogik och arbetsätt

Vid huvuddelen av lärosätena är undervisningsformerna relativt lika. A- och B-nivåerna domineras av föreläsningar och gruppövningar, och det blir större inslag av seminarier och handledning på C- och D-nivåerna. Det finns emellertid undantag som Örebro med en PBL-baserad undervisning. Undervisningstätheten skiljer sig dramatiskt mellan olika lärosäten. Vi har uppmärksammat att färre möten mellan studerande och lärare inverkar påtagligt negativt på kommunikation och återkoppling. Vi anser också att det är en stor nackdel för de studerande att möta få lärare under sin utbildning. Detta händer ofta vid högskolorna och de nya universiteten och kan inte kompenseras av den täta miljön med informella kontakter mellan lärare och studerande.

Skrivträning

Omfattning och kvalitet på utbildningen av skriftliga färdigheter var en huvudpunkt att noga informera oss om vid våra platsbesök. Glädjande nog har vi funnit att skriftliga övningar i form av rapportskrivning och uppsatsarbeten överallt får hög prioritet. Lärarna anser dock genomgående att de studerande skriver sämre svenska och behöver mer skrivträning än tidigare. Undervisningstiden har minskat och lärarna får allt svårare att hinna ge den nödvändiga feedbacken. Det är ett dilemma som vi ofta stött på vid lärarintervjuerna.

Exkursioner och fältarbete – GIS

Kulturgeografi präglas traditionellt och internationellt av en stark exkursions- och fältkurstradition. Detta är nära kopplat till ämnets kontextuella ansats och empiriskt inriktade forskningstradition: att utgå från, ställa frågor om och försöka förstå fenomen i omvärldens utveckling och använda konkreta iakttagelser i forskningen. Exkursioner handlar också om att utveckla bredare

och jämförande perspektiv genom att besöka olika främmande miljöer. Fältkurser ger nyttig forskningserfarenhet genom att öva projektarbete i fält. Ur ett internationellt perspektiv (t.ex. i jämförelse med Danmark och Tyskland) framstår svensk kulturgeografiundervisning i stort sett överallt som ytterst exkursions- och fältkursfattig. Det är bekymmersamt att många lärosäten till följd av bristande anslag inte lyckats utveckla eller vidmakthålla dessa för ämnets identitet och perspektiv så centrala aktiviteter. Vi menar att det såväl nationellt som lokalt bör tas ordentliga krafttag för att försöka få till stånd ett bättre stöd för dessa aktiviteter.

Det finns en liknande problematik i samband med utbildningen i geografiska informationssystem (GIS). Det är nödvändigt att denna del av utbildningen ges utökade resurser (t.ex. genom att klassificeras som laborativ) för att utveckla adekvata GIS-kurser. Kunskap om GIS är högt efterfrågad på arbetsmarknaden. Vi menar att också inom detta område finns det utrymme för ett fruktbart samarbete mellan ämnesinstitutioner, andra institutioner vid lärosätena eller med verksamhet i den lokala omgivningen.

För geografi är situationen delvis ljusare i dessa avseenden beroende på en högre ersättning per studerande. Exkursioner och fältkurser förekommer oftare. GIS-undervisning förekommer på en del lärosäten men det finns beklagligtvis också lärosäten där geografistuderande inte alls kommer i kontakt med GIS.

Examinationsformer och genomströmning

En utbildning bör innehålla varierade examinationsformer och en utveckling av examinationsformer bör ske kontinuerligt. Examinationen utgör ett viktigt pedagogiskt moment, där studerande ställs inför utmaningar som breddar erfarenheterna och stimulerar utveckling av olika färdigheter. Valet av form måste också avvägas mot resurserna. Det pedagogiska värdet av exempelvis individuella uppgifter urholkas om det inte finns utrymme att ge studerande ordentlig återkoppling.

Kraven vid examination påverkar genomströmningen av studerande. Vi vill betona vikten av att ställa krav på tematiska kunskaper, teoretiska insikter och metodologisk förståelse vid examination och att dessa successivt stärks med högre nivåer. Progressionen ska tydligt framgå i examinationsform och examinationsuppgifter.

Studentinflytande och kursvärdering

Studentinflytandet verkar generellt sett fungera bättre vid små lärosäten med få lärare och små studentgrupper. Även om det finns undantag är det däremot sällsynt med välfungerande, formella kursvärderingar, vilket gör att det finns skäl att ständigt pröva och utveckla dem.

Lärarna

Lärarna har på de flesta håll en arbetssituation som är splittrad mellan undervisning på många olika kurser och moment, administration, forskning och handledning på forskarutbildningen. De har ofta blivit extra hårt pressade till följd av besparingar, och det är ett generellt problem att få tillräcklig tid till egen forskning och kompetensutveckling. På institutions- eller avdelningsnivå är manöverutrymmet litet. Tid finns visserligen avsatt i formella anställningsavtal, men det är inte alltid detta kan följas. På vissa lärosäten har man dock lyckats att skapa sammanhängande tid för forskning och kompetensutveckling. Vi anser att just den sammanhängande tiden är vital.

Forskarstuderandenas undervisningsinsatser utgör värdefulla bidrag med specifika kompetenser från sina forskningsområden.

Vi har tidigare påpekat att vårt ämne på många lärosäten är litet och därmed ytterst sårbart. Studerandetillströmning, forskningsmedel och förändrade anslagsformer är exempel på faktorer som skapar osäkerhet. Lärarlag och genomarbetad kursdokumentation är några åtgärder som man genomfört på vissa håll för att minska beroendet av enskilda lärare och därigenom reducera sårbarheten.

På flera lärosäten har vi sett svårigheter att finna en ny generation lärare i geografi.

Pedagogisk utveckling

Det finns undantag, men på många håll verkar den pedagogiska utvecklingen något försummad. Detta handlar delvis om hård arbetsbelastning och bristande resurser, men också om vilka prioriteringar som görs. Örebro och Gotland är goda exempel på att pedagogiskt utvecklingsarbete inte bara handlar om ekonomiska eller organisatoriska förutsättningar. Det är glädjande att notera att en betydande andel av lärare och forskarstuderande genomgår universitetspedagogiska kurser.

Könsfördelningen

Könsfördelningen är anmärkningsvärt ojämn inom lärarkåren. Mansdominansen står här i stark kontrast till den växande andelen kvinnor bland studerande och forskarstuderande. Genom de många kvinnliga forskarstuderandena bör vi kunna förvänta oss en ökande andel kvinnor bland lärarna. Men denna utveckling går långsamt. Kvinnor utgör en stor andel av vikarier och timlärare och blir därför de första som får gå vid nedskärningar. Det är ofta brist på kvinnliga sökande till särskilt de mindre lärosätena. Vi menar att man på alla sätt måste prioritera att ge kvinnor chansen att meritera sig för läraranställningar.

Forskarutbildning

Antagning och forskarstuderandenas finansiering

De kraftigt begränsade och fluktuerande fakultetsmedlen har medfört att antagningen till forskarutbildningen på många håll blivit oregelbunden och starkt knuten till tillgång på externa medel. Beroendet av extern finansiering medför en styrning till vissa forskningsområden och skapar sårbarhet när forskningsråden ändrar sina strategier.

Institutionernas ekonomiska problem och otrygghet inför eventuella framtida besparingar har medfört att man i en del fall antar forskarstuderande bara till licentiatexamen. Vid några universitet har man valt att utnyttja utbildningsbidrag för att öka antalet forskarstuderande. Detta är en negativ utveckling, då den skapar oklarheter och gör doktorandens ekonomiska situation otrygg.

Kurser

Få institutioner har ett stort internt kursutbud och alla forskarstuderande deltar i kurser vid andra institutioner. Inom ämnet är både nordiska och nationella forskarkurser ett viktigt inslag. Det är av stor vikt att de nationella forskarkurserna, som är en stor tillgång för ämnet och uppskattas av de forskarstuderande, underhålls och utvecklas. Regelbundet återkommande kurser i vetenskapsteori, metod och ämnesidentitet, som framstår som ganska svaga områden i den svenska utbildningen, är särskilt önskvärt. Det är också viktigt att utveckla samarbetet med forskarutbildningsmiljöer vid det lokala lärosätet. Ett viktigt inslag i den lokala forskarutbildningsmiljön är ett aktivt högre seminarium. Detta bör få högre prioritet på flera institutioner.

Avhandling

Monografin är fortfarande den dominerande avhandlingsformen, men sammanläggningsavhandlingar har på många håll blivit allt vanligare. Ämnets doktorsavhandlingar är av gemensamt intresse för hela ämnet. Därför bör kraven för sammanläggningsavhandlingar ses som en nationell angelägenhet och samordnas. Vi finner också ett behov för tydligare kvalitetssäkring i samband med framläggandet av avhandlingar. Slutseminarium med extern opponenter bör ingå som en självklar komponent.

Individuella studieplaner

Individuella studieplaner fungerar mycket olika. Där de fungerar är de utmärkta verktyg för både forskarstuderande och handledare att få en översikt över studiegång, minska osäkerheten och att tidigt upptäcka eventuella problem. Också på detta område finns goda argument för ett ökat erfarenhetsutbyte, vilket kan bidra till spridning av goda idéer och en viss homogenisering av poängsättning av olika insatser.

Handledning

Handledning är ett centralt moment i samband med forskarutbildningen. Det är också i förhållandet mellan doktorand och handledare som de mest dramatiska problemen uppkommer, vilket många institutioner haft dyrköpta erfarenheter av. För att göra forskarstuderande mindre beroende av en handledare och underlätta handledarbyte har de flesta institutioner infört system med biträdande handledare. Det uppfattar vi vara rätt väg att gå. Samtidigt innebär extern finansiering via projekt på forskningsråd en starkare bindning till en handledare. Vi menar att det är viktigt att förstärka samarbetet mellan handledarna så att man kan ta ett mer kollektivt ansvar för de forskarstuderande och deras avhandlingar. Flera institutioner uppvisar under de senaste åren en imponerande produktion av avhandlingar, vilket tyder på en överlag väl fungerade utbildning.

Forskarstuderandes arbetssituation

De forskarstuderande kan ha institutionstjänstgöring upp till 20 procent av heltid, vilket ofta innebär undervisning inom grundutbildningen. Undervisningen ger nyttiga erfarenheter och meriter och är positivt för doktorandens integration i institutionsmiljön. Det är otillfredsställande att möjligheterna till att delta i undervisningen på vissa institutioner ofta kan vara präglade av tillfälligheter. Förutsättningen för att det ska vara ett positivt inslag är att det är frivilligt och att det rör sig om insatser som doktoranden är väl lämpad för.

Det är viktigt att institutionerna kan erbjuda en kreativ forskarutbildningsmiljö. Här ingår dels informella diskussioner och erfarenhetsutbyte med kollegor vid institutionen, dels verksamheten vid det högre seminariet. Vi menar att en kreativ miljö för forskarstuderande i princip är beroende av en viss volym av forskning och forskarutbildning vid avdelningen eller institutionen. Forskarutbildningen bör därför inte ytterligare splittras och spridas geografiskt.

Internationalisering

Jämfört med många andra europeiska länder har Sveriges kulturgeografiska institutioner överlag ett väl etablerat internationellt utbyte. Många forskare och lärare är väl inbäddade i internationella nätverk, vilket återspeglas i forskningssamarbeten, medlemskap i internationella organisationer, kongressdeltagande, vistelser vid utländska universitet och forskningsinstitutioner, besök av utländska forskare samt allmänt informationsutbyte.

En närmare analys av vårt material visar dock en mycket ojämn bild, vilket motiverar följande anmärkningar. För det första är det internationaliseringsspektrum som varje institution präglas av bestämt av individuella intressen, initiativ och aktiviteter. Detta är i och för sig inte förvånande och ger i regel goda eller till och med utmärkta resultat, men det tillför ett slumpartat element i sammanhanget. För det andra finns det tydliga skillnader mellan institutionerna i vilken grad forskarstuderande integreras i nätverk. Ibland,

dock långtifrån alltid, kan bristen i detta avseende hänföras till finansiella restriktioner. För det tredje är det tydligt att de erfarenheter och den kompetens som präglar de internationellt aktiva forskarna inte alltid når övriga lärare och studerande på institutionen.

Huvuddelen av de internationella kontakterna och aktiviteterna är riktade mot den engelskspråkiga världen. Enstaka regionala forskningsintressen fokuseras på Afrika eller Asien, mera sällan på de europeiska länderna.

Det finns många möjligheter att låta också grundutbildningen genomsyras av internationaliseringselement och förstärka studerandenas internationella erfarenhet och kompetens. Dessa omfattar bland annat utländsk kurslitteratur, utlandsexkursioner, utbytesprogram, integrering av utländska studerande och fältstudier i utlandet. Det finns stora skillnader mellan institutionerna när det gäller sådana element. En del institutionsrepresentanter underströk dessutom att språkkompetensen hos studerandena uppvisar brister och inte enbart när det gäller engelskan. På de flesta institutioner är numera antalet utländska studerande betydligt högre än antalet svenska studerande som reser ut. Det bristande intresset att läsa utomlands sammanhänger också med att utlandserfarenheter och att studieprestationer i utlandet inte på ett tydligt sätt integreras i den svenska studiegången. Knappast något lärosäte har en konsekvent internationaliseringsstrategi.

Rekommendationer

Bedömargruppen riktar följande rekommendationer till fakultet och högskoleledning:

- Penetrera noga möjligheterna för kulturgeografi att integreras i program, för att öka ämnets attraktionskraft och reducera osäkerheten med fristående studerande.
- Visa större förståelse för att exkursioner, fältkurser och undervisning i geografiska informationssystem (GIS) är grundläggande inslag i utbildningen och kräver särskilda resurser.
- Utveckla konsekventa och samordnade internationaliseringsstrategier på universitets-/högskole- och institutionsnivåer för både grund- och forskarutbildning.
- Lös geografiämnets speciella problem som följer av dess hemvist inom två fakulteter.

Bedömargruppen riktar följande rekommendationer till institutioner/motsvarande:

- Ge lärarna reella möjligheter till sammanhängande tid för forskning och kompetensutveckling.
- Förbättra kvinnors möjligheter att meritera sig.
- Stärk ämnets synlighet och identitet för att skapa bättre förutsättningar för rekrytering av studerande.

Bedömargruppen riktar följande rekommendationer om grundutbildningen:

- Motverka ytterligare minskning av undervisningstätheten.
- Variera och utveckla undervisnings- och examinationsformer.
- Utveckla lärarlag och utforma kursdokumentation.
- Utveckla samarbete på C- och D-nivå mellan lärosätena.
- Utveckla samarbete mellan lärosäten för att producera kurslitteratur.
- Förbättra informationen om internationella utbytesmöjligheter.
- Underlätta för utresande studerande att tillgodoräkna sig prestationer utomlands.
- Utveckla och koppla ämnet geografi till aktuella problem och frågor.

Bedömargruppen riktar följande rekommendationer om forskarutbildningen:

- Utveckla tydliga strukturer för forskarutbildningen.
- Förstärk samarbetet mellan institutionens handledare och det kollektiva ansvaret för utbildningen.
- Begränsa användandet av utbildningsbidrag.
- Anta till licentiatexamen i undantagsfall.
- Förstärk möjligheterna och incitamenten för ett formaliserat internationellt doktorandutbyte.
- Uppmuntra forskarstuderande att aktivt delta i internationella konferenser.
- Fördjupa samarbetet mellan institutioner att bättre utnyttja varandras kompetenser och erfarenheter för kvalitetssäkring.
- Utveckla de nationella forskarkurserna och öka inslagen av vetenskapsteori, metod och ämnesidentitet.

Avslutningsvis vill vi uppmuntra till ett ökat samarbete inom kulturgeografi och geografi, och ser i det sammanhanget nationella ämneskonferenser som en utmärkt möjlighet inte minst med tanke på stundande förändringar.

Bilaga I: Kvalitetsaspekter

De aspekter på kvalitet som Högskoleverket fokuserar i sina utvärderingar utgår från målen i högskolelag och högskoleförordning. Kvalitetsaspekterna täcker utbildningens förutsättningar, processer och resultat. I högskolelagen står det att all högskoleutbildning ska vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund samt på beprövad erfarenhet. Verksamheten ska bedrivas så att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning. Den ska anpassas så att en hög kvalitet nås såväl i utbildningen som i forskningen och det konstnärliga utvecklingsarbetet. De allmänna målen för grundläggande utbildning står i 1 kap. högskolelagen:

- 9.§ Den grundläggande högskoleutbildningen ska ge studenterna
- förmåga att göra självständiga och kritiska bedömningar,
 - förmåga att självständigt urskilja, formulera och lösa problem,

samt

- beredskap att möta förändringar i arbetslivet.

Inom det område som utbildningen avser skall studenterna, utöver kunskaper och färdigheter, utveckla förmåga att

- söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå,
- följa kunskapsutvecklingen, och
- utbyta kunskaper även med personer utan specialkunskaper inom området.

Forskarutbildningen ska, utöver vad som gäller för grundläggande högskoleutbildning, ge de kunskaper och färdigheter som behövs för att självständigt kunna bedriva forskning.

Det ligger utanför Högskoleverkets ansvar att utvärdera enskilda individers prestationer. En analys av examensarbeten/uppsatser kan dock vara ett underlag bland andra för att bedöma utbildningens kvalitet. Studenternas synpunkter fångas också upp i och med att de deltar som bedömare i utvärderingarna, genom att de får stort utrymme vid platsbesöken och genom särskilda studier.

Nedan diskuteras de olika kvalitetsaspekterna. Då inget annat anges avses både grund- och forskarutbildning.

Student-/doktorandgruppens rekrytering och sammansättning

Studenternas/doktorandernas förkunskaper och motivation, samt kvaliteten på eventuella förberedande utbildningar, är viktiga ingångsfaktorer som påverkar kvaliteten i utbildningen. Dessa faktorer styrs till stor del av information, studievägledning, söktryck, rekryteringsåtgärder och antagningsförfaranden.

Studentgruppens storlek och hur den är sammansatt med avseende på kön, ålder och social och etnisk bakgrund påverkar de läroprocesser som utvecklas i utbildningen.

Lärarkompetens och möjligheter till kompetensutveckling

Lärarnas kompetens är en viktig förutsättning för utbildningens kvalitet. Det krävs att utbildningen bärs upp av lärare som har vetenskaplig/konstnärlig skolning inom ämnet/ämnesområdet och god pedagogisk förmåga. Forskarutbildade eller konstnärligt nyskapande lärare/handledare som både forskar och utbildar är en förutsättning för att det ska vara möjligt att skapa ett nära samband mellan forskning och utbildning. Lärarna ska också ha möjligheter att upprätthålla och vidareutveckla sin vetenskapliga/konstnärliga och pedagogiska kompetens. Det är viktigt att lärarnas vetenskapliga skolning och yrkesanknutna erfarenhet inom och utom högskolan kompletterar varandra, särskilt i utbildningar som leder fram till yrkesexamina.

För att garantera utbildningens kvalitet krävs som regel att ämnet företräds av minst två disputerade lärare, som är tillsvidareanställda vid lärosätet.

Jämställdhet

Såväl studentgruppens, doktorandgruppens samt lärargruppens sammansättning med avseende på kön och ålder påverkar de läroprocesser som utvecklas i utbildningen.

Utbildningens mål, innehåll och organisation

Lärosätets beskrivning av utbildningens mål, innehåll och organisation (i utbildningsplan, kursplaner eller på annat sätt) ska innefatta eller anknyta till målen i högskolelagen och tillämpliga föreskrifter i högskoleförordningen. Graden av måluppfyllelse bör vara möjlig att bedöma. God ledning och tydlig organisation med klar ansvarsuppdelning samt gott administrativt stöd är betydelsefulla kvalitetsaspekter. Långsiktighet och kontinuerlig förnyelse av utbildningen är viktig, liksom studenternas/doktorandernas, lärarnas och den övriga personalens möjligheter att ta aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen.

Bibliotek och övrig informationsförsörjning

En utbildningsmiljö av hög kvalitet förutsätter god tillgång till vetenskaplig informationsförsörjning av skilda slag inom relevanta ämnesområden. Biblioteket är även en pedagogisk resurs och samarbetet med studenter, lärare och utbildningsansvariga är viktigt. Tillgång till goda sökmöjligheter i olika databaser är en nödvändighet. För konstnärliga utbildningar är kontakten med en konstnärligt aktiv miljö väsentlig.

Lokaler och utrustning

En god infrastruktur som också ger möjlighet till flexibelt lärande är viktig för en väl fungerande utbildning. I infrastrukturen ingår exempelvis tillgången till studieplatser, mötesplatser, datorer och laborationssalar.

En kritisk och kreativ miljö för utbildningen

En kritisk och kreativ miljö kan ses som en syntes av kvalitetsaspekterna ovan. Ett väl fungerande nätverk av kontakter med närliggande utbildningar, angränsande ämnen och ämnesområden, både nationellt och internationellt, bidrar till att skapa den kritiska och kreativa miljön. Det gör också möjligheterna för studenter/doktorander och lärare/handledare att på olika mötesplatser och i olika konstellationer diskutera och lära av varandra.

Undervisningsmetoder

Valet av undervisningsmetoder i utbildningen (inklusive vilka krav som ställs på studenternas eller doktorandernas arbetsinsatser) är viktiga faktorer för lärandet. Inom grundutbildningen har frågan om hur en högskolenyborjare introduceras i högskolemiljön betydelse. Handledningen av uppsatser/avhandlingar är central, bland annat är det viktigt att uppmärksamma vilken handledningsresurs som avsätts och hur själva handledningsprocessen utformas.

Lärarnas arbetsituation

Universitetslärares roller som lärare/handledare, forskare/utövande konstnär och administratör samt omfattningen av dessa olika roller påverkar utbildningens kvalitet.

Utbildningens uppläggning

Utbildningen bör svara mot det aktuella kunskaps- och forskningsläget, bland annat genom kopplingar till pågående forskning och aktuella forskningsresultat. Integreringen av teoretisk och tillämpad kunskap har betydelse för framtida yrkesrelevans. Viktig är även samverkan med det omgivande samhället och med andra akademiska miljöer, nationellt och internationellt, till exempel genom lärar- och studentutbyte. Yrkesutbildningens koppling till yrkeslivet kan stärkas genom avnämningarrepresentation i olika beslutande organ inom lärosätet. Utbildningen bör ha både ämnesdjup och viss ämnesbredd. För yrkesexamina är helheten i programmen viktig, t.ex. hur olika ämnen kombineras med varandra för att bilda en helhet.

Examinationsformer

Formerna för examination styr i stor utsträckning hur och i vilken omfattning som studenterna tillägnar sig innehållet i en utbildning. Därför är en analys av de examinationsformer som tillämpas en viktig del i kvalitetsgranskningen.

Externa bedömningar av examinationsformer och examinationsresultat kan bidra till att höja utbildningens kvalitet.

På kandidat- och magisternivå är det önskvärt att skilja rollerna som handledare och examinator.

Examensarbeten/upsatser

En analys av studenters examensarbeten/upsatser kan ge en indikation på utbildningens kvalitet. Men en lika viktig del är att granska villkoren för studenternas självständiga arbete och hur detta organiseras.

Övergångsmöjligheter till forskarutbildning

En utbildning som leder till kandidat- eller magisterexamen ska genom fördjupningsstudier och examensarbete ge studenterna behörighet att söka till forskarutbildning. Högskolor som exempelvis utfärdar kandidatexamen men saknar egen forskarutbildning i ämnet bör genom samverkan med lärosäten som har rätt att utfärda doktorsexamen tillförsäkra sig att studenterna blir behöriga att antas till forskarutbildning. Högskolor som inte har egen forskarutbildning i ämnet bör därför garantera de studerandes möjligheter att gå vidare till forskarutbildning vid ett annat lärosäte.

Utvärdering och kvalitetsarbete

Kursvärderingar och återkoppling av dessa är obligatoriska inom högskolan. Att kursvärderingarna kommer till användning påverkar studenternas motivation att medverka. Betydelsefullt är också om institutionen/motsvarande har ett system för att ta reda på hur studenterna värderar *hela* sin utbildning samt hur detta system påverkar verksamhetsutvecklingen. Kopplingar mellan utvärderingar av utbildningen och kvalitetsarbete på olika nivåer behövs. Det är även viktigt att högskolan har system för att försäkra sig om att studenterna/doktoranderna uppnår målen för utbildningen.

Genomströmning

Att studenter och doktorander klarar sin utbildning inom beräknade tidsramar kan vara ett uttryck för kvalitet, även om hög genomströmning inom grundutbildningen också kan indikera att kravnivån satts alltför lågt.

Uppföljning

Alumnuppföljningar och andra uppföljningar av de utexaminerades karriär på arbetsmarknaden ger tillsammans med avnämningarundersökningar värdefulla underlag för kvalitetsutveckling av utbildningen. Även nationella och internationella jämförelser av utbildningen kan vara pådrivande i utvecklingsarbetet. Internationella jämförelser blir dessutom allt viktigare på en alltmer internationaliserad utbildnings- och arbetsmarknad.

Studentinflytande

Studenterna ska ha möjlighet att aktivt medverka i utvecklingsarbetet på alla nivåer, i planeringen och i utvärderingen av utbildningen. Detta förutsätter bland annat att studenterna finns representerade i olika styrelser och råd, som t.ex. institutionsstyrelsen eller ämnesrådet.

Internationellt perspektiv

Ett internationellt perspektiv i utbildningen är en viktig och oeftergivlig kvalitetsaspekt. Internationaliseringen tar sig särskilt uttryck i utbytet av lärare och studenter med andra länder. Detta berikar och breddar högskolans utbildning och är en självklar aspekt av en kreativ högskolemiljö. Det internationella perspektivet ska också återspeglas i kurslitteratur och kursinnehåll.

